

A begyűjtő

Asszony volt már Budai Borbála, de ragaszkodott saját felfedező útjaihoz, úgy érezte, hogy még adósa magamagának; az életnek vannak önkörbe tartozó rétegei, melyeket még nem derített föl, nem fejtegetett szét alkotórészeire, s nem kombinált össze új motívumokká. Mással megosztani valamit csak akkor lehet, ha már a magunkévá tettük, s mint egy élményszugori, élmény-Harpagon, gyűjtötte az utcák zegzugait, az utak fák alá görbülő kacska kanyarait, a szépséges, régi, téglából épített gyárfalakat, a gyárablakok fölötti félköríves téglakirikást, az elhagyott uradalmi épületek ablakai fölött is ilyenek voltak, s a följejtett motívumokból összekombinálta magának a Széchenyi-birtokok és ipari fellendülések virágkorát, s ha módos parasztházaknál téglakirikással glóriázott istállóablakokat látott, azt gondolta, hogy íme, az emberi életnek, az egész világnak volt stílusa valamikor, s a stílusnyomok még megmaradtak, hirdetnek valamit, mint a Bibliából elevenen megőrzött szállóigék. Mert a férjéhez tartozó tágasabb családban valóban voltak bibliás kiszólások, akadtak tégladísszel ékített istállóablakok, fehérre meszelt oszlopos tornácok, de a bibliás, szállóigés stílus néha keveredett a megfejthetetlen téesszargonnal, s mindez olyan volt, mint a becementezett régi ablakok, amik fölött a legyezősen rakott tégladísz azért még megmaradt.

Budai Borbála szeretett fölfedezni, úgy érezte, mindennek jelentése van: a kapurések mögött megnyíló udvarrészteteknek a burjánzó zöldekkel és öreg kőlépcsőkkel; a barokkos kulcslyukformák határolta meglepő kompozícióknak. Budai Borbála nézett, figyelt, kukucskált, s örült, hogy az új városban nem ismeri senki, a számára új városban, amely a régi városok egyik legrégebbike volt. Új életterében félnapokon át csavargott, mint egy idegen turista, kifigyelte az utcák és terek kapcsolódásainak rendjét és rendetlenségét, a rejtélyesen ismétlődő, táguló köröket, bemélyedéseket, melyek esetenként olyanok voltak, mint a hetedik mennyország, vagy a pokolnak valamelyik sorszám nélküli bugyra. A poklok és mennyországok egymásba folytak, összekeveredtek; barokk, gótikus, reneszánsz csodák süllyedtek be az enyészet, szétmállás dohszagú bugyrába. Egy-egy bezárt kapu kulcslyukán át vizesen málló, alátámasztott loggiákat látott kitergetett fák rongyokkal, amik mutatták, hogy itt még élnek, vagy – mint később megtudta – újra élnek, mert az összedőlni készülő házakba ismét beköltöztek. Beköltöztek azok a városba menekült falusiak, akik azt hitték, hogy városban élni kiváltság.

Esők előtt mindent elárasztott a házak mögött folyó takarítatlan patak szaga. Ez a szag a hetedik mennyországi szépségű körökig is elnyomult, nyomult, ameddig a légnyomás engedte. Vagy a légnyomás, vagy a felszálló légáramok. Budai Borbála ezt pontosan sose tudta, mert a régi lakók is csak összevissza beszéltek.

A férje tágas családjához vonaton mentek mindig, a városból induló két vonal egyikén. A két vonal egyfelé indult, mert másfelé egyszerűen nem volt kimenet; a

város minden utcájával, körútjával, ösvényével, terével, alléjával egyetlen egy hatalmas zsákutcát képezett. Akkor még nem terjedt el az a kifejezés, hogy zsákfalu, nem is szólva arról, hogy zsákváros, ami fogalomként mai napig sem létezik, pedig ez lett volna Budai Borbála új lakóhelyének a legpontosabb meghatározása. Zsák, aminek a szájánál, mint kibontott madzag két vége, lóg a két párhuzamos vasútvonal. Az egyfelé haladó sínpárok csak távolabb váltak ketté, s Budai Borbálának sokáig gondot okozott, hogy az egy irányba haladó vonatokra mikor és melyik pályaudvaron szállhat fel. Mert a pályaudvarok megmaradtak, valahogy úgy, mint a nagy nemzetközi indóházak régi levelezőlapokon küldött fényképei; itt maradt üdvözletek a múltból: megfakulva, megszürkülve, egérrágásos háborús nyomokkal.

Budai Borbála mohón begyűjtötte a százesztendősz füstszagokat, a több évtizedes, avas, ragadós motorolajszagot, a kis vasúti kocsitáncsteremszerű elrendezését: körbe-körbe egy megszakítás nélküli pad ívelt a vagon falához szerelve, középen tágas teret hagyva: *itt fogunk táncolni, ha elindul a vonat, s ha megint jön az öreg orosz nő a hegedűjével.* Az orosz nő nem a háborúból maradt itt, régi emigráns lehetett, erre vallott a kabátja szabása, hegedűjének idő fényesítette mély színe, nem, ez nem közönséges politúr volt. A vagon ajtaja mellett padlóhoz rögzített vaskályha állt, *az lehet az igazi, ha télen utazik az ember, talán az utasok is tehetnek néha a tűzre, a kabátokat leveszik, mint az igazi táncteremben, az orosz emigránsnőt talán rá lehet beszélni, hogy Tormáspusztáig maradjon az utasokkal, majd visszamehet az ellenvonattal, az összegyűlt pénzből futja a jegy ára, kenyérre és vodkára is marad, vagy talán a nemrég forgalomba hozott cubai rumra. Talán farsangidőben kikerülőzünk a város-nagy zsákutcából, motorolajszagú érzelmes hegedűszóra, az orosz keringők dallamosan fülbemászók mindig, akár száz éve születtek, akár a legutolsó május elsejére.*

Igen, Budai Borbála nagy gyűjtőgető volt, mondhatnánk harácsoló, kellett neki minden, gyönyörű és csúnya, vidám és szomorú, fennkölt és nevetséges, és csak halmozott mindent, nem volt itt leltári szám és osztályozás, rangsor szerinti elrendezés. Szíve, lelke, szelleme, agyának jobb és bal féltekéje, mindene telítve volt, mint Harpagon bugyellárisa.

Néha begyűjtő útjain, kódorgó sétáin révetegen megállt, vagy csak lassította amúgy sem gyors lépteit, s mint ki egy ritka kincset, mondjuk egy nagy gyémántot újra és újra kézbe vesz, megbizonyosodva róla, hogy az még megvan, s épp olyan csodálatos, mint eddig volt, elidőzött egy-egy régebbi élményénél, forgatva, csillogtatva, felszikkasztva azt, mint egy gyémántcsiszoló a mindig újrafényesített követ.

Amikor azt hallotta, hogy a városból kifutó egyik vasútvonal mentén forró gyógyvizet találtak, s elkezdték egy fürdő építését, Budai Borbála a budai török fürdők-re gondolt, meg a rómaiak mozaikkal díszített, kétezer

év után is vízszagot árasztó medencéire, és mindenekelőtt Végardóra, ahol nagyon szokatlan és emlékezetes dolgok történtek.

Végardó az ország északkeleti, ellentétes csücskében volt, közel a patinás diákvároshoz, ahová néhány éve, az esküvőjük után beutalót kaptak; folytak az intézmények közötti csereüdültetések, s egy-egy város- vagy intézménynév valóban csábító volt, a vállalkozó szelleműek útrakeltek, hogy egy-két hétre beköltözzenek egy társintézmény kollégiumába. Budai Borbála és férje hosszában utazták át az országot, hogy a patinás helyre eljussanak, ki más kaphatná meg ezt a szép helyet, ha nem az új házások, mondta a szakszervezeti bizalmi, és mindenki elégedett volt a szakszervezetben, csak valami telefonhívás vagy egyéb értesítés maradhatott el, mert a földszintes kollégiumot zárva találták, úgy kellett valakit előkeresniük, az ablakok széles ragasztószalagokkal légmentesen le voltak zárva, s Budai Borbála hallott már annyit a világról, hogy tudja: itt valamiféle írtás történt, az apró állat nevét ki sem akarta mondani, mert olyan érzése támadt, hogy az akkor rögtön megidéződik és megmutatja magát. Az ablakok felnyitása után volt levegő, kaptak valami ágyneműt is, aludni lehetett. Aludni meg tisztálkodni. A mosókonyhaszerű zuhanyozóban kipróbálták, hogy a négy zuhany közül melyik az, amelyikből rendszeren folyik a víz, de a szétspriccelő zuhatag a hajukat mégsem áztatja el. A mosókonyha-szürke cementen hosszan kígyózott a szappanos víz, míg a lefolyóig eltalált.

Kódorogtak hát reggeltől estig, nézték a patinás, igazi kollégiumot, elgondolták, hogy ki mindenki járhatott ide, vajon hol lakott Comenius, amikor itt tanított, s tudták-e a városbeliek, hogy ki ez a tekintélyes ember. Bár lehet, hogy a város akkor még inkább csak falu volt, a kijebbi területeken most is töppedve sorjázta a falusias házak. Aztán átmentek más, közeli városokba. Az egyikben látták, hogy a város utcáin úgy hajt át egy párakat, füstök hányó gőzmozdony, mintha csak egy villamos volna; Budai Borbála gyűjtött-gyűjtött, s a pokoli masinához prérít és prérivárost gondolt, mert ez az egész itt Európa közepén hihetetlennek tűnt.

Hihetetlennek tűnt a messzi hegy is a romvárral, s ahogy a hosszú úton közeledtek hozzá, mesekönyvből semmi nem veszített semmit, s Budai Borbála biztos volt abban, hogy az első meseillusztrátor valahol itt a közelben született. Erre utalt a régi hegyi vasút is sok apró kocsijával, amelyek azért erősek voltak, szállították az erdei farönköket és a favágókat.

Egyszóval csodálatos volt minden, ingyenc gyűjtőknek való, s az is csak egy kicsit rontott a dolgon, hogy minden spórolás ellenére a pénzüik egyre fogyott; Budai Borbála még nem kapta meg a beígért állást, férje mellett csak lógott a világban, a zsákvárosba is csak úgy engedték be hivatalos lakosnak, hogy a rendőrségnek nyilatkozatot írt alá, mely szerint vezeti a férje háztartását. Egy új házasembernek meg mindig nehéz kettőre kalkulálni az egy helyett. Számoltak, osztottak-szoroztak, a zsákvárosba való hazaindulást latolgatták, amikor hírt vették Végardónak, a meleg gyógyvizet forrásnak, amit nemrég fedeztek fel, s máris csodákat beszéltek róla.

Végardó az VÉGARDÓ volt. Amikor kissé éhesen, lestrapálva eljutottak a gyógyvízhez, Budai Borbála úgy érezte, a Bibliába érkezett meg: a gyógyulni aka-

rók, inaszakadtak, sánták, feltámasztottak, panaszkodók és fohászok közé. Deszkával szegett agyagödörben ültek, körülöttük bugyborgott az agyagos forróvíz, némelek a deszkaszegélyről lógatták lábukat a síkos mederbe: bugyik, delénkombinék, klottgatják vizes ráncossága tapadt a szikár vagy megereszkedett testeken, a fejeken fekete férfikalap vagy színes kendő, s ültek, mint a Bibliában, néztek, mint a Bibliában, vártak, mint a Bibliában, a sűrű meleg körülfolyta őket, behatolt pórusaikba, a gőz átjárta a tüdejüket, a kendő és kalap alatti hajukat, felpuhította lelkeiket, s Budai Borbála hittel ereszkedett le melléjük: gyógyvíz, gyógylevegő, reménykedő bibliás kiszólások, az se baj, ha néha téesszargonnal keverednek, így fürdőzne a férje tágas rokonsága is, ha náluk is fakadna gyógyvíz, de így csak a vasárnap délutáni könyörgésre járnak, amit az iskolában tart a vendégtiszteletes. Budai Borbála a vascsövekből zúduló meleg víz alatt úgy érezte, hogy lehetséges a vizenjárás, a halszapóritás, a ferde gerincek, fájós lábak gyógyulása, s minden egyéb végszükségbeli csodatétel.

Napégette vörösen, kilúgozva, szomjasan és éhesen mentek a kollégium felé vezető úton, s azt számolgatták, hogy maradhatnak-e még néhány napig. Meleg ételt már két napja nem ettek, nekik az olcsóbb étkezdek is drágák voltak most. Ahogy a méla számolgatásból Budai Borbála fölnézett, egy meglepő üzletportál fényeskedett előtte, amit eddig még sosem látott, ami eddig még sosem mutatta meg magát, pedig naponta jártak el előtte. **LÓHÚSKÉSZÍTMÉNYEK**, olvasta a nagybetűs kiírást, és látnia kellett, hogy az árak nevetségesen olcsók, íme itt a továbbmaradás fedezete, különben is az ostrom óta vágyott a lóhúst megkóstolni, mert az ő családjuknak sose jutott, a szomszédok valahogy mindig ügyesebbek, erősebbek vagy bátrabbak voltak. Kisgyerek kora óta élt abban a hiszemben, hogy a sült lóhúsnál nem létezik jobb szagú és kívánatosabb étel. Hát itt a végardói gyógyvíz csodaereje:

már-már akkora nagy éhség, mint az ostromkor volt, s íme a beteljesülendő vágyak sora: megkóstolni az ismeretlen lóhúst, s aztán még napokig elélni a potom olesó árun. (Néha a legegyszerűbb felismeréshez is testi és lelki megnyilvánulások bonyolult szövevénye kell: kén-, vas- és agyagszagú beszüremkedések a pórusokba, a nap tüzeinek és a földből jött zubogó forráságnak a bőrnedvekkel létrejött alkímiája; olykor az ember nem tudja, hogy a csodák a vegytanból fakadnak-e vagy a lélekből: emlékekből, tudásokból, vágyakból.)

A lókolbásznak egészen sajátos mélyvörös színe volt, megcifrálva mindenféle színű darálékokkal; változatos színhatása emlékeztetett a valódi kolbászra, amilyent a férje tág családja készít minden télen, de mégis egészen más volt: sötét, tömör és súlyos, de a legszokatlanabb a neve volt, ezt Budai Borbála ki sem ejtette a száján, csak magát a matériát mutatta a papírból félig kibontva, mondván, hogy veszünk hozzá kenyeret és paprikát. Férje megrendülését látva komolyan mondta, hogy ez egészségesebb, mint a disznóhús. Aztán szótlanságát és valóságos talajvesztettségét tapasztalva komédiázásba kezdett, mint egy utcai színjátékos: manyikásra véve a figurát kiabálást imitálva suttozta, nyafogta, hogy könnyű neked, sohasem éltél ostromlott városban, annyi lóhúst ehettél volna, amennyit csak akartál volna, de te nem akartál, a háború közepén is vágátok a disznót, tekintetek a kerítésre a kol-

bászt. Fúj, micsoda kuláktempó, disznót vágni, disznókolbászt enni, amikor szanaszét feküdtek a lelőtt lovak. Néhány járókelő felkapta a fejét, bizonytalanul bámultak: ez a nő mintha hülyéskedne, de kuláktempót kiabálni mégiscsak provokáció, sose lehet tudni, hogy ki hallja, és sose lehet tudni, hogy ki látja azt, aki hallja, és mégsem jelenti senkinek.

Végül nevetve odébbálltak, vitték a kolbászt, aminek a harmadát megették, a többi két napra elcsomagolták.

Ez volt VÉGARDÓ, ez volt VÉGARDÓ előzménye, és ez volt VÉGARDÓ csodaerejének kiteljesedése, és VÉGARDÓNAK az emlékezetükben soha nem lett vége, VÉGARDÓ nőtt, mint színes buborék, mint a gyarapodásnak indult csodakenyerek; a nagy gödör deszkapartjai között mintha szaporodásnak indult halrajok is ide-oda úsztak volna, a kalapos emberek és kendős asszonyok két kézzel lassan nyúltak utánuk.

Erre emlékezett Budai Borbála, amikor a közeli új gyógyforrásnak hírért vette, nem is emlékezés volt ez, hanem csak bámulás a színes buborékba, amely illékonyan, imbolyogva magába foglalta mindezt.

Közben meglett az állás, Budai Borbála saját joga kapott igazolványt, már nem kellett írásba adni, hogy vezetni a férje háztartását. Az igazolvánnyal el is hagyhatta a zsákvárost, meg vissza is térhetett, a két párhuzamos vasút-kimeneten annyiszor jött-ment, ahányszor csak akart, ahányszor a kezdőfizetés lehetővé tette; ő felmutatta az igazolványt, a katonák tisztelegtek, a civil ruhás nyomozók csak sunyin pislogtak, s úgy tettek, mintha közönséges utasok lennének.

A két vasútvonal egy darabig párhuzamosan futott, s hinni lehetett, hogy a messzeségben találkoznak, de nem, szétváltak végérvényesen: az egyik a főváros felé ivelt, a másik a szomszéd megye székhelyéig kanyargott. Az előbbi vonalon néha sebes- és gyorsvonatok is száguldoztak, az utóbbin csak személyvonatok. Ezekben voltak elvéve a táncterem elrendezésű kocsik a fűthető vaskályhával, s ezekbe szállt fel főleg ünnepnapokon az orosz emigránsnő, s ha minden összejött szerencsésen, Budai Borbála arra gondolt, hogy a kályhánál kell majd kezdeni a táncot, mert az mindenkinek biztos támpont. Mindig is az volt. Fekete vaskályhák alfája és ómegája: van honnan indulni, s van hova megérkezni, a fűtésszagot az ajtók résein kiviszi a mozgás sebessége, még szelöltetni sem kell, úgy, mint a tánciskolákban. És valóban: a vásár- és ünnepnapokon közlekedő kocsikban az emberek szépen kiöltözve, a legjobb ruhájukban ültek, fényesített cipőkkel és frissen nyírt vagy frissen berakott hajjal, ha felismerték egymást, rögvést kezelt fogtak, Budai Borbála sehol se látott annyi kezelt fogó embert, mint a szomszéd megyeszékhelyig kanyargó személyvonaton. Sajátos ünnepélyesség volt ez: a vasútvonalra fel-fűzött településekről elszármazottak mentek haza látogatásra; tudták, hogy várják őket cernametélt húslevesrel, gazdagon panirozott csirkedarabokkal, gáncával, gánicával, grizes-máros rétesekkel.

Budai Borbála tudta, mert néhányszor látta is, hogy a naponta ingázókból hiányzik az ünnepélyességnek még az emléke is: a cipőjük poros, a hajuk a jólnyírtságból és dauerből lenőtt, néha a kardigánjukat is félregombolják. Az arcuk szürke, akár csak a cipőjük, s a férfiak nem áttallanak egyvégteben addig inni mozgó ádámcsutkával, míg a sörösüveg teljesen ki nem ürül. A napi ingázók

kézfogásai lanyhák és felszínesek. Letellett? kérdezik. Ja. Válaszolják, és lazán *kezeznek* hozzá.

Budai Borbálát néha az foglalkoztatta, hogy ezt a rítust naponta kétszer is – hajnalban is és délután is – elvégzik-e. Ennek már nem járhatott utána, mert a megkapott állás a szabadidejét erősen korlátozta, az új gyógyforráshoz is vasárnap ment el; vágyott valami végardós csodára, ami más, mint az új állás és a háztartásvezetés mindennapisága, összeszedte a hatályos igazolványokat, igazolásokat, törülközőket, papucsot és az új szaténkarton fürdőruháját, amit az állami áruházban vásárolt; újdonságzámba ment a fürdőruha visszafogott mályvaszíne az elmosódó barna virágokkal, s a mellrészének stabil kiképzése, amit ugyan egy kicsit hegyesre formáztak, de ezen Budai Borbála igazított, úgy látta, hogy az igazítás egész jól sikerült. Amióta saját fizetéssel bírt, egész felszabadultan használta a szabóollót, tűt és cernát; néha eltűnődött azon, hogy mi mindenhez hiányozhatott eddigi életében a háttérfedezet, az a tudat, hogyha elrontunk egy méter szaténkartont, vásárolhatunk újat, ha rossz villamosra szállunk, még van a zsebünkben annyi pénz, hogy másik átszállójegyet váltunk, ha kifut egy liter tej, vehetünk még egyet, és van rá pénzünk, hogy jó tisztítószerünk legyen a nyomok eltakarításához.

Az új állásnak külön hozadéka volt a félárú vasúti jegy, ami az egész kiruccanásnak sajátos könnyedséget adott; marad egy kis pénz a hónap végére is, nem kell rendhagyó megoldáshoz folyamodni, mint az ügynevezett nászút idején, ezt különben is a lakhelyén az ember nem teheti meg: az állandó lakhelyűek állandóan ugyanott vannak, állandóan ugyanúgy figyelnek, állandóan észrevesznek mindent, állandóan végérvényes következtetéseket vonnak le. A zsákvárosban a lóhúsból készült kolbászt abban a boltban árulták, amelyre az volt kiírva, hogy HATÓSÁGI HÚSBOLT, s aki ide betért, arra az állandó lakosok, az őslakosok (akik már akkor is itt éltek, amikor még szabad volt a város) rásütöttek egy láthatatlan bélyeget, ami csaknem olyan volt, mint a bolti húsokra ráütött pecsét, körkörösén írva, hogy HATÓSÁGI ÁRU. A zsákvárost a háborúban – amikor még nem volt zsákváros – nem zárták körbe, nem vették ostrom alá, lakói nem settenkedtek éjszakánként a lelőtt lovakhoz, nem gondolták, hogy a sült lóhúsnál nincs jobb illatú étel.

Az út kényelmes volt, nem utaztak sokan, a rokonsághoz hazalátogatók már a korábbi vonatokkal elmentek. Budai Borbála kedvelte a faléces padokat, akkor is, ha kényelmetlenek voltak; a zöld műbőrös puha üléseket utálta, amik a másik, fővárosi vonalon voltak általánosak. Az újdonság varázsával bízsergette, hogy nem szállt le a tormáspusztai állomáson, kívülálló szemlélőként nézte a tisztelő vasutast, a leengedett sorompó mögül induló gesztenyefasort, amiről azt mondták, hogy négy kilométer hosszú, s az utóbbi időben Budai Borbála ehhez az úthoz viszonyított minden úthosszúságot, mert erről szerzett érvényes tapasztalatokat: ezen gyalogoltak végig déli kánikulában, alkonyati hóiharban, s egyszer egy karácsonyesti ónoseső jeges, göröngyös síkosságában. Az út végén volt férje tág rokonságának faluja.

Mindezekre a magas vonatablakokból tágas rálátása nyílt, s a Kisalföld nyárias, vasárnapias ragyogásában új perspektívák nyíltak. Egy szokásosnál hosszabb vonatút, egy, a megszokottól valamicskét eltérő lapály-vonulat, ismerősnek tűnő, de mégis új tornyok beúszása a fényes

panorámába, ez elegendő volt ahhoz a felismeréshez, hogy a világ tágítható, ha módunk lenne rá, az egész földgolyóbist tágíthatnánk: elég lenne hozzá a fénynek egy eddig ismeretlen szétáradása, mely tövestül emeli meg a fákat, fűszálakat, gabonatóblákat, az állomások vörös virágos ágyásait, s magát az egész széngázos vonatot.

Minden állomáson sokan szálltak fel, s minél közelebb jutottak az új gyógyforráshoz, annál többen. Jöttek fiatalok, házaspárok, egész családok, s hozták magukkal a korai vasárnapi ebéd, vagy talán inkább a táskákba pakolt elemózsia illatát. Ez nem a fokhagymás fasírt restikhez, vonatokhoz illő erőszakos szaga volt, húst az egész országrészben alig lehetett kapni. Ez a sült vagy rántott baromfi kihűlt szaga volt, keverve az erősen ecetezett uborka szagával. Buborka, gondolta Budai Borbála, mert már tudta, hogy erre fele így hívják, s a megnevezéstől és a szagtól az erős íz is felidéződött, amit magában mindig úgy azonosított, hogy ecetsavval kevert kénsav.

Budai Borbála látta, hogy itt már senki nem fog kalapban, fejkendőben, delénkombinében fürdőzni. A kendős, kalapos korosztályt otthon hagyták, gyógyítsák a napon a fájós derekukat, hátukat, lábukat. Bár, hogy az új víz pontosan mit gyógyít, senki sem tudta. *Bennünk* ez nem érdekel, nekünk nem fáj semmink, mondta egy molett fiatalasszony, akinek pántos strandruháján látszott, hogy városba jár, s Budai Borbála – úgy, ahogy utcákat, zezugokat, kapualjakat, növényi burjánzásokat szokott begyűjteni, újra elővenni – nézte a felszállókat, lepakolókat, elhelyezkedőket, egymást felismerőket, hallgatta a magukkal hozott gyerekek szerepeltetését. Akkor már tudta, hogy a gyerekek versfelmondása, vizsgáztató szerepeltetése erre felé a családi iparkodás, jó nevelés egyik fokmérője. Budai Borbála nézett, figyelt, időnként azon kapta magát, hogy szemérmetlenül bámul, nem kellett semmiféle álca, kulcslyukon kukucskálás: az emberek nyíltak voltak, megszólították egymást, beszélgettek, igen, mindenki a meleg vízhez ment, ez volt a közös téma, volt, aki már máskor is járt ott, és dicsérte, hogy már van kömevence is, körbe-körbe ülőkékkel, meg hűtött italokkal, és mindenki örült, hogy jó ez a vasárnapi kirándulás, legalább a gyerekek is pancsolhatnak. Budai Borbála nézte a divatos konfekcióruhákat, egyre-egyre ráismert, hogy a zsákvárosi ruhagyár terméke, bizonyára többen ott dolgoznak, itt-ott a ruhák hason vagy fenéken felkaptak, megfeszültek, vagy szélesvállúan lógtak, bejáratlan konfekcióvilág, gondolta Budai Borbála. Nem csiszolódott össze az alkat és a ruhabeli módi, s ettől valami mindig kilógott: az alsónemük lecsúszott pántja, a titokzokni a magassarkú cipőből, a műselyem blúz ujjából a töredezettre dolgozott napégette kézfej, a barnára sült arc és nyak alatt a fehérén maradt bőr bizonytalan sávja. A férfiakon nejloning volt, vagy az a keménygallérú fajta, amire a kirakatokban azt írták, hogy NEVA, egyesek szerint ez azt jelentette, hogy NE VASALD.

Budai Borbála arra gondolt, hogy ezek a nők és férfiak a fehér házfalak, tornácoszlopok, téglakirakással díszített istállóablakok, konyhakertek, búzaföldek, és a bejárattott, agyonmosott ruhák otthonos világában milyen szépek lehetnek, milyen szabadon mozoghatnak.

A gyógyvíz falujában úgy tűnt, hogy a vonatról mindenki leszállt, mintha üresen állt volna még egy darabig a gőzös monstrum, széngázzal, füsttel betérítve a leszállókat, s híre ment, hogy hamarosan beáll a busz, ami a für-

dőhöz visz, mert a gyógyvíz a falun kívül, messze van. Ennyi ember nem fér be egy buszba, és hol van a beállítás helye? Mindenki igyekezett figyelni, jól helyezkedni, a mozdony útjából félreállni, egy vasutas azt kiabálta, hogy fognak jönni mentesítő buszok, és valóban jöttek is, Budai Borbálát a sokaság sodorta, szinte akaratan kívül, mert hirtelen nem is tudta, merre vegye az irányt.

Hihetetlen volt, hogy a forró nyárban ennyi ember igyekszik a forró vízhez, úgy tűnt, hogy itt valami félreértés történt: azt hiszik tán, hogy oda igyekeznek, ahová a *pancsoló kislány* is szünet nélkül vágyik sercegő hangszóróhangon – minden búcsúban, ringlispiles forgatagban, téesz:majálison, falunapon.

A fürdőre vivő buszon szorosan álltak, ültek az utasok, Budai Borbálának a hátsó kerék fölött jutott egy ülőhely, egy a többinél magasabb ülésen, ez olyan volt szinte, mint egy kilátóhely vagy magasles, innen nézte a helyezkedő, kapaszkodó, egymásnak nyomuló embereket, hallgatta a morgásokat, méltatlankodásokat, gyereknyafogást, míg nem mindent elnyomott, kiiktatott egy delejes erővel bíró emberpár, egy fiatal férfi és egy fiatal nő. Álltak a buszvégi kapaszkodórúdhöz nyomulva, kapaszkodó kezük a rúdon majdnem összeért, és Budai Borbála szinte érezni vélte az áramot, ami a rúdban a két kéz között keletkezett: mindjárt összeér a kezük, és az olyan lesz, mint egy kisebb kisülés, látszott, hogy itt még nincs elkoptatva semmi, ezek új, nyitó tekintetek, érintések, alant a térdük, a combjuk a tömegben bizonyára egymáshoz nyomódik, de a sokaságban Budai Borbála csak a kezüket és az arcukat látta, s az közvetített mindent, ami a mélyben és még mélyebben történik: a vér megiramodását, lükteetését, nyomását a rugalmas érfalak közt. A nő tekintete kiszolgáltatottan odaadó volt, mintha bájtalt ivott volna, s Budai Borbála azt is látni vélte, hogy a nyakán erősen lüktetni kezd egy ér. Hátak, vállak, profilok, kapaszkodó kezek résein át látta mindezt, s az egész úgy tűnt, mintha kulcslyukon át leselkedne, mint a titokzatos udvarokba a zsákvárosban, idegen illetőségű területekre. A busz rázott, kanyargott, buckákon bukácsolt, a „kulcslyuk” formája változott, tágult-szűkült, s Budai Borbála hol úgy látta, hogy a nő arca nagyon szép, hol meg úgy, hogy vonásai darabosak, de aztán rájött, hogy ez a soványságtól van, arccsontjai keskeny arcából kiálltak. Nagy, fényes, barna szemeit folyton a férfira emelte, s a busz rázásától időnként sűrű, göndör haja is rezgésbe kezdett. Egy tágabb rálátásnál fedezte fel, hogy a szögletes ruhakivágásban a kulcsontjai keményen kiállnak, s a napbarnított arc és nyak alatt a ruhából kilátszik a bőrnek egy fehérén maradt sávja is. A nő egész megjelenésében volt valami végtelen kiszolgáltatottság: a ruhája előnytelen szabásában, napégette bőrének barnaságában, napnemérte bőrnek kivillanó fehérségében, sovány kezének kidudorodó ereiben, meleg szemének esendő tekintetében. S Budai Borbála nézte, hökkent megbabonázottsággal nézte, hogy a férfi játszik a nővel, mint egy nagy hangszerral: beszél-beszél, hol közelítve az arcát, hol távolítva, s delejes kék szemével távolabbról méri fel, hogy mi indult el benne úgy, mint egy érzékeny zeneszerszámban: hogyan pulzálnak az erek, mint festik lángolóvá a sovány arcot, s közel hajolva beszél-beszél, valamit halkan egyre mond, addig, míg a nő két nagy szeme bepárásodik, elhomályosul, a férfin kívül már nem lát semmit, s Budai Borbála szemérmetlenül néz, érzi, hogy ezt nyíltan nem

tehetné, ez aljas tapintatlanság, de tudja, hogy a tömegben ezt nem láthatja senki, s a rázódo vállak, karok, fejek résein át látja, hogy a férfi halkán beszél, szinte duruzsol, s immár nyilvánvaló, hogy azt tehet, amit csak akar, a rászegeződő elhomályosult szemek mindent előre jóváhagynak. A két, rúdon kapaszkodó kéz nem ért össze. A másik két kezük mindenki előtt rejtve volt a sűrűségben. A férfinak erős tekintetű kék szeme volt és a homlokán divatosan előrebukó szőke haja, a bőre nem mezei munkás bőre, hanem csak városiasan napbarnított, s Budai Borbála elhatározta, hogy valahogyan – vagy itt a buszon, vagy majd a fürdőben – közelükbe kerül, hogy hallja a beszélőket, ami ezen a vidéken olyan sok mindent elárul. Idevalósiak? Valamelyik faluba? A férfi városi? A nő falusi? Valamelyik majorból való? Vagy a férfi agronómus? Egy agronómusnak kiképzett városi fiú, aki évről évre könyvből olvassa ki a teendőket?

A leszállásnál szem elől tévesztette őket, aztán több busznyai utas keveredett a fürdő pénztáránál, időbe telt, míg minden elrendeződött; Budai Borbála átöltözött az új, megalakított fürdőruhájába, elkedvetlenedve látta, hogy az egész fürdő területe forró és kiégett, mint a Szahara, az emberek körbe-körbe betonmedencék betonpadkáin ülnek, a kicsi gyerekek az asszonyok ölében ülve tapicskolnak, a nagyobbak ugrálnak, locsolják egymást. Mellette egy kövér fiatalasszony ült a kisbabájával, a tar fejű baba virgoncan rúgkapált, csapkodta a vizet, nyalta a vizes tenyerét, a vízbe is belekóstolt, látszott, hogy boldog, Budai Borbála élvezettel nézte, az egész láthatáron körbe-körbe a baba volt a legüditőbb látvány „tiszta lap” mivoltával, öröms, évmilliók mélyéből elővársolt bohókásságával, látszott, hogy akkora az életerő benne, hogy hetven év múlva is ebből, s ennek a kamataiból fog derűsen élni, s amikor Budai Borbála hívogatón kitérte feléje a két vizes kezét, a vizes-síkos emberke kezeivel csapkodva, mint az úszni tanuló fókabébi, szinte kirepült az anyja karjaiból, s vizes kis babateste szinte belecsattant Budai Borbála két vizes kezébe, buksi

feje meg a repülés svungjától behuppant Budai Borbála nyaka tövébe. Egy pillanatra megdermedt minden: jaj ez a drága most sírni fog, de a gyerek hátravetette a fejét, és hangosan nevetve még egyszer odahuppantotta, és vizes kezeivel ütögetni kezdte a mályvaszín fürdőruha barna virágait. Nevetett a gyerek, az anyja, s körbe-körbe minden asszony, aki csak látta, s Budai Borbála úgy érezte, hogy mégse olyan sivár ez a betonfürdő.

Alkáli hidrogénkarbonát, kalcium, magnézium, fluor, olvasta le egy tábláról, s ettől már néhány perc múlva úgy érezte, hogy haja tövében, testhajlataiban, fürdőruhája alatt szénmolekulák, kalcium- és fluorlerakódások ragadnak, s amikor kiment a vízből, s a korlátra támaszkodva bámészkodott, érezte, hogy az izzó napon a bőre pattog, reped, helyezkedik: mozog, mint a föld karbonátos, kalciumos kérge.

Hogy-hogy a kisgyerekeket beengedik ebbe a földmélyi, forró alvilági vízbe, tűnődött a láthatatlan vegyi anyagokat takarítva magáról, amikor egy rekedtes, vézna férfihang megszólalt mellette: kegyed idevalósi? Egy cingár ember könyökölt nem messze tőle, és a kérdés valóban neki szólt, mondta, hogy nem, ő nem idevaló. Hirtelen azt hitte, hogy felvilágosítást akar kérni az ember, de az önerzetesen azt mondta, hogy ő idevaló, ebbe a helységbe, amely szinte már mezőváros, és ő itteni szabómester. Tudatja, hogy nem falusi téeszparaszt, futott át Budai Borbála fején, és oldalt pillantva sebtében végigmérte: keszeg kis öregedő ember, valószínűleg puklis a háta, „fecske” fürdőnadrágban parádézik, mint mezővárosi polgár, a fürdőnadrágból csenevészén nyúlik ki a két lába, s éppen csak idáig ért a gondolataiban, amikor máris úgy emlékezett, hogy az ember „úri szabót” mondott.

Az ember észrevehette Budai Borbála oldalpillantását, mert mint aki új fejezetet nyit s bízvást nyithat új fejezetet – egészen szembefordulva azt mondta: helyes kis alakja van.

Ahogy ott állt a fecske-fürdőruhás keszeg kis ember mellett, és nem tudta, hogy erre mit mondjon, Budai

Borbála fejében egy hang, talán saját gyerekkori hangja azt kezdte ritmizálni, hogy ÚRISZABÓ – ÚRISZABÓ – KECSKE, meg HÁROM SZABÓ LEGÉNYEK, MEK-MEK-MEK. Mondások meg énekek a gyerekkorból, meg az anyja gyerekkorából, és tényleg, az utcavégi öreg szabót is Kecskének emlegették. És Budai Borbálának ott, a kínos helyzet közepén, a bókoló szabó mellett állva esett le a tantusz: nem véletlen, hogy az utcavégi szabót Kecskének hívták, hiszen a népdalban a szabólegények kecskére ülnek, és nem véletlen a sok mek-mek-mek, ez a pofa is hogy mekeg itten, talán még úgy is érzi, hogy legényes a hangja, legényes a fürdőnadrágja, egy kecskét is meg tudna lovagolni. Egy meglett, aszott úri szabó nézett világoskék szemekkel Budai Borbálára, tekintetében a hajdani virtusok, icce borok felvizezett emlékével, de az úri szabóság tehetős méltóságával is.

Budai Borbála a korlátot elengedve inkább visszareszkedett a lépcsőfokokon, csak hogy ne kelljen az úri szabó előtt elmennie, ne kelljen ránéznie, a kelletténél jobban ne sértse meg a tekintetével.

A rücskös betonpadra visszareszkedve nyakig merült a fémizotópos forró vízbe, s amikor már biztos volt benne, hogy az ugráló, fröcskölő gyerekek mögött az úri szabó szem elől téveszti őt, hosszasan figyelte, hogy a vizes fénytörésben, a szétspriccelő vízcseppek nagyításában, kicsinyítésében álldogáló alakból miként párolog ég felé a legényes virtus, aztán a megtollasodott mester magabiztossága.

Budai Borbála még éppen fel tudott kapaszkodni az egyik buszra, mely a vasútállomásra indult. Ülőhely már nem volt, kapaszkodott a busz eleji hosszú rúdhoz, nézte a melegviztől és napsütéstől kivörösödött embereket, ázott hajknak és izzadó testeknek a szaga töltötte be a légteret, saját tenyere is nedves nyomot hagyott a fényes rúdon. Minden igyekezete az volt, hogy egy kis levegőt, hézagot biztosítson maga körül, s ahogy az adódó rések szerrint fordult, egyszer csak egy homlokba bukó szőke férfi-frizurát vett észre, a vizesen beigazitott fésűnyomos hajtincs alatt egy magyarázó férfiprofil, egy jó svádájú férfi-profil; nyitódott, csukódott, mosolygott, nevetett a szája, hosszán, babonázóan pislogott, mint egy rajzfilm profilból ábrázolt szépfiú hőse, persze! Ezeket látta idefele jövet, de aztán egészen elfeledkezett róluk, most már a beszédjüket sem tudja kifigyelni. Ez a pasas még mindig fűzi a nőt, és micsoda erőbedobással, pedig már idefele is látszott, hogy a nő szinte akarattalan, mint az összekötött lábú hipnotizált tyúkok. Egy magas férfi a másokra cserélte kapaszkodó kezét, s a mozdulat holtidejében Budai Borbálának rálátása nyílt a másik félprofilra: egy göndör, szőke, kifestett félprofilra, nevetésre húzott szájjal, aranykarika fülbevalóval. Budai Borbála egy másodpercig lépre ment, elhitte, hogy a szerelem, a hidrogénkarbonát, a kalcium és fluor ilyen csodákra is képes. Óvatosan húzta magát vissza a valóságba: lábujjhegyre állva egy széles hát takarásából nézte a párt: ilyen csodát az alkímisták, a vegytani kevercek sem tudnak tenni. A telt idomú nő kacéron, magát kelve kacagott, és pergett-pergett az élénk ritmusú rajzfilm: nyitódások, csukódások, pillogások, szemhunyasok, mélyülő grüberlik, ajkak nedvesítése, az előre bukó hajhullám közelítése a női göndörséghez, és akkor meglátta, hogy a filmnek rajta kívül másik nézője is van, de nem, ez nem néző, ez főszereplő. Ez az abszolút és egyetlen főszereplő: a busz végében ott állt a

sovány barna nő, ő is lábujjhegyen állhatott, mint Budai Borbála, mert a mellette állók közül kimagasodott, nem is kapaszkodhatott semmibe, tartotta a földbe gyökerezett lábujjhegye, felsőtestét előre kissé megdöntötte, és hipnotizáltan nézte a filmet. Emezek meg tudták, hogy a harmadik nézi őket, a profiljukon, a válluk csücskén is érezték, hogy kényszeres önkínzással figyelni minden rezdülésüket. Talán ettől estek a túljátszás durva hibájába?

A fájdalom hipnotizálta. Suttogta magában Budai Borbála, s csak a busz végállomásán vette észre, hogy ő is mindvégig lábujjhegyen állt, szinte ő is hipnotizáltan nézte a sovány barna nőt, akinek azt kellett végignéznie, amit erről az oldalról ő is látott. Színe és viszája. Motyogta még, de hogy ezt hogyan kell érteni, ő maga sem tudta.

Lábai meggémbereedtek, elszibbadtak, leszálláskor a lépcsőn majdnem félrelépett, s az egész kirándulásból valami rossz szájjízféle maradt, ami az ecetsavas, kénköves buborkára emlékeztetett. Meg valami halvány, zavaros érzés, ami egy kicsit a szégyenhez hasonlított. Mintha azt szégyellte volna, hogy nem szégyelli magát. Biztos volt benne, hogyha a sovány nő képes lett volna az ő tekintetének az elkapására, ő megszégyenülten nézett volna másfelé, vagy lesütött szemmel billent volna vissza a lábujjhegyéről. De a sovány nőnek nem volt módja túllátni azon, aminek a képét metszőkésekkel véste, savakkal maratta a megalázottságtól, cserbenhagyottságtól megdermedt agyára. (Talán amint a férfi hajhulláma megszáradtan egészen előre bókolt, s a busz döccenésekor a szőke nő hajával összeér. Aranyszínű elektromos kisülések is villództak, vagy csak a rengő fülönfüggő? A fájdalomnak nagy a képzelőereje.)

Még ennek a nyárnak a közepén Budai Borbála érettségitalakozóra ment a férjével, a régi fiú tanítóképző volt diákjai találkoztak, hozták a feleségeket is, a régi hangadók vitték most is a szót; ezekből lettek az igazgatók, tanfelügyelők, ők sorolták hetykén a régi vicceket, diákos csínyeket, átveréseket, de a hangjukban ott rezgett a méltóság: betyárkodtunk, bolondoztunk, de íme megemberesedtünk, mi lettünk a szakma krémje; falvak, kisvárosok, mezővárosok elitje. Budai Borbála figyelt, hallgatott, együtt nevetett a többi feleséggel, és harpagonos mohósággal besöpört mindent, be abba a bugyellárisba, amelybe a mezővárosi úri szabót is tette.

Ki emlékszik még, hogyan kiabáltak a tojásbegyűjtők? Kérdezte a vörösés hajú tornatanár, s először csak gyéren, bizonytalanul hangzott fel, hogy OÁOÁOÁ, félig énekelve, félig kiabálva, ahogy a gyerekek szokták a mentőautó szirénáját utánozni a NÉNO-NÉNO-val; a kéthangú ének egyre erősebb lett, sok volt a falusi fiú, az OÁOÁ-k egymásra torlódtak, egymáson félrecsúsztak, furcsán rezonáltak, a régi falusi gyerekek arcára kiült az emlék: jönnek a zörgő, nagy begyűjtőkocsik, messziről megelőzi őket az ének, a falusiak tudják, hogy mi célból: ki-ki gondolja meg, hogy ad-e vagy nem, és mennyit ad, sokat vagy keveset, vagy esetleg mindent.

A tojásbegyűjtők diszkrétek voltak, nem tolakodtak be a kapuk mögé, nem néztek be kulcslyukakon, nem erőszakolták ki a tojást a tyúk alól. Gondolta Budai Borbála, míg figyelte a sok éneklő-kurjantót, s az arcukra kiülő emlékeket óvatosan begyűjtötte. Törékenyek voltak és melegek, mint a fészekből kicsent tojás.

Veszedelemről álmodom

Álmomban megjelent apám.

1967 február végi, hirtelen ránk szakadt halála óta ezt sohasem tette. Az álmaim mögötti álmokban többször is megjelent, de közvetetten, vagy beszéltek róla, vagy ő szólt ki az álmodás zűrzavaraiból, de képileg sohasem mutatta magát.

Az augusztusi kékeszürke alkonyatban ott állt a Nyírtetőn, vándorbotjára támaszkodva, megtörtén, jobb kezét alig emelve integetett.

– Aztán vigyázz a házra – mondta halkán, s én, az alig hatéves gyermek, kétszáz méterről is pontosan, tisztán értettem szavait.

– Melyik házra, édesapám? – akartam visszakérdezni, most már az álmot látó felnőtt szavával, de akkor megfordult s elindult felfele a Nyírtetőn, a Várdomb irányába. Elkezdte a bujdosást, át a hegyeken. Át Moldova felé. Eltűnt.

Az 1764. január 6-án történt madéfalvi vérengzés után őfelsége, Mária Terézia „bánkodott annyi alattvalója véres elestén, és a hosszú uralkodása alatt szokatlan borzalmas eset anyai szívébe markolt („erschütterte ihr mütterliches Hertz”) – s a lázítók megbüntetésére indította”. 1764. január 25-én kiadta tehát a parancsot a büntetőbizottság (criminalis commissio) megalakítására. A kriminális komisszió április 3-án érkezik meg Csiktaplocára s szeptemberig tartja a csikszeredai vár pincéibe bebörtönzött székelyek vallatását, de szabadon lévőket is beidéznek.

A büntetőbizottság Imreh István által feldolgozott jegyzőkönyvei szerint 1764. június 15-én kihallgatják a 20 esztendőös Zöld Mátyást, aki ennek előtte Moldovába ment volna, de a passust (határátkelőt) elkerülvén visszatért Felcsikba, s Madéfalván commissárius Zöld házánál a szentléleki pappal, páter Zöld Péterrel együtt meg is fogattattak.

„– Mondja meg circumstantialiter, mikor öt hetek előtt más 22 személlyel Moldovába átalment, hol beszéltek aziránt egybe? Kicsoda és miképpen indította őket arra?

– Most öt hete – válaszolja Zöld Mátyás – Madéfalván a belső kertszegbe, a Cserei uram nagy földje végén, madéfalvi Zöld József, Császár József, Ferentz Mihály, Molnár Ferenc, Tamás Antal és a bátyja, Tamás János, Lőrincz János, Tamás Albert, meg más Tamás János, a bátyja, Agoston Antal, Pál József, Rézseg István, mind ifjú legények és csicsai Kósza József beszéllettek volt, hogy általmennek Moldovába. De én akkor nem voltam ottan, hanem másnap délkor hozzám jöttek Zöld József, Császár József, Molnár Ferenc és Ferenc Mihály. Zöld József (aki édesapámmal egy volt) mondá nekem, hogy menjek vélek Moldovában, ne kénoztassam magamot itten fegyverrel és mustrálással, hanem hadjam itt a katonaságot, mert innét elvisznek a táborba ki. Én elsőb-

ben nem akartam menni, mert sohasem volt kedvem a bujdosásra: osztán égett bort hozának és úgy csalának el.”

Ó a bor, ó az égetett! Az istenverte. Hány család, közösség életét fordította a poklos utak felé. Hány dőre csatába dőltek bele általa. Hány végsőnek tűnő roham előtt osztatott ki porciónak. Hány vereség után maradt meg utolsó kapaszkodónak, bódító, andalító, időlelesen a tűnő idő megállítójának. Mert az egérből oroszlán lészen általa. Mert a leggyávább is fölemeli pillanatokra a mellre csuklott fejét a végső összeroskadás előtt. Csikban pedig nem volt emberibb, civilizációsabb helikoni nektár, csak az égetett, amit a krumplibokrok s a sovány rozsföldek teremtenek. Attól pedig csak megveszni lehet, nem jóra derülni, mint Tokaj szőlővesszején. Lám, a veszedelem előtti vízkereszt nap estjén is sokat megivának belőle, a másnap hajnali ágyúzás egy mámorba bódult communitásra zuhant, kik közül sokan már magukhoz tértek előtt el is vesztenek...

A csikpálfalvi bodegás 1952-ben, azon az augusztusi esten nem tudom, égetett bort hozott-e, vagy valami löreféle bort Ferencz S. Imre építőmesternek, segédeinek és barátainak, akik ennekelőtte valamelyik csikszeredai vendéglőben mulatták magukat. Talán még a cigánynyal is húzatták, mert a faluba hazaérkezvén erőst jókedvükben voltak. Mit tesz ilyenkor a boros hangulatú székely? Fojtásnak rátölt még egy-két pohárnyit. Különösen akkor, ha valami borus is beleleng abba a borosba. A borus hangulat pedig néhány évek óta a hitvány kommunisták és vezérük, a nagy generalissimus miatt leve. S lett leve leve.

Lám, ez a senkiházi, ez a békaseggealja Gucej, ez a pártba belekönyökölt szarházi, mint ágál a kocsmapulmögött, mintha öröktől fogva ő mért volna itt bort, s nem Borbála néni, az áldott jó asszony, akinek a házában székelő italméréséből egyetlen tollvonással csináltak valami államit, valami szövetkezetit, hadd legyen tér a szarbpártba lépett bizalmiaknak.

– Hát az öregnek, Sztalin Jóskának a pofázmányát miért nem veszitek le a falról, miért ágál még mindig ott, Szeredában azt beszélük, hogy már megdöglött – fordul a mester a bodegás felé (mert a korcsomából is bodegát csináltak ezek az új urak, ezek a feltársak), aki hihi, hahaha, vonogatja vállait, már rég eljött a záróra, de mit neki szabály, újabb liter lórét tesz a társaság elé, hadd mondjanak, ordítózzanak, hadd ássák maguk alatt a vermet.

A bachatióknak nem tudom miként lett vége aznap este. Csak azt tudom, hogy augusztus volt, s én egész este forgolódtam az ágyamban, nem tudtam aludni. Ő, nem apám miatt, szokva voltunk, hogy mindig későn, elalvásunk után érkezik haza, reggel pedig ébredésünk előtt elmegy építeni. Az izgalom a másnap miatt volt. Gál Dezső megígérte leányának, az én édesanyámnak, hogy elmennek a

tehénszekérrel nyári tüzelőért, nyesedékfáért a Várdomb mögötti Kicsibükkbe s magukkal visznek engem is. Életemben először menni az erdőre! – ez tartott egész este izgalomban, nem az apám kocsmázása.

„Mi az oka annak, hogy annak utána oly sokan mennek bé Moldovába? – kérdezik a madéfalvi Zöld Mátyástól a bünyefenyítő komisszió vallatói.

– Egyéb okát nem hallottam, hanem azt mondták: **ők nem szenvedhetik, hogy a hajokat béfonják és exercérozják. Azonkívül az is nehezen esik nékiek, hogy a katonaköntesnek drága posztót kell venniük, mert ők inkább járnának magok zekéjében, melyet pénzen nem veszik, hanem magok csináltatják.**”

Azt is mondják még a bünyefenyítőknak a constitutusok, hogy őfelsége „**méltotassék régi szabadságainkat megadni, tiszteket saját nemzetükből választani, ne idegen szóra exercérozzanak, a hazánkból el nem vinni. Különbben még többen bémennék Moduvába.**”

Majdnem kétszáz évvel ezelőtt nem a hajbéfonás dívatja járta. Többeknek nyírták akkoron kopaszra, nulásra a fejét. Az exercérozás viszont lényegiben nem változott, osztályharc lett a neve, amely által nemhogy a drága posztót, de még a saját zekéjüket is begyűjtötték a rekvirálók, ha valakire, valamiért ráütötték a kizsákmányoló bélyeget. A szabadsággal látszólag nem volt gond, a régieket ugyan eltörölték, helyükbe újakat ígértek. Ni, a Román Munkáspárt Párt községi bürojának egyik jeles tagja milyen szabad: kiáll a bodega előtti lépcső tetejére, előveszi a faszát, kopóra huddik, az út túlsó oldaláig spriccolja az agyáról lezúduló ganyélevet. Ilyenek ezek a nemzetiségi kérdés teljes sztálini megoldása értelmében, a „saját nemzetükből” választott tisztek. Rosszabbak az idegeneknél. Ebben az időben a menekülés is átlényegül. A Moduvába való bemenésben volt még csipetnyi ize a szabadakaratnak. Az ezerkilencszázas évek derekán inkább vitték az embereket. Kit a földvári megsemmisítő táborba, kit Szibériába, kit a Duna-csatornához, kit a Bărăganba, kit munkaszolgálatos katonának a szénbányákba. Akik pedig netán a Bukarest melletti Zsilávára, Máramarosszigetre, Szamosújvárra, Nagyenyedre kerültek (a felsorolásból is kitetszik, hogy az osztályharcos egyenlőség jegyében Erdély mintha még egyenlőbb lett volna), szóval akik ott sinylődtek, tudták, hogy megint valamiféle madéfalvi veszedelmes idők járnak át a tájon...

– Utánam jöttek...

Ezzel a légszomjas, halkan elrebegett, semmibe lejtő tőmondattal állt elénk az alkonyodó erdő szélén édesapám azon a nyárutói napon, mely legelső eltévelyedésnek, máig lázasító elbolondulásomnak is a napja volt. Nyári tüzelőért indultunk el kora hajnalban anyai nagyapámmal és édesanyámmal, vízhordónak, tehénpásztornak vittek engem is, az iskoláskorba érkezett gyermeket, aki életében először szembesült a hatalmas, félelmetes, gyönyörű erdővel. Szerelmetes álmaimban időnként ma is látni vélem a sóhajtozó, tündérmesés, mennyasszony árvaságú nyírfaerdőt, amely a hajnali derengésben olyan

sejtelmesen világított, mint a halottaknapj metető, s amelyen úgy vonzolt át a szekérbe fogott két piros tehénke, akár Kormos Istvánt a versbéli delfinek. A Nyíres után hancurozó mackóiskolának tűnt mogyoróbokraival a ligetes Mogyorós-oldal, serketáncos vasárnap délutánnak a kecskerágós, borókás, kükönybokros Fábianvölgye kitarulkozása a Várdomb előtt, de nem hallgattak el jöttünkre a fekete fenyűkkel népesített Lucsos torokszorító rémmesei sem, melyek által teljessé, hatalmassá lett életem első Nagy Utazása, mely későbbi sorsaim szülőföldjévé tette Robinson szigetét és Afrikát.

Édesanyám és nagyapám gallyat, száraz bükk- és fenyőágakat gyűjtött, rakták a szekérre, én pedig ivóvizet vittem nekik a Várdomb alatti hús forrásból és őriztem a két tehént, Micit és Virágot, amíg az egyik, az otthon hagyott kis borjáért nyugtalankodó Virág nem függetlenítette magát: felcsapott farokkal bebogárzott az erdőbe. Kányádi ridalalmas, gyönyörű verse történt meg akkor ott velem, lettem az égtájtalan, úttalan, hatalmas bükkfaerdőben a poéma előtt bolyongó, elveszett lélekké, a vers teremtés előtti káoszának egyik lehetséges víziója: „sírni kéne, énekelni / éjnek lenni / nem is lenni / csak ne kéne beljebb menni... / csak ne kéne lovait kereső / kisgyermeknek lenni...” Nem volt út, és nem volt égtáj, a Kicsibükk szálfagyenes, gyertyásan álló bükkfái között zokogtam, mint aki örökre elveszett. Nem voltak virágok, pillangók, madarak, csak huhogó kisértetek, ördögök, krampuszok, ökörszemű békák, kígyók, nem voltak napsugárban fürdő lombok, utat mutató ezüst fenyőágak, csak sivatagosan egyforma, ösvénytelen, barna bükkkavar, csattogó, fényesen izzó farkas, medvemorgások, boszorkaormányok, villogó vadkanagarak... És bénító, paralitikus, kígyószem tükrébe fagyott félelem, ki úgy állított a zokogás kivégzőosztaga elé, hogy számba tömte az egyetlen szót is, mely megmenthetett volna, befelé vérzett, alvadt vérrögökké némult az édesanyámat kiáltó jaj, legfennebb csak egyik fától a másikig visszhangozhatott...

Az édesanya viszont hangosan sírni kezdett, amikor a tehének a gyermek nélkül előkerültek, órákon át kereste az elveszett gyermeket, aki elég messzire elkóborolt a szekértől, aki egy odvas bükkfa tövében hüppögve, könnyektől maszatosan várta a halált, mindenkinek a végét, s akit szűzmáriás örömeiben jól elfenekelt, mikor rátalált. – Hálístennek, hogy megvan a gyermek – fogadott az útra kész szekér előtt nagy tata, aki a torkába felszivárgó tudóveszes vértől s a gyermek miatti riadalomtól még szőfukarabb, szigorúbb lett, s aki ezután csupán csak egyszer szólalt meg azon a napon, ott az erdőszélen, a Nyírtetőn, ahol az utána jövők elől menekülő, a vándorbotra roskadó édesapám tőlünk elköszönt...

– A gyermek megkerült, az apa elveszett... – mormogta maga elé Gáll Dezső, s felült a fával megrakott szekérre. Édesanyám a tehéneket vezette. Én nagyapám háta mögött ültem, néztem visszafelé, kiszáradt, könnytelen szemekkel néztem édesapámat. Botjára támaszkodva kísért tekintetével, bele volt már öszülve az életbe, megöszült, mint a fenyvesek, olyan fehér volt, hogy szinte beleveszett a háttér nyíresébe. Aztán a szekerünk átbillent a Borsófield tetőn.

„Hová telepedtek le azok az emberek, akik innét kimentek, és ottan ki az előljárjak? – tesz fel a negyedik kérdést Zöld Mátyásnak a bűnfenyítők.

– Circiter mintegy 100 Moldovában a Nagy Tázló folyóvisze mellett, egy Moines nevű helyen telepedtek le. Mely jó térséges hely és erdeje is elég nagyon: a ghymesai passzushoz mintegy napi járóföld.

Körpentzinek hívják azon boért, kié a hely, aki egyszersmind főtiszt is és a sóaknákon is parancsol. Amint én hallottam (mert magam is egy egész hónapot mulattam ottan), olyan contractusra mentenek az említett Körpentzi úrral az emberek, hogy amíg megépülnek, az egész helységért esztendőnként fizessenek 40 thallért. Mivel pedig az adó Moldovában igen nagy, melyet azonkívül fizetni kell (tudniillik minden füsttől három zlotot esztendőnként), egy háznál három-négy ember is lakik.

Másképpen is nyomorultul élnek az emberek, mert nincsen semmiük. A marhájakat, hogy élést vehessenek, eladják. Azonkívül az executoroknak minden holnapon az adót is meg kell fizetniük, mégpedig a legszegényebb is holnaponként öt polturát.

Azon Moines nevű helységben még eddig csak valami 20 kalibákat építettek.

Amint hallottam, akik Szentdomokosról szöktének el, beljebb mentek Moldovába, egy Pietra nevű vásáros helyre.

A Moines nevű helyen rákosi György Deák Jánost tették bírónak. Polgárnak szépvízi Boros Mihályt. De ezek is vacsárcsi Nagy Lázár Istvántól, madarasi Géber Andrásztól, és madéfalvi Pál Pétertől függenek.

Taplocai Lázár István is, a nemesember, Moinesen nagyon és egynéhányszor Körpentzi úrnál is volt, aki azt ígérte nekik, hogy maga mellé veszi iródeáknak és tisztségget is ad nekik. Szépvízi Szóts Péterről pedig semmit sem hallottam.

Páter Zöld, mikor általjöött Moldovában, akart ugyan maga kárát, melyet Erdélyben szenvedett volt, amikor elfogatott, más erdélyi embereken megvenni. Melyre – amint maga mondotta – a boér Körpentzi szabdaságot is adott volt nekik. Egynéhány oláhok is ígérték volt magukat, hogy segítséggel lesznek nekik, hogy egy szentléleki esztina juhát ezen szándékkal hajtsanak bé a havasokról. De annak utána maga mondá páter Zöld, hogy leteszi magát azon szándékról és nem praedálja senkit, lévén még reménsége, hogy gratiat nyerhet és kereszténységéhez visszamehet. Az is jut eszembe, midőn egyszer néhány csíki legények általjöttek Moldovába, Moinesbe és páter Zöldhöz mentek volna, az én jelenlétemben azt mondá nekik: tü bolondok! Miért jöttök ide a pogány földre. Miért nem maradtatok odahaza. Nem derék dolog egy héten egyszer exercérozni. Még nekem is visszamenésre szándékom nagyon.”

Édesapám egyelőre nem ment bé Mojnestbe. Néhány napig, talán egy hétnél is többet, az erdőkben bújkált. De jött már az ősz, jöttek már a hideg éjszakák. Valamerre menni kellett. (Midőn a havasokról kedden estve lejtőtünk, alkonyatkor a búzába lefeküdtünk és ottan aludtunk egynehány óráig – vallja Zöld Mátyás. – Éjjélkor onnét megint felköltünk, és még azon az éjtaka Madéfalvára mentünk.) Édesapámnak legkézenfekvőbbnek az erdőkhez legközelebbi falu, Csíksomortán tűnt. De ott kihez

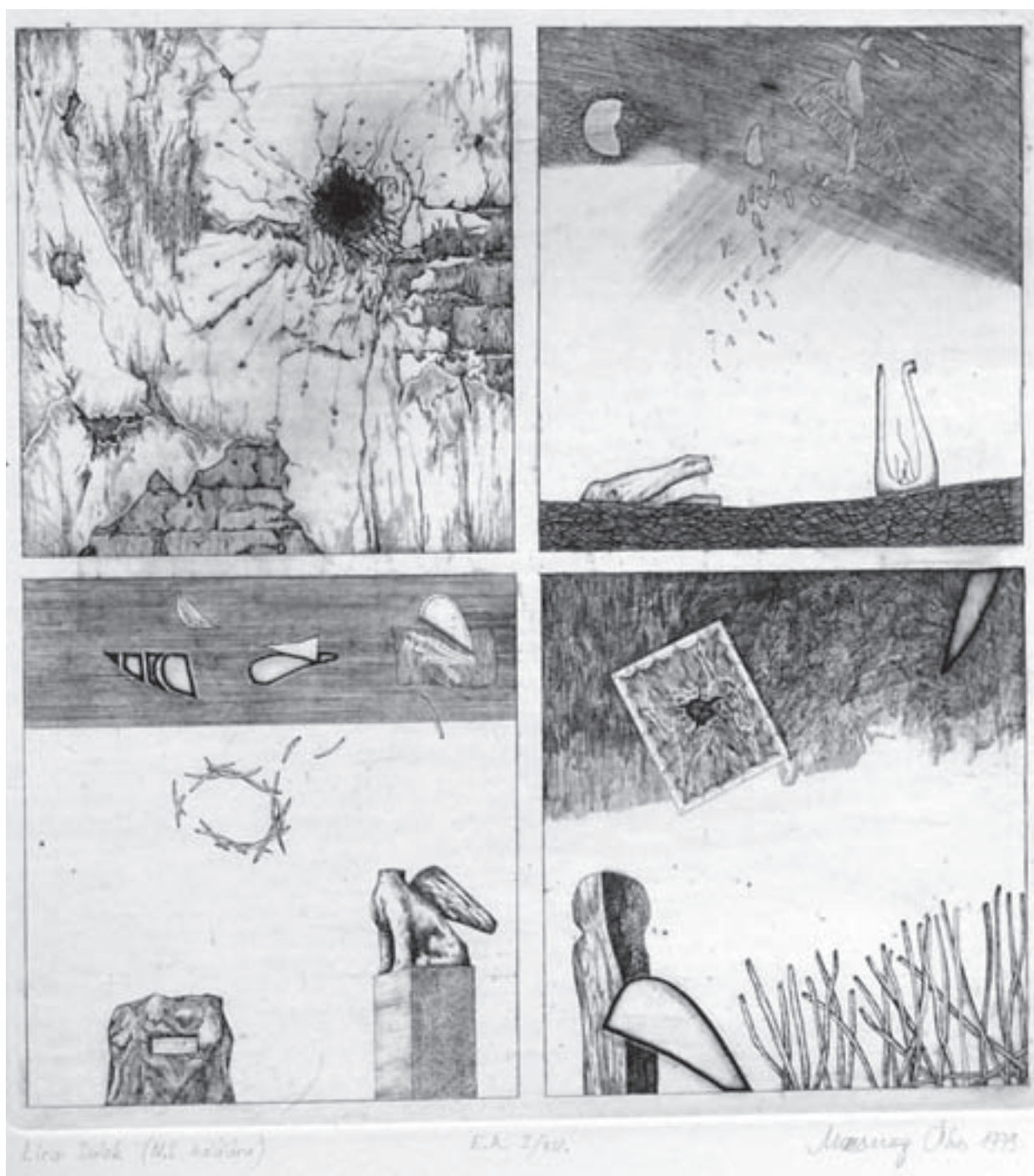
kopogjon be sötétedés után? Az anyaaági rokonokhoz, a Szöcsökhöz, a Gálokhöz jobb nem menni, hisz azok egymás között is gyűlölködnek. Van még egy-két boros cimpora, jobb nem esküdni a borral szerzett barátságra. Hosszas töprengések után ki máshoz kopogtatott volna be, ha nem Zöld Józsi bácsiékhoz, csendes, jószágos, megbízható baráthoz, elég távoli rokonhoz. (Ezek a Zöldek, ezek a Zöldek. Aki Csíkszék történelmében járkal, nem létezik, hogy ne találkozzon velök. Derék emberek hírében álltak. De nem tudom, mit tett volna Zöld Józsi bácsi, ha valaki beárulja s odamennek a fogdmegek. Talán ő is csürte-csavarta volna a dolgokat, mint 1764-ben az öreg Zöld János a kriminális kommisszió előtt: „...és nekem nem mondta senki, hogy hazajött a fiam. Mert a cselédeim jól tudták, hogy haragszom reája, mivel mindenkoron szófogadatlan fiam volt. Mikor aztán szerdán este láttam, hogy hazajött, annyival inkább is haragudtam reá, és meg is vertem volna, ha pap nem lett volna... Én kérdezvén a pap fiamat, miért jött hozzám, azt mondja nekem: csak azért jött Zöld Mátyással haza, hogy grátiat kérjenek, minthogy páter Szász is intette, hogy térjen meg. Én pedig azt feleltem nekik: te átkozott fiú, akár nyerj grátiat, akár nem, de én megjelentelek, hogy itten vagy...”) De szerencsére nem árulkodott senki a szófogadatlan Ferencz Salamon Imréről. Zöld Józsi bácsiék enni adtak, majd a kamra földjére alvó helyet készítettek. Amikor apám lefeküdt, a kamraajtó elé tolták a nagy kredencet. (Én a kürtőbe, a páter pedig az ágy alá, amely alatt fát tettek volt, melyet éjtzakára béhoztak volt – vallja Zöld Mátyás elfogatásuk előtti elrejtőzésükről.) A Sztálint gyalázó apám egy-két napig, hétig bírta, de ez a bezártság rosszabb volt a börtönnél.

Nem tudom, édesanyám tudta-e, hogy apám Zöld Józsiéknál bújkált. Lehet, hogy tudta, lehet, hogy nem. De a hírek azok jöttek-mentek. Ama kocsmabéli sztálinos devernya másnapjától mind a három faluban (Delne, Csomortán, Pálfalva) arról sutogott mindenki, hogy Ferencz Salamon Imre után jött a fekete autó. Édesapámnak az volt a szerencséje, hogy nem volt ott. Fent Felszegben az öreg Dombi János házát építették. Amíg a bőrkabátosok a néptanács hivatalosságával tárgyaltak, azalatt a takarítónő (sajnos a nevét nem tudom, mert amíg éltek a szüleim, sohasem kérdeztem rá, mint ahogy más sokmindenre sem, amit jó lenne pontosabban tudni) felszaladt a faluvégre s tudatta apámmal: – Fuss, Imre, fuss, mert utánad jöttek! Ő pedig meg sem állt a Nyírtetőig. A három falu java minden bizonyon az ő pártján állt, de pontosabb, ha azt mondom: inkább az új hatalmat képviselő helyi kádereket nem tudta bevenni a begyébe. Bizony, hogy hitvány embereknek tartották. Csomortánban Zöld Józsi bácsiékhoz is hamar szállhatott a hír, hogy a milicista naponta kétszer is bemegy a Pálfalva 177. szám alá, anyámtól elkéri a személyi igazolványt, igazoltatja s rákérdez: Unde este soțul? Édesanyám nem tudott, talán csak értett valamit. Mindig azt válaszolta, hogy „Nu știe.” S ezzel el is ment a milicista. Szerintem csak eddig teljesítette az elfogatási parancsot. Mert Traján egy jó ember volt. Tőle nem félt annyira a falu, mint a párttitkártól, a községi pártbizottságtól, a párttagoktól, az népiszövetség aktivistáitól, a besugóktól, mert tudták, hogy kik ők, hogy honnan jöttek és merre tartanak. Zöld Józsi bácsiéknál édesapám üzenetek nélkül is megtudhatta, hogy keresik, hogy percig sincs biztonság-

ban. És volt annyi joginak nevezhető tapasztalata is, hogy ha elfogják, akkor, mint bűnpártoló, Zöld Józsi bácsi sem ússza meg a Duna-csatornát. Mert az várt volna rám, hisz keresztapám, a csíksomlyói Lukács Zoli bácsi is valami, az ő sztalinizálásához hasonló, rendszerellenesnek minősített kiszólásért került oda. Meghatványozódott volna a lelkiismeretfurdalás, ami a család miatt emésztette.

Döntött. Egy őszi estén vállára vette a hátizsákot, amit Zöld néni előkészített, s elindult ki az erdő felé, neki a Csíki-havasoknak, bé Moldova felé. Valószínűleg a havasok közötti falvak, csángótelepek, Kóstelek,

Gyepece, Csügés iránt, a régi sólopó úton ment, talán Gyimespalánkáig, Ágasig. Talán ott ült vonatra, mert kisebb volt az esélye annak, hogy igazoltatni fogják, mint a csíki állomásokon. A sólopó úton nem ő járt elsőnek a Salamonok közül, nemzedékekre visszamenően ezen az úton csempészték Aknavásárhelyről a sót a csíkiak. Nem ismeretlen úton indult el tehát Moinesti felé 1952 őszén édesapám, aki egy június 24-én keltezett jegyzőkönyv szerint immár hivatalosan is osztályellenesség volt: kulák.

RÉTI ATILLA

Svédkati

– *Mina damer och herrar, Borås stad skönhetsdrottning i 1958 är Katalin Boros!* – A csokornyakkendős ameri-
kásra vette a felkonferálást, majd hátralépett, hogy helyt
adjon Borås város új szépségkirálynőjének. A lány ruga-
nyosan előlépett, csípőjét megringatta, a nemzetiszínű
ruhaköltemény zöld uszálya lágyan követte lépteit. Válla,
háta meztelenségével is szüzsies hatást keltett, a felkaron
buggyanó fehér szél alig takarta karját. Melleit az arany-
színű zsinórozás emelte ki, mely világos V alakban szü-
kült az öle felé. A piros felsőszoknya alatt fehér szegély
díszelgett, a zöld uszály takarta hosszú combjait. Apró,
veres csizmája és a feltűzött haján billegő, hímzett párta
keretezte az egzotikus látomást. A tavalyi győztes, a hely-
béli svéd Inge Katalin koromfekete hajára, a párta helyére
tette a koronát, és pipiskedve tapsolni kezdett. Tapsikolt
a többi svéd szépség meg a publikum is. Ő meg csak
állt ott meghatottan a csillogóra varázsolt hotel halljá-
nak színpadán, és gyermekien őszintén hullottak a köny-
nyei. Vert a kis madárszíve a dús kebel mögött. Hirtelen
visszanézett tizenhat évet, mert az ezeryi izzó fényében
is szeme elé táncolt a felirat: „Tóth Ilonka, élt 5 napot.”

*A Duna utca legmélyebben megbújó házának leghát-
só szoba-konyhájában laktak. A hosszú, gyomokkal gaz-
dagon benőtt udvaron nevelődött, ahol a tyúk,- kacsa- és
galambszar tolt a hézagos cserepek fölé a dudvás bodza-
bokrokat. Őt család élt itt egymás hegyén-hátán. Az udvar
bírája, vezére és uradalmasa az asztalos volt, akinek fel-
menői építették a műhelyt a mester- és inaslakásokkal
együtt, még az első háború előtti erősödés idején, mikor
a Bécs felé tartó társzekerek nyikorgása idehallatszott a
mosoni főút felől. Keletje volt a mives polgári komódnak,
stelázsínak és étkezőnek, a módosabb, bár dőlőfősebb
óvári, kismartoni meg nezsideri urak is át-átkocsiztak egy
jó sezlonért. Később már hiába esett a legkényelmesebb
fekvés az itt faragott koporsókban, a szűkebbé vált ország-
határ meg a vetélytársak megcsappantatták a keresletet.
Előbb a kisinásokat, majd a segédeket is a Fertőn túlra
küldte a kényszer, a kieső bevétel ellensúlyaként meg
apránként bérbe kellett adni a műhely egyes részeit.
Felszeletelődött a ház, mire a kis Boros Katit a kert végé-
ben a világra lökte a Jóisten. Az udvarhoz viszont ragasz-
kodott a mester, így a ház gyerekei falemezek, élők meg
holtak félig kész nyughelyei, szekrényajtók, ládák és úri-
lányok majdani titkos leveleinek biztonságot adó fiókkez-
demények között cseperedtek. Kati apró, ám szikár anyját
nagy akarattal látta el a sors, pénz híján a mester felesé-
gét vette rá, segédkezzen neki a szülésnél. Egykoriak vol-
tak, egy-egy vajúdon túl. A két éves Mancinak is kisírta,
követelte az ingyen fekhelyet akkor Borosné.*

– Ugye, megszán az ura most is? – kérdezte szinte
parancsolóan a kényszerből bábává lett mesternétől.

– Terka lelkem, örüljön most ennek a fekete babszem-
nek itt! Olyan a bőre, mint az angyaloké, a szeme meg
máris káprázat. Nem lesz legény, ki ne akarná majd tánc-
ba vinni a Duna-parti táncesteken az Englernél. Fektesse
a másik leányka mellé! – Elbizonytalanodott az asszony

erős nézésétől. Köhintett párat, suttogva mondta: – *Az
uram azt üzeni, ha élve marad a pulya, ad egy koporsót
neki, abba tegye. Egy majoroki asszony szült egy lány-
kát még pünkösdkor, de az öt napra rá már a Teremtőnél
volt, az embere jött a rendeléssel. Am az asszony magá-
hoz vette a halottat és nekiment úgy a folyónak fájdalma-
ban. Ásványnál szedték ki őket. Egy koporsót kért hozzá-
juk az a gyötört ember. Van most akkor így egy szabad –
nyöszörögte még halkabban – ágyunk.*

– *Kifestem, kibélelem! – csattant fel Kati anyja. –
Hozza csak hátra! – Így került be a csecsemő születése
után alig fertályórával egy koporsóba, amelynek olda-
lán még ott viritott fekete füstékkal: „Tóth Ilonka, élt 5
napot.”*

– Kérdik a korodat, mondd, hogy tizennyolc vagy!
A r t o n! Jegyezd meg! – parancsolta az anyja, mikor az
Allégatan és a Lilla Borgatan sarkára értek útban a szál-
lodához, ahol a szépségkirálynő-választás előválogatását
tartották. Terka mindkét kamaszlányát elvonszolta, bár
tudta, hogy esélye csak Katinak lesz.

– Nem öt nap, tizennyolc év! Nem öt nap, tizennyolc
év! *A r t o n.* – ismételte félősen Kati. Buta nyelv ez a
svéd! A papírjaikat az anyjuk rafináltan elcserélte, a sok
unott szöke arc után a főszervező – hájas északi manó-
ember – egészen felhevült a kreol bőrű, szénfekete hajú
magyar lányok látványától. Átnézte az irataikat – mende-
kéklével, a kristinabergi tábor igazolása, a lányok iskola-
látogatási papírjai –, miközben eszébe jutott, hogy úgy két
éve, '56 október végén a harcok miatt elmaradt a svéd-
magyar Stockholmban. Ám szolidaritásból az A váloga-
tott ellen a B csapat állt ki, úgy játszották le a meccset.
Rádióin hallgatta, több tízezer ember lelkesedett, ami-
kor bejelentették, hogy a bevételt a magyar forradalmá-
rokra szánják. Lassan, tagoltan adta az instrukciókat a
Magyarországról elmenekült anyának. – Kedden jöjje-
nek vissza, ok? – Fesse ki a lányait, szerezzenek magas
sarkú cipőt, harisnyát és valami divatosabb ruhát. A tábo-
ruk mellett van egy ruhásbolt, ismerik? Ok. – Ott kap-
nak engedményt. Lesz egy válogatás, ha valamelyik lány
bekerül a döntőbe, varrjon neki – tud varrni? – Ok. –
Varrjon neki egy magyar ruhát, úgy hallottam, azok igen
szépek.

Terka rafináltabb volt. Már csak Katira tette a voksot,
csak neki varrt emlékezetből egy magyar ruhát. A tábor-
béli asszonyok – ki irigykedve, ki jó szívvel – segítették
az utat a mennyország felé. Érezték, hogy itt most valami
nagy dolog születik. Óbelőlük, öközlük léphet ki vala-
ki és náluknál évekkal vagy évtizedekkel korábban cse-
relhet szívet az idegen, fagyos földön. Az ellenállhatat-
lan magyar mosolyával, magyar szépségével, magyar
keblével.

*Pedig de sokat sírt Kati kiskorában! Mikorra kinőtte a
bölcső-koporsót – amit azután ruhásládának használtak
–, és kitakarodtak a németek, majd be az oroszok, az apján
teljesen elhatalmasodott a szesz tébolya. Hadiüzemben
volt gyári munkás, kötekedő, otromba, dúvad természet.*

Kéjesen verte Terkát, Mancit és a kis Katit. Üllegeinek koreográfiája volt, a lányok tudták, hogy lehetőségük van két-két pofon után kiinalni az udvarba és elbújni valamelyik faalkalmatosság mögé, míg apjuk karja fáradtan lehull a veréstől. Akkor visszaosontak a szegényes házba, megsimogatták csöndben síró anyjuk hátát és szó nélkül lefeküdtek. Hányszor sóhajtott az asszony a péknek, tejesembernek, még a papnak is! – Isten adná, hogy a frontra vigyék, ó mennyit imádkozom ezért! – Lépné egy tank elé, hogy lapítná ki a szuszt belőle! – Szögezze be egy koporsóba és ássa el a kert végibe! – javasolta a pék. – Arzént tegyen a reggeli tejibe, mikor a gyomrát kúrálja vele! – bátorította a tejesember. – Mert ha megbocsátjátok az embereknek az ő vétkeiket, megbocsát néktek is a ti menynevei Atyátok – csitítgatta szelíden a plébános a gyóntatóskor. Ám a háború kitelt, a gyár az államé lett, az ura meg tovább ivott és tovább ütlegelte őket. Mire a Mancit tizenhat, Kati tizennégy éves lett, a nők mindennapos rögeszméjévé vált a szökés. El innen, el ettől a sírszagú kerttől, ahol a még meg sem halt lelkek járkálnak éjjelente méretet venni az elhagyni készülő test nyughelyéről. El innen, ahol a műhelye múltja felett kesergő asztalos még mindig az urat játssza rajtuk és morog, ha ki- és belépnek a rozoga fakapun. El! El a mosdatlan, szesz- és hűgyszagú ember-állat elől! De merre? Nincs az új országnak olyan szeglete, ahol az meg ne lelné őket.

Katiból modell lett. Ártatlan, eleinte a nyelvet törve és kuncogva beszélő új szépségidol. A floby nyelvjárást hallotta boltban, buszon és iskolatársaitól, de a rikssvenskát, a birodalmi svédet tanulta a titkárnőképzőben, ahova céltudatos anyja íratta be nővérével együtt. – A szépség lemállik rólad, mint cserépről a máz. Ami alatta marad, abból kell élned majd! – okította a mama. Kati minden új ismeretet úgy fogadott be, mint akinek öt napja van az életből. Fotósok jöttek Stockholmból drága japán masináikkal, hogy a Ramnaparkennél, a városi tavacska partján menyasszonyként fotózzák, hattyúkkal a háttérben. Mindenki kidőlt a forró nyári napon, csak Kati mosolygott. Néha izetlen ajánlatokat kapott szőke és vörös égiszeselőkötől, mosolygott rájuk, és szelíden odébállt. Kipp-kopp, kipp-kopp, verték dühödten iskolatársnői a hazai gyártású Facit írógépeket és szidták a rigorózus oktatót. Kati verte leggyorsabban, legpontosabban a betűket és mosolygott rájuk. Megtanult szabad nőként élni a rideg országban, élvezte az egyre duzzadó jólétet, a sok új barátot. Élvezte azt a tisztaságot, ami gyerekként nem adatott meg neki a mosoni szutykos udvarban.

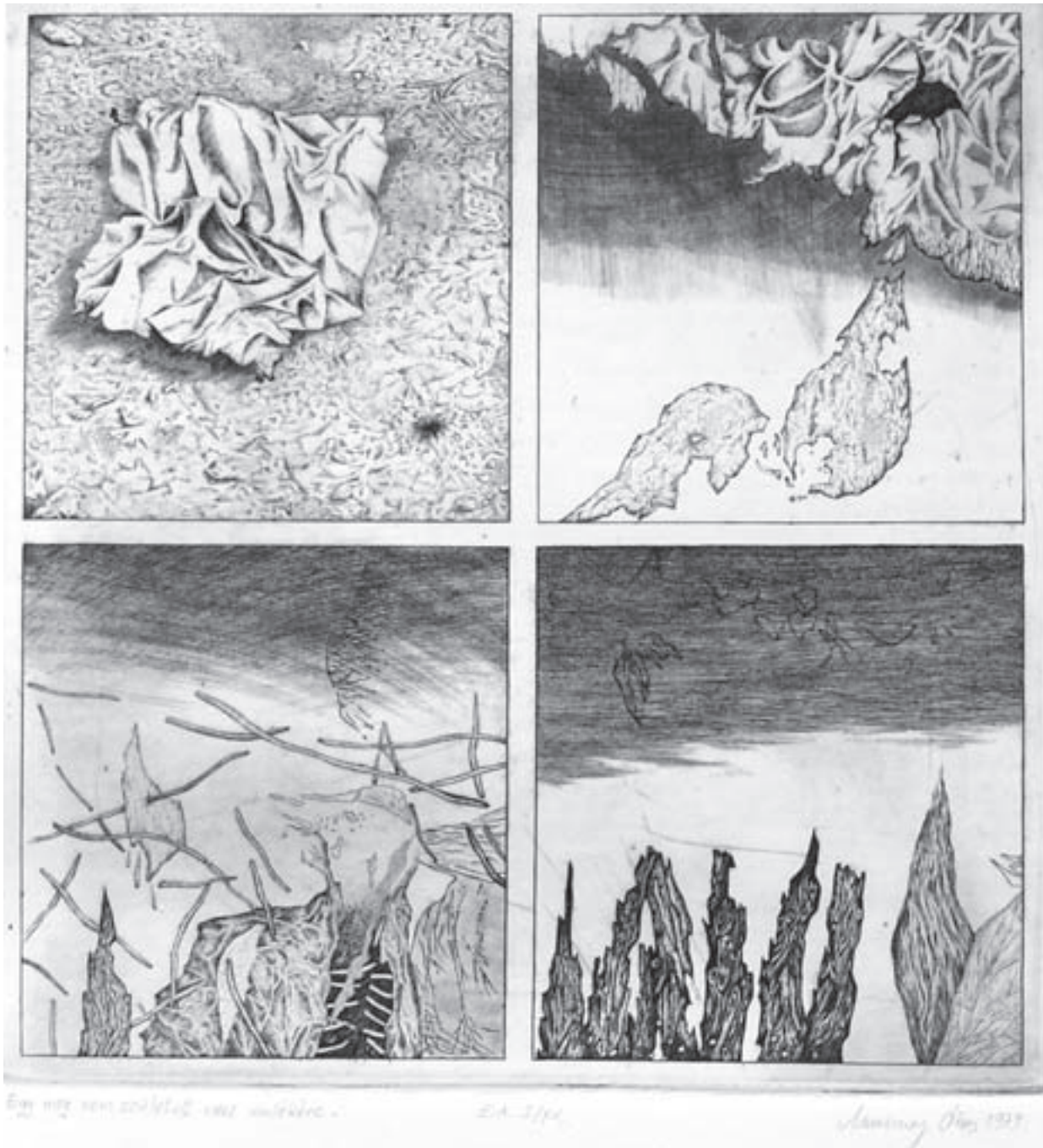
A menekülésük napján, '56 november 5-én hétfőn délután is azzal volt elfoglalva, hogy a szárítókötélről lekapja a blúzát a szaporodó esőcseppek elől. Anyja és Mancit futástól lihegve esett be a kertkapun, és már onnan sisteregték feléje. – Szedd a cókókódat Kati, megyünk a határnak! Eljött, amire vártunk! Mindhárman tudták, hogy apjuk még a kocsmában fújtat, nyeli az ócska vizezett bort, de sok idejük nem maradt. Lepedőkből három batyut formáltak, magukra vettek annyi ruhát, amennyit csak testük elbirt, és – az asztalos fürkésző tekintetét kerülendő – a kertvégi palánkot kidöntve indultak a Bágertó felé. A Szentjánosra vezető úton már számos, bőröndökkel megpakolt emberrel találkoztak. Mosontarcsa felé menetelt mindenki, az már Ausztriához tartozott. Késő éjjel lett, mire a kisvároska főterére ért a meggyötört család. Az első napokban az iskolában helyezték el őket, a

Vöröskereszt és a helyi önkéntesek jóvoltából gyorsan eldőlt a sorsuk. Svédország annyira távolinak és egzotikusnak tűnt Terka számára, hogy nem sokat tételődött, mikor szoba került a következő úti cél. Vasúton és hajón szeltek át észak felé Európát életük következő színhelyéig, Boråsig,

Kati élete olyanná lett, mint a kagylóba zárt igazgyöngy. Nővére – hála a jó iskolának – egy világcéghez került titkárnőnek. Férje szintén ötvenhatos menekült családból származó szorgalmas ember volt. Stockholmban telepedtek meg. Kati arca és teste sok mindent reklámozott. Estélyi ruhát, bikinit, rúzszt, hajfestéket. Cicaeledelt, almával töltött virslit, gyorséttermi hamburgert, tóparti házba szánt szaunát, hozzá szaunaolajat, szaunalepedőt. Újságokat, melyek utazásról, esküvőről, lakberendezésről és a királyi családról írtak. Az egyikben közös fotón szerepelhetett az öreg király, a Bernadotte-házból származó VI. Gusztáv Adolf lányával, Ingrid dán királynéval. Mosolygott a rendezvények plakátjain, ékszer-aukcion, fogyatékosok úszóversenyén, jacht-, golf- és autóversenyeken. A göteborgi, amatőröknek hirdetett különleges autóversenyt is Katival népszerűsítették a rendezők. A június végi fehér éjszakába nyúló pompás parti épp a születésnapjára esett. Huszonöt esztendejének minden érettsége átsütött a szűk, testhez simuló ezüstruhán. Hátral, a cipzár vonalában és az oldalhasíték mentén rafinált autógumi-mintázatot festetett a varrónővel. A hatás magnetikus volt. A sebességtől és a finom italoktól megrésze-gült arisztokraták körbeduruzsolták a déli szépséget. – *Jag älskar champagne!* Imádom a pezsgőt! – gurgulázta a legkedvesebb arcú férfihez fordulva. – *Vi behöver lite mer champagne...* Azt hiszem, több pezsgőre lesz szükségünk... – mosolygott Jan, Svédország vezető textilgyárosának örököse, Kati leendő férje is.

Boros éktelen haragra gyűlt, mikor este hazabotorkált az ivóból. Érezte már ott tompán a bajt, ahogy riadtan, izgatottan tárgyalták a cimborái a szovjetek előző napi bevonulását, de párttagként – mint általában a sodródó életűek – az utóbbi hetekben inkább kivonta magát a vitákból. Riadt is volt a sortűz óta, közeli ismerősei is odavesztek a határőrlaktanya előtti fűves téren. A feltűrt otthonért, a nők szökéséért a szomszédokon vett volna elégtételt, de az asztalosmester határozottan lépett fel, és a mosókonyhába zárta józanodni.

Másnapról számüzte életéből az alkohol mámorát. Egyetlen cél vette át az uralmat egyszerű elméjében. Megtalálni az asszonyt és a lányokat! Mire kitervelte a szökést, bezáródott a határ. A munkahelyén is, a rendőrségen is faggatták, tudott-e a család disszidálási – így nevezték – terveiről. Mivel városszerte ismert volt dúvad természetéről, nem háborgatták túl keményen. A megerősödött új rendszer ugyanúgy használta, mint annak előtte. De a kocsmákat kerülte. Kitavaszkodott, mire annyira kitisztult az agya, hogy nekivágott. Életében először egy szent, magasztos célja volt. Megtalálni Őket! Megmutatni, hogy megjárta a saját poklát, és képes is onnan emberként visszatérni. A Fertő tó nádasában megbújva cselezte ki a határőröket, majd Ausztriába érve, ismerősöktől, s elejtett megjegyzésekből hámozta ki, merre a család. Utánuk ment Boråsig. Levelet küldött maga elé, szögletes munkásírással ígérte, hogy megváltozik, megbánta minden rossz cselekedetét, vallotta, új életet szeretne kezdeni.

Terka hitte is, meg nem, hogy az ura józan útra térne. A menekülésük óta eltelt hónapok nyugalma lecsitította az ő vérző lelkét is. – Lehet olyan jó hozzánk az Isten, hogy itt fent, északon újrakezdhetünk mindent? Visszakaphatom azt a szép szemű, huncut embert, aki a háború előtt oly hevesen és kitartóan udvarolt nekem? Aki megértette, hogy a kemény lelkem mélyén egy óvni való galambocskára repdes? – bodorította a gondolatait, míg várta, hogy ura a hosszú száműzetésből megtérve újra elfoglalja a családi trónust. A kiegészült családnak öt közös napot adott az univerzum. A lányok, feledve a sok szenvedést, keserű napot, megértették, hogy apjuk kontinensen átvezető tűzön járása őérettük is történt. Az első átsírt éjszakan elég volt egyszer-egyszer kimondani az ősi varázsszavakat, és megtisztultak a lelkek.

A táborlakóknak az egyik helyi karitatív szervezet épp stockholmi hétvégét szervezett. Hadd lássák meg a mesz-

sziből jött idegenek, milyen a Svéd Királyság fővárosa! Az utat Stockholmig egy külön vasúti szerelvényen tették meg. Terka, a lányok és apjuk megbabonázva néztek le a Skeppsholmen lankájáról a városra, piknikiztek a Djurgården dús fái között, megmászták a Vikingdombokat, ödelegtek a Gamla stan szigeten, a királyi palota, a Stockholms slott melletti ódon utcácskákban. A szülők szinte az egész úton egymás kezét fogták. A lányok jókedvűen évődtek egymással és a többi menekült család gyerekeivel. A vasútállomás felé bandukolt a vidám társaság. Az apa egy pakli cigiért futott át az úton egy kiosk felé. Az ezüstös napfényben csillogó sportautó örült sebességgel fordult be a Vasagatan felől a Fredsgatanra. A fém és az emberi test tompa csattanására a város szíve is megállt egy percre. Épp ennyi időre állt meg az ő szíve is. Két napot feküdt kómában. Két napig ült mellette Terka. Mikor végleg elvágta férje

élete fonalát az Isten, és megtört, ám harcias arccal kijött a kórteremből, lányai nem ismertek rá. Mind egy szálig a gyász hava lepte be addig koromfekete haját. – Mi most már hárman küzdünk tovább! Apátokban ennyi időre volt helye a jónak! – vágott el bárminő érzélgősséget. A sportautó vezetőjétől pedig csinos summát vasalt be, köszönhetően egy angolul és németül kiválóan beszélő ügyvéd ismerősének.

Kati első látogatására készült az óházába. Már 1970-et irtak, közönyössé és lustává vált a párt, a nemzetgazdaság kiemelt területévé lett az idegenforgalom, jól jött minden nyugati valuta, melyet forintra váltottak az állami pénzváltóhelyeken. Mosonmagyaróváron régi ismerősöknél szálltak meg, Kati, Jan és egy angyalarcú kisfiú. Ők voltak a „nyugati ismerősök”, az új arisztokraták. Ő volt a Svédkati! És Svédkati mindenki-re mosolygott, mindenkihez volt egy-két kedves szava. Evett a házi süteményből, belakott a tiszteletére felszelt Pick szalámiból, merített a birkapörköltből, rágót és cukorkát osztogatott a gyerekeknek. Világújdonságnak számító Polaroid fényképezőgéppel előhívás nélküli, azonnal elkészülő fotókat varázsolt a bámész szemek elé. Az egykori Duna utcai esztendők és Kati mai valósága közé betonfalat emelt az emlékezni nem hajlandó lélek. Az egykori barátnővel, az asztalos lányával kartkarba öltve látogatást tettek azért a régi házba. Még élt a mester és a felesége is, aki a későbbi szépségkirálynőt a világra segítette. Bekukkantottak a kis viskóba, ahova őr utánuk lakó már nem érkezett. A régi vaskályha mellett még ott porosodott az egykori ruhásláda-ágy-koporsó, oldalán az ütött-kopott felirattal: „Tóth Ilonka, élt 5 napot.”

Az angyalfiú után szült Kati egy angyallányt is. A modellkedéssel már régen felhagyott, hiszen a társadalmi szereposztás más maskarát varrt a szép testre – a gyáros feleségéét. Hibátlanul teljesített. Jan szép ember volt, intelligens, udvarias. És hideg. Kati szép ember volt, kedves, tanulni vágyó. És tűzforró. Eleinte kisebb civódásokkal, de békét tudott teremteni a szelíd báj, ami belőle áradt. A béke éveiben Terka mama csendesen, észrevétlenül, mint egy tősgyökeres svéd öregasszony battyogott ki az életükből. Soha nem tért vissza Mosonba. Kati nővérének, Mancinak mellkasa mögött mindég égett egy kis irigység-parázsból és féltés-lángocsából táplálkozó zsarát. Boldog volt ő a stockholmi sziklára épített házukban, azonban húga tündérmeséjének lapjain élénkebbek voltak a színek és érdekesebbek a történetek. De érezte, hogy testvére torokszorítón magányos lehet. Kati ült az erdőszéli jégpalotájuk kertjében, a fenyőből ácsolt kerti lakban, és bambán bámulta az egymást kergető rőt kis állatokat. – Mókuskáim! Mókuskáim! – suttogta magyarul, könnyeivel küzdve. De kérdezni nem volt ereje. Rutinná lettek benne és körülötte a napok, egyre hosszabbak a telek, hűvösebbé a nyarak. Jan vállalatbiro-

dalma – a svéd királyi hadsereg ruházati főszállítója volt – a Távols-Kelet felé, az olcsó munkaerő csábítására terjeszkedett. De Thaiföldön másféle csáberő is hatalmába kerítette a több hónaposra nyúlt üzleti utakon. Khlong Toei vékony volt, mint a bambusz nád, fogai igazgyöngyökként villogtak, csókja mirtuszillatot árasztott, gyermeki mosolya pedig elhítette a középkorú fehér emberrel, hogy valójában egy isten, aki megmenteni jött a sárga masszórlányt. Ugyanabból a porból emelkedett ki a thai szépség, mint Svédkati, ugyanaz a kéz emelte a pompás jólétbe. Khlong Toeit Londonba vitette a gyáros, ahol egy évig taníttatta angolra, svédre és etiketre, meg más szükséges tudományokra egy elit babysitter-képző iskolában. Majd szenteste napján magával vitte a borási házba. – Ő a mi új házvezetőnőnk és a gyerekfelügyelő – jelentette be az új lakót feleségének. Kati erőtlennül, a fadiszítésből hátra sem pillantva, biccentve vette tudomásul, hogy az addig sem titkolt szerető lakótársukká válik. Már akkor este ájultra itta magát. Majd újra és újra. Jan ordított egy-egy üres whiskysüveg láttán, Kati inkább nem szólt vissza, csak ivott. Ivott reggel fogmosás helyett egy kupica pálinkát, a teájába rumot öntött, a délelőttöket a városban töltötte, sorra járva a kijelölt boltokat, ahol mellanölt, jellegzetes svéd sört vásárolt, melyet híd alá vagy parkok fái mögé bújva iszogatótt meg. Kora délutánra rendesen elnyomta a mámor, de estére újabb szeszadagokra volt szüksége. Alkoholistának lenni Svédországban évtizedek óta nem volt könnyű életpálya. Katink is egyre rafináltabb eszközökkel tudta csak beszerezni a napi mennyiséget. Áruba adott ruhát, táskát, cipőt, otthoni vackokat a bolhapiacra. Lezüllött, és ebben is megállíthatatlan volt. Jan dühödten pofozta józanra, de újra berúgott. Gyerekei sírva, térdén állva könyörögtek neki a belátásért, de újra csak ivott. Khlong Toei lahu varázsszavakat mormolt ájult teste felett, ettől még vadabb módon pusztította magát. Elvették a jogosítványát, de védelt. Gyomrát mosták, miután az utcáról összenyalábolták, másnap megint az árokban volt.

Utolsó mosoni útján már lefolyt arcáról az élet. Járt-kelt az ismerősök között, mindenütt ivott és hazudott. Hogy jól élnek odakint és gazdagok, és béke van és szeret mindenki mindenkit. A mosolya az égetett szesz mögül is kiragyogott néha. De mi, akik láttuk, tudtuk, hogy többet nem jön el hozzánk abból az északi rideg boldogságbirodalomból. Mosatlan alsóruháit visszautazása előtt jó anyám még kimosta, különféle fehér porait a vécén lehízta, apám pénzt adott neki.

Jan és a család szanatóriumba lökte. A betegségek sorra ették meg azt a gyönyörű testet. Föl-fölvívogatt minket váratlan órákban és összefüggéstelenül motyogott ezt-azt. Negyven kiló alá fogyott, és onnan már erőtlen teste nem adott új esélyt. Agyvérzés. Élt ötven évet. Vagy inkább öt napot?

ACSAI ROLAND

A CSÍZ

A csapókalitka aznap csízt fogott.

A hívómadár dala úgy lógott a kert felett, mint láthatatlan légyapapír. Szabad társa beleragadt. A csapókalitka csak ráadás volt.

Ha veréb került volna bele, a madarász abban a percben földhöz vágja, ha nem kéri el játszani a gyerekek. A gyerekek örültek, ha a madarász verebet fogott, mert azt általában nekik adta. Csinálhattak neki kalitkát, szórhattak elé búzát, vagy foghatták a kezükben, amíg el nem engedték, mert annyira az ujjukba csípett.

A csíz egy szűk, zöld kalitkába került, és kiakasztották a ház oldalára. A két ülőrúd között csak ugrálnia kellett, nem volt többé szükség a szárnyaira. Fekete napraforgót kapott és sárga fénymagot. Sötétet kapott, és világot kapott. Megkapta a napokat, amiket végignézhettek a kalitkájából. Napközben csak akkor hunyta le a szemét, amikor az udvaron hegesztettek, és ez gyakorta megtörtént. Tanult egyik társa hibájából, aki az izzó páka szikrázó napjába nézett és belevakult.

A madarász a gyerekeknek adta a vak madarat, akik dobálni kezdték az ég felé. A madár repült néhány métert, aztán mindig lezuhant a földre. Legutoljára élettelenül. A gyerekek hazavitték néhány szebb tollát, és elterték a fiókjaik mélyére.

A ház, aminek az oldalára kiakasztották, olyan volt nyeregtejeivel, mint egy nagy galamb. És turbékolt is hangosan, mert a padlásán galambokat tartottak.

A madarász egyik nap ajándékozós kedvében volt, és úgy döntött, hogy a csízt az egyik kisfiúnak adja (ne csak verebket vagy vak madarakat kapjanak tőle a szomszéd gyerekek).

A fiú örült az ajándéknak. Az iskola menzájáról papírzsebkendőben hozta haza madarának a zöldséglevesből kihalászott sárgarépákat. Soha nem feledkezett meg róla. Szerette a madara nevét is: csíz. Nem lehetett máshogy kimondani, csak mosolyogva.

A csíz sokat vágyakozott a szabadság után. Hallgatta a többi madár dalát, és szeretett volna közöttük lenni. Egyik nap a rúdján ülve verdesni kezdett zöldessárga szárnyaival. Olyan régen próbálta, hogy már majdnem elfelejtett repülni. A berozsdásodott izmok működésbe lendültek. Vékony lábujjaival markolta az ülőfáját, és pergette a szárnyát.

A kalitka egyszer csak megmozdult és leakadt a szöggről, amire a kisfiú kiakasztotta. De nem zuhant a földre. Először csak egyhelyben lebegett, aztán a madár egyre magasabbra repült vele. Elérte a háztető magasságát, aztán a nyírfák csúcsát, és végül a fenyőkét. Övé lett újra a madártávlat. Boldog volt, nem is érezte a kalitka súlyát.

Kopogtatásra ébredt. Valaki megkocogtatta a kalitkáját. A fiú volt az. Kicsomagolta zsebkendőjéből az aznapi levesből kihalászott sárgarépát, és benyomta a rácsok között.

Hol lenne, ha nem itt?

Kántor Péter köszöntése Radnóti-díja alkalmából

Kántor Péter indulása, az 1970-es évek közepe az egész magyar költészetben jelentős változásokkal esett egybe. Ha nagy szavakat akarnánk használni, fordulatnak is nevezhetnénk ezt a korszakot, és joggal, hiszen egy addig uralkodó líraeszmény és beszédmód helyébe egy másik lépett. Vannak megfelelő szakszavak, amelyek a változást leírják, de itt most nem a változás irányáról beszélnek. Az átrendeződés az irodalom belső hatalmi játszámája, és ha ezt a folyamatot a politikai hatalom ellenőrzi, amelynek vannak pártfogoltjai, akiket korábban egy hierarchia csúcsára ültetett, és akiket letaszítanak onnan, akkor az irodalmi harc közvetlenül politikai színezetet is kap.

Kántor Péter induló költőként ebben a folyamatban nem vett részt. Ezt a tényt nem lehet eléggé hangsúlyozni. Az induló költő a dolgok rendje szerint a helyét keresi, amelyben meghatározhatja irodalmi identitását, és amely lehetőséget ad neki, hogy elfogadtassa magát és megalkothassa műveit. Kántor Péter tehát a nehezebb utat választotta, amikor nem csatlakozott sehova. Már ha egyáltalán választás az ilyesmi, és nem inkább homályos hajlamok működése. Hogy tehát már indulásakor kész lírafelfogása és személyiség-tudata volt-e, vagy ellenkezőleg, ösztönösen kerülte ki azokat a csapdákat, amelyek, ha foglyul ejtik, korlátozzák szabadságában, nem tudom. Akárhogy is, költőileg önállóan tanult meg élni. Különállására azonban nem harsánysággal hívta fel a figyelmet. Talán épp ez volt vonzó a hangjában.

A hetvenes évek legvégén az akkori Magyar Nemzet szerkesztőségében találkoztam vele először, még csak egy kötete volt, az 1976-ban megjelent *Kavics*, ami nem vert akkora hullámokat, mintha egy szikla omlott volna bele a tengerbe, de mégis mindenki, akit érdekelt a kortárs irodalom, tudott róla. A lap vasárnapi számában minden héten közölt verseket, a költők még személyesen vitték be kézírataikat a szerkesztőnek, akinek szobája, ha néhányan összeverődtek, pár órára irodalmi kávéházzá változott. Szemernyi nosztalgiám sincs, rettenetesen kiszolgáltatott helyzetben voltunk, csak a tény kedvéért említem. Többen is ültünk a szobában, egy újonnan megjelent regényről beszélgettünk olyan elhivatottsággal, ahogyan fiatal irodalmároktól elvárható, és olyan sarkított, megfellebbezhetetlen kritikai ítéleteket megfogalmazva, amilyeneket csak fiatal emberek szoktak, akiktől persze elvárható, hogy később kinőjék a hirtelen hevületet.

Bár arra nem emlékszem, hogy egyetértettünk-e, vagy ha nem, miben nem, attól kezdve alkalmam volt közelebbről is figyelni pályáját. Később, amikor az Európa Könyvkiadóban voltam szerkesztő, munkakapcsolatba is kerültünk, angol-amerikai verseket fordított, antológiát állított össze. Mostanra tucatnál is több verseskötete jelent meg, a válogatásokkal együtt pillanatnyilag tizennégynél jár. 1976 óta úgy háromévente kiad egy kötetet. Azt az egyenletes gyarapodást, amely költészetének alakulását jellemzi, mintha a hektikus könyvkiadás is kénytelen lenne méltányolni. A szakmai rangja is folyamatosan emelkedett, a József Attila-díj és a Babérkoszorú mellett sok egyéb elismerést kapott. Most a Radnóti Miklós Emlékbizottság és Irodalmi Társaság kuratóriumának döntése nyomán egy újabb adunk át neki: a Radnóti-díjat.

Ezzel, úgy reméljük, a maga amorfságában megfoghatatlan irodalmi szakma mégiscsak világosan megfogalmazódó értékítéletét közvetítjük: hogy ugyanis Kántor Péter életműve kiemelkedő teljesítmény. Mértéktartás és jóízűség jellemzi. Tud ő váratlan asszociációkat halmozni, tud pazar nyelvi játékokat bemutatni, és ha akarja, irodalmi utalásokkal tágítja verseinek belső terét. Képes továbbá emelkedett, érzelmes, hűvös és ironikus hangon megszólalni, de mindig, mindentől csak annyit használ – vagy inkább, hogy fokozza az elvárásokat, kissé talán kevesebbet is –, mint amennyi éppen kell. Ha vallomásos, ha feltárulkozó, ha politikai vagy bölcséleti, esetleg leíró verset ír, mindig érezteti rálátását arra, amit éppen csinál. És ami benne zajlik. Mintha némi kétellyel szemlélne azt, amit egy életen át elszántan művel. Nincs egyetlen igazság, nincs egyetlen főmű, a pátoszt iróniával, a kételyt elégiával, a csodálkozást szkepszissel ellensúlyozza.

A róla szóló írásokban visszatérő elem, költészetének szinte állandó jelzője lett a „gyermeki rácsodálkozás”, amelynek, e kritikai értelmezés szerint, önfeledtsége olykor, vagy mindig, rezignációba fordul át. Úgy gondolom, az ilyen jellemzésnek egy költő egyszerre örül is, meg nem is. Örül, hiszen az azonosíthatósággal a kritika markánsan kijelöli költői helyét; és nem örül, mert az azonosítás óhatatlanul leszűkíti műveinek értelmezését. Persze, Kántor Péter gyakran rácsodálkozik a világ sokféleségére, tekintete mintha gyermekien tiszta lenne, hogy

aztán ezt a tisztaságot hamar elsötétítse a világ mocska, a csodálkozást a szomorúság, szorongás váltsa fel. William Wordsworth-tól Szép Ernőig sokféle változata van ennek a látásmódnak a magyar és világlírában, remek társaságban van tehát, ha elfogadja helyét. De úgy látom, jól elkerülte, hogy kizárólag ezen a kritika szabta mezsgyén haladjon. Én csak erős fenntartással illesztem a nagy csodálkozók vonulatába. Ha szellemi hatásokat, társakat keresek, sokkal inkább Vas István és George Szirtes szenvedélyes józanságát érzem nála mintának.

Sőt, úgy látom, Kántor Péter figyelő tekintetét kezdettől a bomlás, a veszteség, a mulandóság jelei ragadták meg. Persze kellő mértéktartással. Amikor emlékeiről ír, vallomásosan vagy személytelenül, amikor gyászversekben, emlékversekben, episztolákban idézi fel anyjának, íróbarátainak emlékezetét, amikor személyes lírai meditációkat ír, vagy amikor egy számára is fontos költővel, Radnóti Miklóssal szólva „a világ apró rebbenéseit” szemléli és sorolja, az élet tűnékeny tényeit regisztrálja és katalogizálja. Ez végtelenül szomorú dolog, hiszen minden az enyészeté lesz. De okot ad valami halvány derűre is, hiszen a katalógus tételei a költészetben megőrződnek, felidézhetővé válnak. Ez az egyensúly költészetének egyik kétségtelen értéke.

A szélsőséges helyzetekben, végzetes veszély idején is megőrzött, sőt, alkotó energiává fordított belső egyensúlynak aligha van nagyobb költője Radnóti Miklósnál. Radnóti hangja, látásmódja, antifaszizmusa, és nagy témái, az életszeretet és a halál mindvégig fontos motívum Kántor Péter lírájában. Tartózkodóan, utalásszerűen. Egy esetben azonban ennél erősebben is. *Ló nyerít* című versében megidézi Radnóti özvegyét, Gyarmati Fannit:

A Pozsonyi úton jön nyárra tél,
Jön szembe Fanni, a haja fehér,
Jön a versbe zárt örökre mozdulatlan,
Ismeretlen a mozgó zűrzavarban,
Telente felhúzza a kezére a kesztyűt.

Annakidején, amikor írta, eljuttatta a verset a címzettnek. Radnóti Miklósné igen szigorú kritikus, és különösképpen nem szereti, ha nyilvánosan foglalkoznak vele. Legalább ennyire gyanakodva, mit szépítgessem, ingerülten és utálkozva fogadja, ha Radnóti verseit parazita módon felhasználják, újraírják. Kántor Péter verse azonban, noha szövegszerűen idéz a *Razglednicákból*, az *Erőltetett menetből* és az *Eső esik. Fölszárad...*-ből, még hozzá intarziászerűen, észrevétlenül (és technikailag virtuóz módon) magához hasonlítva a Radnótitól kölcsönvett sorokat, őszintén tetszett neki.

Egy csésze alján barna színeződés –
Azt nem oldja semmilyen tisztítószer,
Nem tűnik el, csak a csészével együtt.

1998. Budapest.
A hitves és a másik, akivé lett,
Szép mint a fény és oly szép mint az árnyék.
Itt villamos futott rég – arra már hiába várnék.
A költő özvegyének tetszik lenn? – Nem,
Nem játszotta el ezt a szerepet;
Váljon csak ketté, ami szétesett,
Maradjon az a Fanni legenda, nem valóság,
Mert a valóság lop, csal, hazudik,
Gúnyt úz saját magából, úgy nevel,
Bolond a jámbor, mikor esküszik rá,
S kap utána, mint akit szárny emel.

A valóságban aki elmegy – elment –,
Nem térhet már vissza soha ugyanoda,
S megy az is, aki nem megy sehova,
Postást vár, vizet forral, kenyeret szel –
Utak porát nyeli minden szelettel.

Utak porából, most kislány korából –
Jössz, Fanni? – korcsolyázni hívják,
S ő vidáman integet vissza: Mindjárt!
Mindjárt felnőtt. Nyár lesz. Hol lenne, ha nem itt?
Eső esik. Fölszárad. Nap süt. Ló nyerít.
Metronóm kattog: egy-két, egy-két, egy-két...

Nem győzött csodálkozni, többször is hallottam tőle, vajon hogyan tudta Kántor Péter ilyen pontosan leírni azt, amit nem is láthatott, hogyan tudta megidézni, hogy milyen is volt ő kislány korában. Könnyű a válasz, amely azonban kissé olcsó: hogyan tudta volna elképzelni, hiszen költő, akinek történetesen segített egy másik költő, Vas István, aki emlékezésregényének, a *Mért vijjog a saskeselyűnek* a lapjain olyan elevenen örökítette meg Fanni portréját. De azért több van e mögött. Ott van az is, amire versében a visszafogottnál is visszafogottabban, és éppen ezért félelmetes megidéző erővel utal Kántor Péter: a holokauszt emléke. A második generációs emlékező érzékenysége.

Már önmagában ezért a verséért is megérdemli a Radnóti-díjat.

JÁSZ ATTILA

*Laudáció helyett lábjegyzet

Acsai Rolandról

„Szeret rejtőzködni. Nem szeret utánozni, mint a szajkó, és nem kedveli, ha utánozzák. [...] Vannak céljai. És ezek a célok összhangban állnak a természet céljaival. Ritka madár. A tágas mezőket szereti, ahol a költészet szabadon áramolhat. Hajnalban hallatja a hangját, ami friss, és tiszta, mintha egy forrás törne fel. Dala rövid, de messzire elhallatszik.” Metaforikus értelemben jellemzem saját – a fűrjéről írott – szavaival a szerzőt. A sok általánosítás és felesleges konkrétum helyett. Amit el lehetne és kellene mondani természetesen Acsai Rolandról és költészetéről. Hogy fiatalosan bölcs, hiperérzékes, természetközeli szemléletű. Hogy mennyire meghatározza valakinek a mentális állapota a műveit. Jóllehet Acsai Roland mindig ugyanarról ír, a természetről, növényekről, állatokról, korai, finom és fájdalmas, depresszív verseit felváltotta egy életigenlő, rendkívül pozitív szemléletkorszak, ami nem magyarázható mással, csak azzal, hogy megfelelő társra talált Acsai Varga Vera személyében, aki nemcsak az életben, hanem képeivel is támogatja a szerzőt. És akitől gyönyörű gyereke született Acsai Rolandnak, Zsófi, akit a költő felnőtt- és gyerekverseiből egyaránt ismerünk már. Nem sorolom eddigi kötetei érnyeit, inkább versbe foglaltam benyomásaimat. Mottóként és ide kapcsolódóan *Rokonok* című verséből idézek: „Amíg gyermeke meg nem született, / Nem is tudta, hogy voltaképpen / Milyen a saját arca.” Cserébe küldöm ezt a verset a gyönyörű *Olajképért*, amit tőle kaptam a *Hajnali kút* című legutolsó, tavaly megjelent kötetében. Roland versében a költőtárs hátat fordít a tónak és elindul az út felé, tükörképe viszont ott marad a víz felszínén. Erős és eredeti képei, akár a fűrj éneke – utánozhatatlanok. Többnyire azonosul a leírt dologgal: „Nem a lányom hasonlít rám, / Az én arcom tükrözi az ő vonásait.” Ennyi az *Én vagyok a tó* című verse. Hiába próbálom elmondani, amit róla gondolok, legfeljebb túldicsérő mondatoknak tűnnek. És nem tudom kellően hangsúlyozni, amit szerkesztőként a legelső pillanattól, és ez már több mint ötkötetnyi távolságra van, amit legelső pillanatban is tudtam. És azóta is, ha Acsai Roland újabb verseit olvasom, folyamatosan megbizonyosodhatok róla. Hogy. Ilyen fiatalon is mennyire megérdemli a figyelmet, nem kevésbé a Radnóti szellemiségét és nevét is idéző díjat. Amit a kuratórium egyértelműen ítélte neki. A magam részéről több emberként is szívből örülök a díjának. Rokon lelkű költőtársként, régóta támogató szerkesztőként és a díj egyik kurátoraként – büszke vagyok rá. És szeretettel gratulálok!

a vers arca. Herm&Co

(Acsai Rolandnak)*

A leheletfinom részletekben lakik
a bizonytalan isten. Maga is részlet.
Folyton változik. Fékez. Lassít.

Beköltözöl inkább egy ismeretlen arcba.
Hiába. Mondod. Hogy hiába.
Megfigyeled inkább a hullámzó tavat.
Madár röptét. Ami mind te vagy.

Mivel nem középiskolás fokon
lettél a költészettel
gyermeki rokon.

Séta Jacques Derrida körül

Van, aki Jacques Derrida *volt*: 2004. október 9-én, fölmondva a végső filozófiai leckét, „megadta magát a halálnak” a jelenkor egyik legnagyobb hatású gondolkodója – bár aki *történetesen* (és látszólag) Derrida *volt*, ezt jogosan vitathatná, mivel, „mint tudjuk”, nincs olyan entitás, bárhol is *jelenlévő* létező, aki kivonhatná magát a „külömbőség”, az „elkülönbözés” mozgása alól; nincs olyan alany, aki ágense, szerzője vagy mestere lenne a „külömbőségnek”, és az „elkülönbözés” *történetesen* vagy empirikusan *megesne* vele. Az alany – a tudatos és beszélő alany – a megkülönböztetések rendszerétől, az elkülönbözés mozgásától függ. Az alany nincs *jelen*, következőképpen nincsenek jelenlévő alanyok, kivált pedig önmaguk számára nincsenek jelen *az elkülönbözésen kívül* vagy *előtte*. Ha mégis létrejöhetünk valahogy: csupán önmagunkat elosztva, szétszórva, „temporalizálódva”, önmagunkat „elkülönbözve”, halogatva. *A létesülés: halogatás, halatkozás, „curriculum mortis”*.

Derridának az olvasással és az írással kapcsolatos – kanti értelemben *kritikai* – fölfogása, dekonstrukciós gyakorlata, a fenomenológiára, a pszichoanalízisre és a strukturalizmusra vonatkozó újraértelmezései nem kis hatást tettek a kortárs európai és tengerentúli kritikai gondolkodásra. Téziseit világszerte hevesen vitatták; könyvtármnyi a róla szóló irodalom.

Munkásságában arra törekedett, hogy túlhaladja az európai bölcsélet „logocentrikus” kereteit. A *logocentrizmus* szerinte „nem filozófiai vagy történelmi tévedés, amelybe a Nyugat vagy akár a világ filozófiájának története várakozásokat meghazudtolva, patológus módon beleesett, hanem szükségszerű mozgás és struktúra, ezeknek azonban szükségszerűen megvannak a maguk határai”. A meghaladási kísérlet nem azt jelentette Derrida gyakorlatában, hogy „hátra fordított a filozófiának (aminek legtöbbször rossz filozófia a végeredménye), hanem *bizonyos módon (újra)olvasta a filozófusokat*” – vagyis radikális kérdésekkel illette például Platón, Descartes, Hegel, Nietzsche, Freud, Husserl, Heidegger szövegeit. Eközben *törlésjel alá helyezte* a metafizika történetét („amely, a preszokratikusoktól Heideggerig, mindig a logosznak tulajdonította az igazság eredetét”); e törlésjel alatt eltöröltött az *érezköföltött jelölt jelenléte*, miközben mégis olvasható maradt; lerombolódott, de közben láthatóvá tette magát a jel eszméjét: ez az a szükségszerű írásfortély, amelynek segítségével az írás tudománya, a *grammatológia* megpróbálta kitapogatni „a jövőnek már a jelenben, a tudás berekesztődésén túl megmutatózó, elkerülhetetlen világát”.

Grammatológia című értekezésében Derrida az írás történetének újraírására tett kísérletet: kijelölt bizonyos történelmi támpontokat, és néhány kritikai fogalmat (*nyom, különbség, tartalék, elkülönbözés*) javasolt. Mindazoknak a jelentéseknek a de-konstrukcióját – nem lerombolását, hanem rétegekre bontását – hirdette meg, amelyek forrása szerinte a logosz forrásában, a jelenlét metafizikájában leledzik. Dekonstruálva a jelenlét metafizikájából táplál-

kozó időszemléletet, valamint az egyaránt ebben az időszemléletben gyökerező fenomenológiát és strukturalizmust, megpróbálta kiszabadítani az írást a másodlagosságából, beszéd alá szorítottóságából.

Derrida fölfogásában a grammatológiai, azaz dekonstruktív elemzés olyan olvasás, amely nem szöveget *védelmez*, hanem produkál és *vélelmez*. (Szálakra bont, olvasatot termel, „létrehozza a szöveg textualitását”). A *szöveg* (irodalmi/filozófiai/pszichikus/antropológiai/stb., szűk és/vagy tág értelemben vett szöveg) nem egyéni termék: a nyelvhez tartozik, nem holmi „szuverén alkotóhoz”. Derrida szemében a textus: jelenlét és távollét *játéka*; az *eltörölt jel* helye. A textualitás nemcsak a vizsgálódás „tárgyát” öleli föl, hanem a vizsgálódó „alanyt” is – ily módon eltöröltök az alany és a tárgy közti *szabatos* megkülönböztetés. Minthogy a grammatológiai elemzés Derrida szerint sohasem érhet véget, mindig újra kell kezdődnie, s mert maga az elemzés is folyamatosan dekonstruálódik, a grammatológia nem válhat „pozitív tudománnyá”: e gondolkodásmód legradikálisabb elemei meggátolják a rendszerré szerveződést. Derrida arra buzdított: úgy használjuk a nyelvet, hogy közben egyszersmind el is töröljük. Illetve: a nyelvet sem nem használni, sem nem eltörölni. Derrida szerint azonban: „A sem/sem, az *egyszerre*, vagy inkább *vagy inkább*”.

„Arról van szó – olvassuk –, hogy kidolgozzuk az írás új fogalmát. Ezt *grammának* vagy *elkülönbözésnek* nevezhetjük.” Az *elkülönbözés*, a „külömbőség” (*différence*) egyrészt a különbségeket létrehozó írás tevékenységét jelöli, másrészt és egyúttal annak a jelenlétnek a halogatását/elhalasztását is, amely e „létrehozás” által támad. „A megkülönböztetések játéka valójában szintéziseket vagy utalásokat tételez föl, és ezek megtiltják, hogy bármely pillanatban, bármilyen értelemben, valamilyen egyszerű elem önmagában *jelen* legyen, és csakis önmagára utaljon. Akár a beszélt, akár az írott diskurzus rendjében található is, semmilyen elem nem működhet jelként, csak ha egy másik elemre utal, amely maga nincs egyszerűen jelen. Ez a láncolat teszi, hogy minden egyes elem – fonéma vagy graféma – a benne lévő *nyom* alapján a lánc vagy a rendszer egyéb elemeiből tevődik össze. Ez a láncolat, ez a szövet a *szöveg*, amely csak egy másik szöveg transzformációjából jöhet létre. Semmi, sem az elemekben, sem a rendszerben, soha sehol nincs egyszerűen jelen vagy távol. Keresztül-kasul csak megkülönböztetések és nyomok nyomai vannak.”

Az írás kérdéséről *van* tehát *szó* Derridánál, mindentől az írásról – a könyvből való kilépésről, amely a könyvön belül megy végbe. „Létezni annyi, mint könyvben lenni, még ha a létnek nem is az a természete, amit a középkor gyakran Isten könyvének nevezett. Isten maga is a könyvben keletkezik, ami ezáltal az embert Istenhez és a létet önmagához köti. A könyv azonban meg van szállva, veszélyben forog, a semmi, a nem-lét, a nem-értelem fenyegeti.” Derrida – a könyv kérdése, az önmagát kérdező írás, az önmagát kérdező kérdés kérdése. „Hátha

a könyv – mégsem más, mint a beszélő korszak, a beszéd korszakának börtöne?” „Ha a könyv, a szónak minden jelentésében, csupán egy *korszaka* volna a létnek (mégpedig végét járó korszaka, mely haláltusájának fényében, avagy szorításának csillapodtával tenné láthatóvá a létet, és amely, mint a végső betegség, mint némely haldoklók fecsegő és makacs emlékezet-túltengése, a holt könyvekről *szóló* könyveket szaporítaná)? Ha többé nem a könyvforma volna a lét modellje? Ha a lét radikálisan kívül lenne a könyvön, az írásjelen? Ha a lét elveszítené önmagát a könyvekben? Ha a könyvek a lét föloldását jelentenék? Ha a könyv világban való léte, prezenciája, létének értelme csupán az olvashatatlanságban, a radikális olvashatatlanságban tárulna föl, és ez az olvashatatlanság nem egy elveszett vagy keresett olvashatóság cinkosa, egy olyan lapé, amit még nem kötöttek be semmilyen isteni enciklopédiába? Ha maga a világ nem egy *Másiknak* a kézírata volna, hanem mindenekelőtt minden lehetséges kézirat *Másikja*? Ha a könyv csupán a halál legbiztosabb elfelejtése volna?”

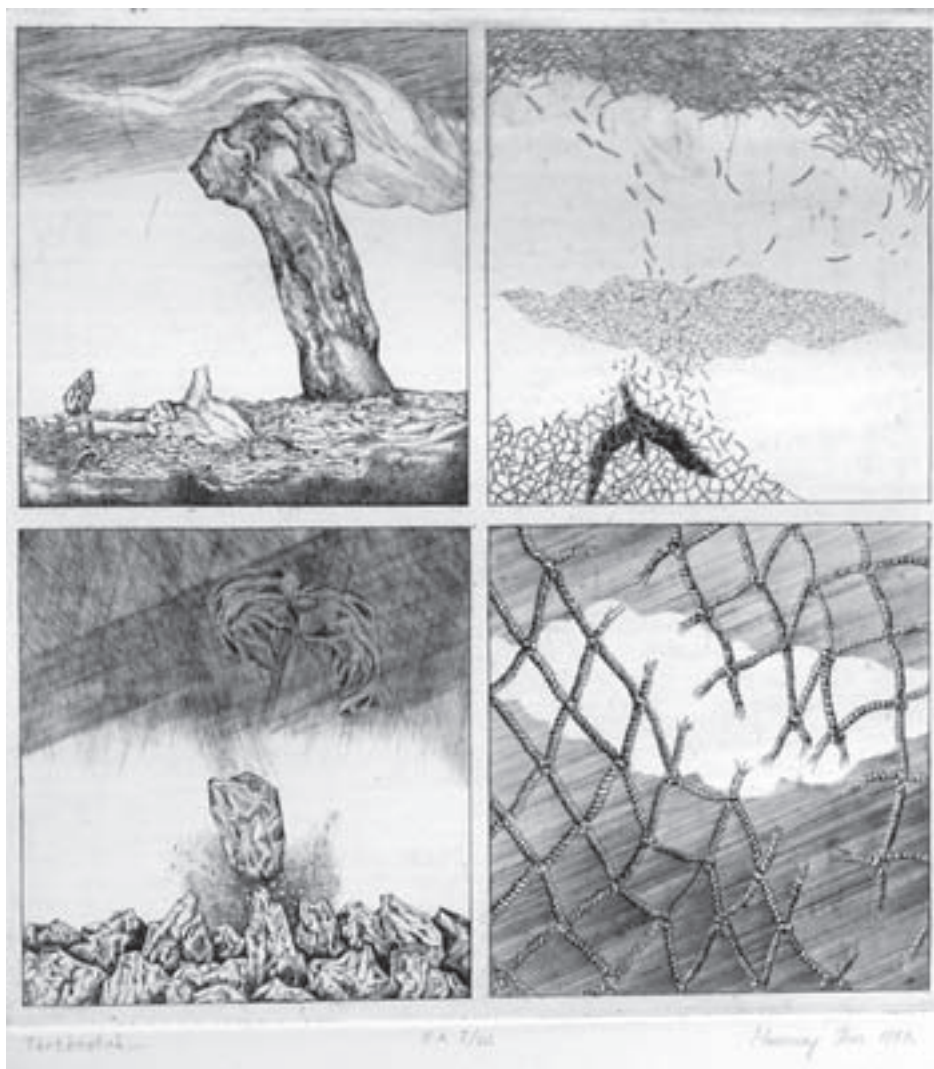
Derrida szerint Kant óta a filozófia tudatában van annak, hogy felelős saját diskurzusáért – vagyis felelős azért, hogy újra megvizsgálja, amit ismerni vélünk.

A dekonstrukció szándéka és elve már *A szellem fenomenológiájában* bejelentődik: „Amit általában ismerünk, csak azért, mert *ismerjük*, még nincs kellőképpen meg-

ismerve. A legközönségesebb önámítás és mások ámítása, ha a megismerésben ismertnek tekintünk valamit, és ezért elfogadjuk. Minden ide-oda beszélés ellenére az ilyen tudás, anélkül, hogy tudná, mi történik vele, nem halad előre. *Egy képzetnek eredeti elemeire való szétbontása visszatérés a mozzanataihoz, amelyek nem mutatják a készen talált képzet formáját*” – írja Hegel.

„A nyelv magában rejtje saját kritikájának szükségességét.” Ez a kritika kétféleképpen fejlődhet ki, írja Derrida. Egyrészt abban a pillanatban, amikor láthatóvá válnak a természet/kultúra oppozíció határai, e fogalmak történetét módszeres és szigorú kérdezősködésnek kell alávetni. Ez nem lehet sem filológiai, sem pedig filozófiai eljárás. „A filozófia egész történetének alapító fogalmai felől nyugtalanodni, e fogalmakat dekonstruálni egyáltalán nem azt jelenti, hogy egy filológus vagy klasszikus filozófiatörténész munkáját végezzük el. Kivezető lépést teszünk a filozófiából. A második lehetőség: a régi fogalmakat eszközként őrizzük meg, és itt-ott megmutatjuk használhatóságuk határait. Többé nem tulajdonítunk nekik igazságértéket és szigorú jelentést, hanem alkalmasabb eszközök birtokában arra is készek vagyunk, hogy föladjuk őket. Addig is ki kell aknáznunk relatív hatékonyságukat, hogy a régi masinériát, amelyhez tartoznak, szét lehessen rombolni.”

A *dekonstrukció*: stratégia a „rég nyelv” nietzschei örömmel végzett gondos újírására – a *metafizika bere-*

kesztődésén belül. Metafizika – ez Derridánál az összes jelenlét-tudományt jelenti. Ennél szorosabb definíció csupán törlésjel alatt lehetséges. A metafizika története, a Nyugat története: metaforák és metonímiák története. Az alapokkal, alapelvekkel, középponttal kapcsolatos elnevezések – eidosz, arché, télosz, energia, ouszia, lényeg, lét, létezés, szubsztancia, szubjektum, igazság, érzékfölköti, tudat, lelkiismeret, Isten, ember stb. – mindig valamilyen jelenlét konstansát jelölték.

„A grammatológiának dekonstruálnia kell mindazt, ami a tudományosság fogalmát és normáit az onto-teológiához, a logocentrizmushoz, a fonologizmushoz köti. Hatalmas és véget nem érő munka ez, melynek szüntelenül óvakodnia kell, nehogy a tudomány klasszikus tervezetének áthágása visszahulljon a tudomány előtti empirizmusba. Ez valamiféle *kettős könyvelést* követel meg a grammatológiai gyakorlattól: egyszerre kell túlhaladnunk a metafizikai pozitivizmuson vagy a metafizikai szcientizmuson, és hangsúlyoznunk mindazt, ami a hatékony tudományos munkában hozzájárul a metafizikai föltevésektől való megszabaduláshoz, mert ezek teherként nehezdedtek meghatározására és mozgására kezdetei óta. Keresnünk és erősíteniünk kell mindazt, ami a tudomány gyakorlatban *mindig már* elkezdett kilépni a logocentrikus zárványból.” „A grammatológia kétségkívül nem annyira... új tudomány, új tartalommal megtöltött, jól meghatározott, új területű diszciplína, mint inkább a textuális osztályozás körülmények közötti gyakorlata.”

A metafizika berekesztődésének kérdéstámasztói – Nietzsche, Freud, Heidegger például – a „törlésjel alatt” stratégiáját próbálták artikulálni: Nietzsche a *tudást* helyezte törlésjel alá, Freud a *pszichét*, Heidegger a *létet*. Ezt a gesztust nevezi Derrida *írásnak* – egy dolog jelenlétének eltörlését és mégis olvashatóként való megőrzését. E gesztus révén szabadulunk meg a metafizikától, és maradunk is benne egyszerűen.

Derrida de-konstruáló olvasva-írásában megmutatkozik, hogy *minden szöveg magában hordja saját lerombolásának magjait*. Tudnunk kell azonban: „A dekonstrukció az igen oldalán áll, az élet igenlésének oldalán.”

„A metafizika bizonyos irányultság – írja Derrida –: láncirányú mozgás. Nem állíthatunk vele szembe valamilyen fogalmat, csak textuális munkát és másféle láncolatokat.” És ez a textuális munka bizony nem sétágalopp... „Minden egyes lépésnél kihagyásokkal, javításokkal, a javítások javításaival kellett előrehaladnom, elengedve minden fogalmat éppen abban a pillanatban, amikor felhasználni voltam kénytelen” – írja Derrida.

Ha a fogalmakat nem csupán azért használjuk és dekonstruáljuk, hogy túlmutassunk rajtuk, és jelezzük „elégtelenségben pompázó önelégültségüket”, ha „az állítólagosan nyugati metafizikától” nem úgy szabadítjuk meg a *szöveget*, hogy „együttal megszabadítjuk minden szövegen kívül való dologtól is”, akkor a dekonstrukció (törlésjel alatt) „konstruktív” válik. Ebben az értelemben lehet szükségünk a dekonstrukció állandó művelésére.

A Pécsi Tudományegyetemen 1993-ban, tiszteletbeli doktori címének átvételekor Derrida a dekonstrukció konzervatív jellegéről, hagyományörző felelősségéről beszélt: „A félreértéseket elkerülendő engedjék meg, hogy arra hivatkozzam: amit dekonstrukciónak neveznek, kezdettől fogva kiemelt figyelmet szentelt azoknak a témáknak, amelyek olyan nyomasztóan és sürgetően

foglalkoztatnak ma bennünket Európában: Európa, vagy helyesebben az európai identitás, különbség és centralitás, a nyelvek és a fordítás, a határok és a másik, az idegen, az állam és a nemzet, a nemzetiség, az eredet és a születés kérdéseinek.”

Hogy miért van szükségünk a dekonstrukció állandó művelésére? Mert manapság (is) észlelhetjük, például politikai (tév)eszmeccseréinkben, hogy az „ide-oda beszélés” nincs tisztában saját föltételeivel, hipotéziseivel, föltételezettségével, s éppen mert önfeledten, sőt önelégülten látatlanban hagyja saját metafizikai beágyazottságát, tulajdon kereteit nemhogy nem sérti meg vagy hágyja át, hanem tovább erősíti, újratermeli. Az *igazság* szüntelen harsogása a tudatlanság harsogása – az *írás tudatlanság* harsogása, a *phoné* (a logosz) terrorja. Ez más szinteken, más rétegzettséggel, érvényes az irodalmi, a filozófiai, a néprajzi, a lélektani, a művészeti, a közgazdasági, vagy például a sporttal stb. kapcsolatos közbeszédre is; mindazokra a „berkekre”, ahol ülepítvényként tenyésznek a legódonabb evidenciák. A nemzettel-nemzetiséggel kapcsolatos hagyományokban, történetiségünk rituális szövegeiben elengedhetetlen a de-konstrukció fáradtságos, lankadatlan munkája, „mindig már” azonnali esedékességgel; nélkülözhetetlen „a saját közösséget meghaladó írás képessége”.

Nagy Pál írja Derrida kapcsán: „Korunk ... számára létfontosságú, hogy dekonstrukciója: változása, átalakulása, adaptálódása a 21. századi új fölvilágosodás szellemében, az újítás, a kísérletezés, ugyanakkor a fokozatosság és a folyamatosság jegyében menjen végbe.” A jövő, bár a *dekonstrukcióban* csak abszolút veszélyként tud fölsejleni, szörnyűségként tud megmutatkozni, az írás másféle fogalmával fog dolgozni. Derrida kérdezőségi stratégiájának tagadhatatlanul jövőt formáló ereje van.

Tapogatózó gondolkodásunknak, hűséggel és figyelemmel fordulva a jövőnek már a jelenben, „a tudás berekesztődésén túl” megmutatkozó elkerülhetetlen világa felé, már csak azért is el kell végeznie a szükséges dekonstrukciókat, hogy eszmecseréinkben alakot ölthessen egy olyan politika, amely egyaránt tiszteli az igazságosság és az ismeretlen iránti vágyat.

„Derrida komoly, felelős, örömteli játékká tette az irodalmi szövegek újraolvasását és -írását, a demokrácia követelését és újraformálását. Ahogy ma másként gondolkodnánk, talán egész kultúránk más lenne, ha nem élt volna Plátón, Arisztotelész vagy Kant, ugyanúgy egész bizonyosan állíthatjuk, hogy másként látnánk korunkat, a demokráciát, talán önmagunkat is, ha nem élt volna közöttünk Jacques Derrida” – írja „a letűnt huszadik század utolsó harmadának egyik nagy formálójáról” Boros János.

Derrida életműve abból a szempontból is megkerülhetetlenül fontos, hogy az *eljövendő Európa* paradigmaticus gondolkodója volt ő – azé az Európáé, amely „soha nem létezett kielégítő módon, és amelynek el kell még jönnie”.

Derrida, a posztmodern egyik főguruja, az abszolút olvashatóság lehetőségétől megittasult „heroikus elvonatkozó”, kivált pedig a követőivé szegődött „metafizikai pojácák” egybemosásáig ugyan a határokat filozófia és irodalom, fikció és tudomány, poézis és elmélet között, ám mégsem válik minden tehén feketévé az írás éjszakájában; a posztmodern berekesztődik ugyan a maga fénytelen zárványában, a „toleráns, hátsó gondolatok nélküli, nagylelkű”, „hihetetlenül szeretetre méltó, barátságos és barátság-
ra megnyíló” Derrida azonban szüntelenül világít.

Az énről és megvilágosodásról

David R. Hawkins két könyvének elolvasása után

Vannak könyvek, amelyek évek múltán sem veszítik el erejüket, nem avulnak, sőt lapjaik minden újraolvasáskor megelevenednek; mert nem csupán ismereteket, történeteket, esztétikai izgalmakat adnak, hanem útmutatók a kimondhatatlan, a kifejezhetetlen felé. Vannak könyvek, amelyek nem elszongítanak, nem festett eget mutatnak a valódi helyett, hanem inkább fölráznak, fölébresztenek. Erőtlen ségedből fölbátorítanak, kételyeidet segítenek átlátni, elengedni. Egy-egy mondatuk utáni csendben megdöbbsz a nyilvánvalótól: e pillanatban minden jelen van, s most, hogy megint ráébredtél, csendes öröm jár át!

Ha jól emlékszem, Eckart Tolle, a kortárs örömhírhöző, mondta valahol: Isten igazi nyelve a csend, és minden közvetítő beszéd vagy írás ennek csak hibás fordítása. Ha egy könyv felkészít a csendre, felkészít a valódi tanításra, a hallgatag belső mester megtapasztalására. Ramana Maharisi, a csendes jelenlétével (is) tanító mester szerint: *A szavakkal való beszéd csak akadályozza a csend más-milyen beszédét. (...) A fogékony tanítvány vagy olvasó a könyvek csendjéből merít igazi ihletet, mert az igazság túl van a szavakon. Nem tűri a magyarázatot, a magyarázkodást. A szavak mindössze annyit érhetnek el, hogy utalnak rá.*

Hawkins-t az *Erő kontra erő* című művéért a dán Valdemor koronaherceg lovaggá ütötte s felvette őt az 1070-ben alapított Johannita Társaságba, más néven: a Szent János *Ispotályos Lovagrendbe*. Ezt a könyvét Teréz anya is hasznosnak, fontosnak tartotta. E közel húsz évig érlelt műben (melynek egyébként két alcíme is van: *A tudat anatómiája*, meg: *Az emberi viselkedés rejtett mozgatórugói*) az igaz vagy hamis állításokra adott testreakciók tudományáról olvashatunk. E kutatása egyébként kineziológiai tapasztalatokra épít. Hawkins megállapította, hogy a vizsgálati alanyoknak nincs szükségük a tesztelt anyag vagy kérdés tudatos ismeretére. Skáláján bármely intellektuális nézet, kijelentés, ideológia vagy személy (illetve közösség) 1 és 1000 közötti értéket vehet fel. A mérés izmainknak a kérdésekre adott válaszreakcióin alapul. A pozitív inger erős tesztválasszal jár, míg a negatív ingerek hatására az izom elgyöngül. Az izomtónus jelzi a határt az életet építő vagy rontó hatások között (ez a 200-as érték), vagy ami a legmegdöbbenőbb: így különválasztható az igaz a hamistól, a valóság a hazugságtól. A mérés teljesen független a vizsgálati alany adott témával kapcsolatos ismeretétől, véleményétől, továbbá a vizsgálat kulturális környezetétől vagy idejétől. Ez utóbbi azt is jelenti, hogy a mérésekhez az emberi történelem, sőt kozmosz teljes ideje és tere rendelkezésünkre áll.

Kicsit elébe vágva a megvilágosodás témájának: Hitler, Sztálin vagy Lenin kétszáz alatti pontszámán kalibrálnak; Marx könyvei 130-as értéken vannak (Engelsé néhányval 200 fölött), a Zohár viszont 730-on, míg Hawkins a megvilágosodás magasszintű állapotairól írt könyvének, a *Valódi Én hatalmának* 5. fejezete, az *Ego kijátszása* 981-es értéket

mutat. (Egyik német internetes portál ez utóbbit *hybris*nek, a szerző önhitségének, felfuvalkodottságának tartja.)

A kutatónak tehát, aki a vizsgálati alany enyhén lefele nyomott karjával méri a teszt *igen* vagy *nem* eredményét, egyszerűen fel kell tenni a kérdést: ez a dolog (könyv, filozófia, politikus vagy spirituális mester) a(z önkényes, logaritmusos egész számokból álló) skálán 200 érték fölött áll? Igen vagy nem? A 250-es értéken áll? Igen vagy nem? A mérést addig lehet folytatni, míg az izom tesztválasza meg nem határozza a pontos értéket. Az *igennél* az karizom erős, *ellentart*, a *nemnél* viszont elgyöngül. Fontos tudni, hogy a mért értékek nem számítani, hanem logaritmusos haladványt mutatnak. A 300-as érték, teszem azt, nem kétszerese a 150-nek, hanem többszöröse. Vagyis már néhány pontnyi eltérés is jelentős erőnövekedést jelent.

Ha az egyszerű létezés értéke 1, a szeretet nagyobb-e, mint 200? A karizom *ellentart*, jé, pozitív! 300 fölött van? Az izomválasz megint csak: igen. 400, 500, vagy még nagyobb? Az izom továbbra is erős marad. Hawkins könyve a szeretetet 500-on kalibrálja. (Ezt az értéket több személlyel is lemérték, s az eredmény ugyanaz maradt.)

Nézzük, mi van az életet romboló határ, ama 200-as energiaszint alatt? A puszta életben maradás s ennek anyagi, érzelmi, lelki tulajdonságai. Mindjárt a 175-ös szint, ahol a kivagyiság, lekicsinylés, felfuvalkodottság, követelőzés a meghatározó – (ennyi energia elég ahhoz, hogy életben maradjon az *amcsik* tengerészgyalogossága). Ennél lejjebb: a harag, gyűlölködés, szembenállás, erőszak bugyra (s az ilyen ember istenképe: a Bosszúálló) – ez a 150-es szint. Majd a 125-ös következik: a vágyakozás, csalódás, sóvárgás, behódolás szintje (ez a pénz, a megbecsülés és hatalom ára) – itt általános az istentagadás, gyakoriak a függőségek (kávé, ital, cigaretta, narkóköttetés). 100-as értéken mérhető a szorongó, visszahúzódó, féltő, fenyegető emberek szintje – a büntető istennel. Még alacsonyabb érték (75-ös) a kétségbeesés, fásultság, bánat, reménytelenség, vesztésgutdat szintje (Trianon – Magyarország és magyarok!) – ha ennek a világnak van istene: elítélő. Hatvanason kalibrálható a szegénység, inség, amely nem csupán anyagi-pénzbeli állapot, hanem a korlátozott énkép tulajdonsága is. 50-en mérhető a gonoszság, pusztítás, büntület, szemrehányás – s ha nekik van istenük: gyűlölködő églakó (lásd az Ószövetséget, több helyütt!). A büntület 30-as szintjén toroznak a bűn s a megváltás kufárai: a hamis papok, a moralisták; az önvádlokra, az áldozat-szerepbe csúszotakra rájár a rúd. Csaknem tudaterő nélküliek a felső szinten (20-as értéken) tengődők, a megvető isten teremtményei; ők a megaláztatottak, kirekesztettek, elnyomottak, nyomorultak, a szüntelen szégyenben élők.

Minden nézőpont, létezés-szint kinek-kinek a tudati szintjét tükrözi. Senki sem lát ki belőle, valódi (valóságos) világnak tartja. Ebből fakad kinek-kinek korlátozott világnézete.

S a világ tükrében mindig magamat látom. Ha valamivel, valakivel gondom van, érdemes megvizsgálnom, hogy miért vetek rá árnyékot.

A kétszázas határtól fölfelé menet a bátorság, igazságosság a hívószavak. Felelősség önmagamért, önmagunkért. Amíg nem érzek felelősséget életemért, áldozat, sőt gyerekes maradok. Folyton a többiekre mutogatok, mert mindenért ők a felelősek. Bűnös a volt feleségem, Szent István, az ellenzék pártja, a kisebbség, vagy épp hogy a máshitűek. Az erőlködésen túljutva, itt szükséges az igazi erő, amely kíváncsisághoz, elszántsághoz, felfedezésekhez segít. Igazi erőhöz pedig úgy jutunk, ha elengedjük fölöslegeinket, felszámoljuk az áramlást gátló akadályokat. Ehhez alapos önismeret kell. Ezen a szinten már tudunk mit kezdeni lehetőségeinkkel. Még az akadályok is serkentenek, a gyengeségeinkből is valódi erőt nyerhetünk. Itt már képesek vagyunk annyi energiát visszaáramoltatni a világba, amennyit elveszünk, míg az alacsonyabb szinten álló egyének, csoportok, népelemek csak elszívják a többiek életerejét és semmit sem adnak cserébe. (Mint például a balkáni háborúk előtti Jugoszláviában a szerb nacionalizmus a horvát, szlovén, magyar és albán politikai és gazdasági kizsákmányolással.)

Ennél magasabb a pártatlanság (250), majd az elfogadás szintje (350) – ez utóbbi értéken mérhető személyek, csoportok életfelfogása harmonikus, megbocsátó, elfogadó (de mégsem közömbösek vagy beletörődők), van önfelegelmük, önuralmuk – az ő istenük: könyörületes. Ilyen tudatszinten nem keletkezhet harc vagy csetepaté, mert belátjuk, hogy másoknak is ugyanannyi a joguk, mint nekünk, és tiszteletben tartjuk az egyenlőséget. Az elfogadás nyitottság is: gazdagodási lehetőség. Az alsóbb szintek érzelmi jellegén túllépve itt a műveltség, tudás, gyógyítás kerül előtérbe. Ahogy már említődött, az 500-as szint a szereteté, s ez nem érzélem, mert nem függ külső tényezőktől, hanem létállapot: a világgal való megbocsátó, gondoskodó, támogató kapcsolat. Itt jelenhet meg a hirtelen felismerés, az egészet belátó ihlet, mert az ésszerűség, a tudomány a részletekkel foglalkozik, a szeretet viszont befogadja-befogja az egészet. (Freud így alatta maradt az ötszázas határnak, Jung viszont túljutott rajta.) Az összes életképes vallás 500 fölötti, a vallási könyvek, prédikációk állandó témája ugyancsak a szeretet, mégis a világ népességének csupán 4 százaléka jut el erre a szintre.

Lehet-e, kell-e ennél magasabbra?

Igen. Az 540-es szint az öröme, amely a lét minden pillanatából folyamatosan fakad, nem pedig *külső* hatások következménye. Ez a spirituális gyógyítók, jógik, szentek világa. A boldogoké. Az ilyen emberek, ha hosszan néznek a másokra, a szeretet és a béke állapotát adják át. A 600-as energiaszint a békéé, s ez a megvilágosultság alsóbb foka, az áldottság állapota is. Itt már az észlelés is alaposan megváltozik, a világ eleven és sugárzó, mintha táncolna körülöttünk a teremtés, a teremtő; a dolgok forrása elemi erővel van jelen. Ennek felismerése már nem ésszel történik, nincsenek rá *találó* fogalmak sem, az elme csendes, a látó és látott eggyé válik. Minden kapcsolatban áll egymással a végtelen erejű jelenlét által.

A 700 és 1000 közöttiek a megvilágosodás, a megszüadulás szintjei. A tudat már nincs helyhez-testhez kötve, a tudatosság mindenütt jelen van.

Tehát izomteszttel lemérhető az emberi tudat, a lételvényünk teljes színskálája Használható lenne az igaz-

ságszolgáltatásban, kereskedelembe, egészségügyben. A módszer útmutatóként szolgálhat arra nézve is, hogy a spirituális fejlődésünknek éppen melyik szintjén állunk. Tessék kipróbálni!

Az *Erő kontra erőben* Hawkins a részecskefizika és a káoszelmélet nem lineáris dinamikájának fényében mutatja be több évtizedes kutatásainak eredményeit. Az ő világtapasztalata egyszerű és megdöbbentő: amit a misztikusok, megvilágosodott bölcsek már régóta állítanak az Énről, tudatról és a Valóság természetéről, és amire a legmodernebb tudomány is rávilágít.

Mivel a módszer nagyon egyszerű, nehéz a bonyolultságért rajongók elé tární. Érdemes itt megint Hawkins-t idézni: „*Bármennyire bizalmatlanok vagyunk is az egyszerűsítéssel szemben, a világban kétféle embert különböztethetünk meg: hívót vagy nem hívót. A nem hívők számára minden hamis, amíg az igaznak nem bizonyul; a hívők viszont szinte minden jóhiszeműen mondott állítást igaznak feltételeznek, amíg az hamisnak nem bizonyul. (Persze a tudásuk iránti nagy kétellyel. – V. I.) A cinikus kétkedés pesszimista álláspontja félelemből fakad.*” Az optimistább jellegű információ elfogadáshoz magabiztosság szükséges. A hiszem, vagy nem hiszem hozzáállása is „*működik, és mindkettőnek megvannak a maga előnyei és hátrányai. Ezért meg kellett birkóznom azzal a nehézséggel, hogy adataimat oly módon tárjam az olvasók elé, hogy azok mindkét oldalról nézve hitelesek legyenek.*”

Szóval a megfogalmazás módja elengedhetetlenül fontos a hívőknek meg a kételkedőknek is. Jó, ha egy spirituális könyv írója érthető, mai nyelvezetet használ s nem csak egy kiválasztott („beavatott”) réteghez beszél. Az ismeretlen területek az ismertek révén közelíthetők meg a legkönnyebben. Kellenek a példák, a rávilágítások, a hasonlatok, történetek is olykor. Fontosak lehetnek a rávezető ismétlések, ugyanazt a témát több oldalról is megvilágítva, hogy teljesebb képünk legyen róla. Hawkins második magyar kötete, *A valódi Én hatalma* ilyen könyv. Ismétél, s mégsem mondja kétszer ugyanazt.

A teljesség, a megvilágosodás tapasztalata túl van minden kettősségen. Szubjektív állapot, de nem a gondolkodó énbé zártan az. Hawkins nem pap, nem teológus és nem is hitbuzgó vallásos ember, nem guru, hanem gyakorló orvos, pszichiáter, akinek megrázó belső tapasztalatai voltak. Jellegzetes humorával könyve elején figyelmezteti a vallásosakat meg a félnék szelleműeket, hogy a valódi Én hatalma megzavarhatja a nyugalmukat, s ezért jobb, ha nem foglalkoznak vele. A tanítások nem a *kész* hívőknek (vagy *kész* istentagadók) szólnak, hanem azoknak az elkötelezett keresőknek, akik a megvilágosodásban kívánnak rátalálni a Valóságra, Létezésre, Énjükre, Forrásra, vagyis a Teremtőre.

(Aki nem kereső, az vagy felébredett, vagy pedig buta.)

Minden, ami valódi értelmet és jelentőséget ad az életünknek, láthatatlan, fogalmakon túli és nem mérhető. Ugyanakkor benne van a mérhetőben.

Micsoda hát a megvilágosodás?

Mi az, ami mondható róla?

A tagadás felől: nem olyan jelenség, amely egy bizonyos időben vagy helyen valósul meg. Görcsös akarat, becsvágy, célra ajzottsággal nem elérhető, de aka-

rat nélkül sem. A megvilágosodásnak, felébredésnek vagy szellemi tudatosságnak nevezett léthelyzet eleve valós, ezért csak engednünk kell a tapasztalatát, hogy létezhessen. Illetve eltávolítani, elengedni az akadályokat. Történhet szándéktalanul is, példa erre is akad. Hiszen, ami eleve van, *létező*, nincs szüksége a *majd*-ra, a jövőre, erőfeszítésre. Az elérésre sem. A Valóság egyszerre gyengéd és hatalmas erejű. Semmi sincs rejtve, csak az egónk vak, s nem láthatja, hogy a lét és boldogság közvetlenül az elmén, gondolatokon, formákon túl van. Szóval le kell mondanunk a valótlanról, rádöbbsen (vélt) énünk káprázatára, nem valóságos voltára, hogy fölérjünk a gondolkodás álmából.

Mi az én, az énem?

„*Elsődleges feladata, hogy az önfenntartás köré szerveződve megőrizze a különállóság káprázatát.*” Azt hiszi, hogy egyedi és függetlenül fennmaradhat. „*Ezzel viszont ki van szolgáltatva a fájdalomnak, szenvedésnek és a halálfélelemnek.*” Mivel különállónak tudja magát, ezért félelmében küzd a nemlét illúziójával. Félt az öregeségtől, a betegségtől, a haláltól. Nem tudja, nem tudhatja, mi van korlátozott valóságképén túl. Az ego nem hibáztható ezért, hiszen nincs rálátása, hogy önmaga korlátjai mögött is létezhet valami. Segítség nélkül képtelen meghaladni önmagát. Nem képes elengedni a különállóság káprázatát, s ezért állandó meghasonlottságban, kétségekben él.

A mesterek vagy a szellemi tanítások (vagy kegyelem) révén újra kapcsolatba kerülhetünk az igazsággal. Felismerjük, hogy mi a valóságosabb a *tudott*, ismert világunknál.

S mi az ÉN? A *vanság*, a Buddha állapot, Krisztus, Krisna, Tudatosság, Üresség, Egyetlenség, Lét, Tudat, Teljesség. Minden név ugyanarra a megnevezhetetlenre utal. Ez a „*Korlátlan Én*”, az a szubjektív valóság, amely az egyéni „*én*” alapja, s ez teszi lehetővé, hogy létezésünket az *én* vagyok minőségében tapasztaljuk meg. Az igazi Én révén beszélhetünk önmagunkról, s írhatunk vagy olvashatunk verset, könyvismertetést. Ez a forma nélküli tudatosság. Ez gondolataink tere; ebben jelenik meg a világ is.

A tudatosság tudatosítja a tudatot.

Isten ugyanazzal a szemmel néz engem, amivel én Istent – mondja a misztikus Eckhart Mester.

Az ismert énem csupán látszat – „*önkéntes nézőpontok összessége s az elme tevékenysége tartja fenn, érzések és érzelmek adják az üzemanyagát. Ha felhagyunk a gondolkodás hiúságával (ő, ha ez csak elhatározás kérdése volna! – V. I.), feloldódik. A Jelenlétben egyetlen gondolatunk sem lehet, és nem is valószínű, hogy felvetődik az efféle különös fontoskodás lehetősége. Mindenki bele van bolondulva saját gondolataiba és elképzeléseibe, habár ezek semmit sem érnek.*”

Most álljunk meg egy pillanatra s figyeljünk magunkra. Mi történik? Mi a véleményem? Hogy hülyeség! Észellenesség! Mégis csak a gondolkodás vitte előbbre a világot! (Mit mond erre a Mester? A tudatosság. A szeretet. Vagy nem szól semmit?) Nem, az én gondolataim igenis fontosak! (Figyeld csak a gondolataid terét mostantól vagy tíz percig!)

Még mindig megmaradt a meggyőződésed?

De ne essünk az ellenkező végletbe sem: az ego nem ellenfelünk, hanem tudattalan s meg nem vizsgált észlelé-

si szokásaink nevesített gyűjteménye. Azonosítja magát a történeteivel. Drámázik. Azt véli, ő maga a test. Azonosul az érzelmeivel. Elveszik az indulataiban. Pedig hát nem ő teremtette a földi burkát, nem is ő működteti. (Bár van, aki azt hiszi.) Egyetlen sejtünkben annyi élő információ van, hogyha fogalmasítani lehetne, több száz vastag kötetet töltené meg. (Am ezzel máris veszne a tudás elevevénye.)

Most talán azon tűnődünk, honnan az ihlet, a teremtető gondolatok?

Lehet-e egyáltalán *saját* gondolatunk? Vagy csupán hiúságból, *tudatlanságból* tartjuk a gondolatokat sajátunknak? Bezzeg a zsenik, vagy a szentek! Ők tudják, hogy semmi sem az éné. Ő legfeljebb közvetít. Továbbad.

Megyek az úton.

De ki az, aki az úton jár?

Ki vagyok én?

Most az útról, utakról is érdemes ejteni néhány szót. Egyszerűsítve: a felébredés egyik ösvénye a *tudaté* vagy az önkutatásé (a nem kettőssége), a másik pedig a szívé, a feltétel nélküli szereteté, az odaadása. S ez a két út némi távolság után találkozik, eggyé válik. A szeretet eleve mély felismerés, „*tudatosság, hozzáállás, összefüggérendszer az élet megértéséhez, vagyis a valóság legfőbb mozzanata, a Szellem egysége és lényege.*” A tudatosság tehát fölserkenti a szeretetet. A feltétel nélküli szeretet viszont tudatossá tesz.

A spirituális úton járó embert még több évnyi meditáció után is az a becsvágy mozgathatja, hogy Ő egyszer csak megvilágosodhat, felébredhet, megvalósíthatja önmagát. Erre mondja a mester: márpedig megvilágosodott személy nincs, csak megvilágosodottság. Nincs, aki felébredjen, mert akinek ismerem magam, az *énem* maga az alvás, a kábaság. Önáltatás, hogy problémáim vannak: az énem maga a probléma. Az elvárás, a célok kitűzése elválaszt attól, ami valóságosan jelen van. A spirituális munka tehát nem szerzés, nem is tanulás a szó hagyományos értelmében, hanem inkább a lényegtelen és haszontalan dolgok feladása, elhagyása, elengedése; átjutás rajtuk. A figyelem a gondolatok, érzelmek mögé hatol, a megfigyelőre, a megtapasztalóra vetül. Ekkor döbbenünk rá, hogy a tudat lényegénél fogva tudatos, s hogy ez nem az énem műve, de nem is az agyamé. Elme nincs gondolatok nélkül, tudatosság viszont igen. Ez a tudatosság nem korlátolt, nem határolt, szóval nem kettős. Nem személyes, de nem is személytelen.

Micsoda hát?

Én vagyok az Út, az Igazság s az Élet.

Hawkins szavait idézve: *Az Igazság és a megvilágosodás nem olyan dolgok, amelyeket kereshetünk, megtalálhatunk, elnyerhetünk, megszerezhetünk vagy birtokolhatunk. A Korlátlan Jelenlét mindig jelen van, és felismerése akkor következik be, amikor ennek útjából elhárulnak az akadályok. Ezért nem szükséges az igazságot tanulmányoznunk, csupán el kell hagynunk a megtévesztőt.*

Mi értelme a spiritualitásnak?

Miért nem maradhatok szürke, önző átlagpolgár, amilyen a lakosság jó háromnegyede?

Vagy élesebben megfogalmazva: alkalmas-e az erőszakkal, hazugságokkal, kapzsisággal zavargó világunk arra, hogy megtapasztaljuk az Igazságot?

A világ, amelyet érzékelünk – írom – saját tévképzeteink s önkényes szembeállításaink teremtménye.

A világ nem jó, nem rossz, nem is tökéletes, és nincs szüksége segítségre sem, hogy megváltozzon, mert látszat csupán saját elménk kivételése. Ilyen világ nem létezik.

Aludj még, ha korai az ébresztő!

A felébredés útján nincs, nem lehet kényszer, sem erőszak. Felébredve viszont erőre kapunk. Túl elvontan hangzik? Vagy más az értékrended? De amíg nem vagy boldog, nyugodt, érdemes a mélyére jutni, *ki az*, aki szenved, aki nyugtalan? Amíg halálfélelmeid vannak – kérdezz szíved mélyéből: *ki az*, aki fél? A kérdés hatoljon át a gondolatoktól a létezésed forrásáig! Keresd teljes odaadással, amíg rá nem ébredsz, hogy nincs mit keresned.

Mert otthon vagy.

Mindig is otthon voltál.

Közben azt álmodtad, hogy tékozló fiúként elhagytad a biztonságos hajlékot. Meggyötört ez az álmod, meggyötört a szenvedés.

Ébresztő!

A megvilágosodáshoz nem kell módszer. Az *advaita* (a nem kettősség) tanítása valójában ezt jelenti. Hagyj fel minden elképzeléssel, a mások által kipróbált utakkal! Ha valamit nem ismersz, tartsd az ismeretlen felé, s ne ragaszkodj a Mesterek magyarázataihoz. Valódi létezésünk az ismereteken, a „tudáson”, a kettősségeken túl kezdődik. *Amiről* csak tudunk – merő ismeret. Kívül vagyunk rajta. A valódi *tudáshoz* elfogadunk, szeretnünk, azonosulnunk kell azzal, amit élünk, látunk.

De amíg a tudatunk szennyezett, képtelenek vagyunk megkülönböztetni az igazat a hamistól. A megtisztulás végén ráébredünk arra, hogy valójában nincs mit megtisztítanunk. (Aki megmosakodott, azon már nem marad szennyeződés.) A Tudat lényegi természete ártatlan, tiszta és határtalan. Amíg ezt nem tapasztalom meg, vagy hiszek benne, vagy sem. A hit viszont a tudatállapotunktól függően segíthet is vagy árthat is.

Buddha fennmaradt szavai szerint a valódi én a gondolatok közti üres térben jelenik meg. De a gondolatáramlásunkban szinte soha nincs szünet. Míg a meditációban (vagy a naplemente csodálásában) egyszer csak megjelenhet ez a tapasztalat. Hatalmas könnyebbséggel, örömmel jár megélni ezt a csendet, s a gondolatokon, az elménk kivételésein át felfogott világhoz képest ez mindenképp valóságosabb, biztonságosabb.

A meditáció a kettőségek világából átvívó híd az egybe, a szenvedésből, nyugtalanságból az üdvözültségbe, a nyugalomba. Vagyis hogy nem visz sehová. (S én máris valamit – HIDAT – teremtettem belőle.) Ráébredsz, hogy helyben vagyok. Olyan út, amelyiken minden lépés cél is. Annak felismerése, hogy a tudatosság, lét, boldogság legbelső lényegünk. Amit keresünk, már jelen van, legfőljebb maga a keresés erőfeszítése, a görcsös akarat választ el tőle.

Felvetődik a kérdés, hogy egyáltalán szükséges-e a gyakorlás? S mi a legfontosabb? Az ima? A böjt? Meditáció? Meg kell-e tapasztalunk fokozatosan egymás után a meditáció állapotait? Nincs módszer, nem szükséges a gyakorlás, mondta Ramana Maharisi hosszú évek megszállt szemlélődése után. Ugyanígy tanított Svjámi Púdza is, aki megvilágosodása előtt Krisna hitűként órákig mantrázott, meditált, mielőtt reggel kilenc-kor munkába indult volna. A gyakorlás segíthet tudatunk megtisztításában, de rosszabbik esetben a spirituális ego

a meditációs tapasztalatokat személyes érdemének tartja. Ragaszkodik hozzájuk, vagy kérkedik velük.

Meditáljak vagy sem?

A döntés személyes.

A népszerű meditációs kiadványok nem győznek elég érvet felsorakoztatni a meditáció mellett, mert: boldogságot ad, meghozza a test s lélek nyugalmát, hatékony a nehezen szabályozható érzelmek és magatartásformák feldolgozására, stresszoldó, gyógyító hatása van, az önismeret egyenes útja. Ám ez felnagyítja az egyik oldalt, mintha a meditációban nem lennének buktatók, sötét szakaszok, s eltakarja, hogy a rendszeres meditáció nem mindig kellemes. Esetleg nem kellemes, de mindig hasznomra lehet.

A buddhista meditáció elemeit alaposan kidolgozták, ennek tudományába is érdemes bepillantnunk, lévén, hogy két és fél ezer éve korszerű. Kísérőnk? Vezetőnk? A szemlélődésről írva két tudatállapotot kéne közelebről szemügyre vennünk: a **szamádhit** meg a **dhjánát**. A *szamádh* a meditáció előkészítője, amikor egyé válunk a meditáció támaszával (légzéssel, testérzettel, mantrával). A samádhi állapotába tehát összpontosítással lépünk be. Szélszört figyelmünket egy valamire irányítjuk, s ebben időzünk, elmélyedünk, ezzel egyesülünk. Az összeszedettség hatására érzékeink lenyugszanak, a tudatosságunk nyitottabb, kifinomultabb lesz. Ennek hasznát vehetjük mindennapi életünkben is, mert figyelmesebben, hatékonyabban látjuk el teendőinket. Ez lenne a meditáció vége? Nem, mert ide akarattal beléphetünk s el is hagyhatjuk akarattal. Ha ebben az összeszedettségben időzünk, egy idő után felmerülhet a nyugodt öröm állapota. Ennek az örömmel nincs oka, sem feltételei. Jó ezt megélni – ám ez is átmeneti állapot. Ebben időzve, ezt elmélyítve, kitágítva, elérjük azt az éberséget, amelyben sem öröm-, sem fájdalomérzet nincs jelen. De ez még mindig csak a megtisztulás útja, s nem a meditáció beteljesülése. Ez az énem által megtapasztalt beleolvadottság. Lépünk hát tovább! Bár nincs rá biztosíték, hogy mindenki ezeket a samádhi-fokokat éli meg. De ha megélem, tudom, hogy egyik sem végső. Még nem a teljes felébredés! S ha elveszek benne, figyelmeztet a mester: menj tovább!

A samádhi állapotokban tehát jelen van az énem, beléphetünk terükbe és kiléphetünk belőlük.

(E fogalmak használata nem egységes a buddhista hagyományban sem. Némely források a samádhit, az én által megélehető állapotokat „forma dhjánáknak” nevezik; a jógában viszont dháranának; ellenben a dhjána a jóga rendszerében forma-, illetve én nélküli. Hogy még kacifántosabb legyen: a forma nélküli dhjánákat a jógában a samádhi különféle fokozataként osztályozzák. Ez persze a meditációs tapasztalatainkat nem érinti, csak a róluk való beszéd más. S a keresztény szemlélődésre, a misztikára vonatkozóan megint más a fogalomtár, ha van egyáltalán. Keresztény János Kármelhegy útjának, Avilai Teréz Belső várkastélynak nevezi ezeket a tapasztalatokat.)

Most nézzük a másik tudati, vagyis inkább tapasztalati állapotot! A *dhjánának* (ezt a kifejezést fordítják meditációként, szemlélődésként) négy fokozata van: 1. A határtalan tér tapasztalata. Ez tudatos, éber állapot, amiben már nincsen én, sem amit az énnel szembeállíthatnánk, tehát nincs *te* sem, nincs más. Bár nincs jelen az énem, még mindig a káprázat és nyugtalanság tudatszintjén vagyok. (Sőt: erre az éntelenségre is büszke lehet a spi-

rituális egónk.) 2. Az eloldódott tudatosság állapotában a tudatnak már nincs kapcsolata semmivel, az éberség tisztává válik. 3. Az üresség maga. Tehát nincs semmi, csak az üresség. Nincs tudatosság, de mégsem öntudatlan állapot. Nincs tudatos alany, nincs tárgy. De ez még mindig átmenetiség. 4. Sem észlelés, sem nem észlelés. Nincs érzékelés és nincs észlelő sem. Zavartalan állapot, be- és kiáramlás nélkül. Ez már több, mint tapasztalás – létállapot. Végül a forma nélküli dhjánakon túl van a *nirvána*, s ez nem csupán az én-állapot időleges megszűnése. Itt kezdődik az üdvözültség állapota. A Valódi Enemet élelem.

Niszargadatta Maharádzs szavaival: *Minden kezdet előtt és vég után: én vagyok.*

A tűz kialszik és fellobban a fény.

De most térjünk vissza Hawkins-hoz!

Minden szubjektíve létezik, tanítja ő. Egy objektív világegyetem létezése nem bizonyítható, de nem is tagadható. Mindkét megállapítás csupán *nézőpont*. Amit nézünk, az mindig ugyanaz marad, ha a sötét, vagy a világos oldalát látjuk is.

Jussunk túl tehát nézőpontjainkon, a gyakorlati életben tájékozódni segítő kettősségeken!

Mi a spiritualitás? Sokan összekeverik az ezotériával vagy azonosítják a vallással. Az ezoterikus könyvek serege jelenik meg különféle témákban, mint: energiagyógyítás, szinterápia, angyali energiák, modern boszorkányság, mágia, tarot meg a többi. Ez nem spiritualitás. Felszínesebb, énközpontúbb, felelőtlenebb annál. A vallásokat meg leterheli, hogy feláldozták az igazságot, a valódi szellemi erőt az erőszakért. Keresztes háborúk, a dzsihá, eretneküldözés, erőszakos térítés, büntudatkeletés – vagyis az eredeti igazságok meghamisítása. „*Senki sem ferdítene el így az igazságot, aki már egyszer megtapasztalta Isten jelenlétének mindent felülmúló valóságát*” – írja Hawkins.

Azok a japán zen papok tehát, akik áldást osztotnak harcoló-gyilkoló katoná honfitársaikra, valószínűleg nem tapasztalták meg a világosságot. Gyöngék maradtak. Akárcsak keresztény társaik.

A spirituális igazság egy, csak a vallások sokfélék.

A spirituális igazság kifejezhetetlen. Akkor hogyan beszéljünk róla úgy, hogy érthető s átélhető legyen?

Megvilágosodás. Vagyis: létezés, tudatosság, boldogság.

S mi legyen a társadalom gondjaival?

A politikus, a közember, a tudós, a gazdasági szakértelmiségi „*pályafutása teljesen más, mint azé, aki a megvilágosodást keresi. Nem árt emlékeztetnünk arra, hogy a szellemi fejlődés belülről gyakorol hatást mindenkire, míg az erőszak (és erőlködés – V. I.) csak a külsőt próbálja megváltoztatni. Ha nem ragaszkodunk személyes sérelmeinkhez s nehezteleseinkhez, azzal sokkal többet teszünk a társadalomért, mintha kihívó jelképekkel és jelszavakkal menetelnénk fel-alá. A spirituálisan fejlett egyén számára lényegtelen, hogy mások egyetértenek-e vele vagy nem, mert már nem önmagán kívül keresi a megerősítést vagy egyetértést.*”

A spirituális fejlődésből az egész emberiségnek előnye származik, mert növeli általános tudati szintjét – válaszolja egy kérdésre Hawkins. Bár a földön csak húszegynéhány olyan ember él, akinek spirituális energiája 700 fölött kalibrálható, mindegyikük 70 millió 200-as szint alatt állót ellensúlyoz. (Hogyha Hawkins mértékrendszere igaz.)

Hogy az emberi világ még nem pusztult el, az nem a politikusoknak, papoknak, tudósoknak, bankároknak, tábornokoknak köszönhető, hanem a megvilágosodottnak. Az ő jelenlétük viszont más, mint az újságokban, tévében gyakran szereplő sztároké.

Hawkins mérései szerint a világ összlakosságának energiaállapota is radikálisan megváltozott a közelmúltban. Míg a korábbi évszázadokban 190-es szinten stagnált, a múlt század nyolcvanas éveinek közepén felugrott 204-re, majd később elérte a 207-es értéket. (Ennek társadalmi-politikai párhuzamait jól ismerjük. Van, akinek az élete fordult ebbe az irányba. Van, aki e folyamat lelki hátterét is látja: sok spirituális, meditáló csoport alakult a nyolcvanas évek közepétől világszerte. A nem létező szocializmus – illetve demokrácia – országaiban is.)

Végül néhány szó érintettségemhez. A nyolcvanas évek derekára annyi fölösleggel terhelődött le az életem, hogy nem találtam a válságból a kiutat. Mert nem is volt kiút. Befelé kellett fordulnom, hogy meglássam a rossz mintákat, elakadásokat, s hogy érzekeljem a láthatók mögött a láthatatlant. A veszélyben megjelent a menedék. Nem volt ez képi, vagy netán fogalmi felismerés. Változtatnom kellett az életemen, különben elpusztítottam volna magam. A történet most csak annyiból érdekes, hogy a spirituális utat választottam. Vagy inkább: megtörtént. Hozzá módszer is adódott rögtön: a jóga, majd a zen. Évekbe telt, míg észrevettem, hogy a gyakorlás nem törli el az önmagamra osztott feladatokat: mindenről véleményem van, ítélekem, helyesbítek, megbántodom, irányítok, igazságot osztok. Hiú vagyok, sértődékeny, okoskodó. Majd később beleragadtam egy örömteli állapotba, hosszú böjt és egy intenzív meditáció következtében. Ezt az állapotot kerestem aztán évekig, miután elhagyott a maga törvényei szerint. Így nem láthattam meg, ami épp jelenvaló. Nem láttam.

További ütközések kellettek, hogy kiderüljön, a mindennapokban is lehet, sőt ott tanácsos gyakorolni: kedvességgel és megbocsátással. Erre döbbsentem rá megint Hawkins könyveit olvasva. Olvasom, élelem a szavait, élvezve a belőlük sugárzó csendet, erőt. Egy efféle rövidebb írás – mint ez itt – csak számadás gazdag világu olvasmányomról. Ezután már sok megunt ezoterikus vagy ál-spirituális könyvet dobhatok ki, mert nincs rájuk szükségem. A *Valódi ÉN hatalma* újra-újraolvasása mindig felébreszt a tudok valamit álmából. S megyek, megyünk az ismeretlen felé.

Mit is tudhatok, mondhatok rólad, énem, létezésem?

Vízcsepp a lótuszlevélen

A buddhizmus hatása Krúdy Gyula művészetére

Mióta a Krúdy-kutatás az ezredfordulón új lendületet kapott, nemcsak a terjedelmes életmű kevésbé vizsgált elemei kerülnek a figyelem középpontjába, de a Krúdy-hatás és a Krúdyt ért hatások kutatásának irodalma is gyarapszik. Krúdy Jókai-olvasása vagy a Ferenczi Sándornak nagyban köszönhető lélektani ismeretei mellett mennyiségileg kevésbé tűnhet jelentősnek a buddhizmus hatása Krúdy művészetére, minőségileg azonban fontosnak tekinthető ez az inspiráció. A buddhizmus már korán – igaz, csak szórványos nyomokban – jelentkezik a magyar művelődéstörténetben. Kárpáty Ágnes írja *Buddhizmus Magyarországon, avagy egy posztmodern szubkultúra múltja és jelene* című munkájában, hogy a buddhizmust ismerő Galeotto Marzio Buda nevét a Buddha szóból magyarázta.¹ Valójában Kőrösi Csoma Sándor kutatómunkája, még pontosabban ennek magyar recepciója jelentette a buddhizmus rögzülését a kollektív magyar kulturális tudatban.² A Nyugat köréhez tartozó művészek megjegyzéseikben, reflexióikban gyakorta éltek Buddhával vagy a buddhizmussal kapcsolatos utalásokkal, elsősorban persze az egzotikum okán. Krúdy Gyula művészetében két jól elkülöníthető szempont alapján jelenik meg a buddhizmus, s e két szempont eredetében is markánsan különböző. A legtöbb említés Alvinczi Eduárdhoz, illetve Szemere Miklóshoz kötődik, ám ezek kivétel nélkül felületes kijelentések, ráadásul a szerencsejátékokkal kapcsolatos primitív babonáshoz kapcsolódnak. Mégis fontosak, egyrészt azért, mert – ezek a gyakorlati visszaemlékezésként íródó szövegek – világosan jelzik: Krúdy buddhista ismereteinek egy része mentorától, Szemerétől származott; másrészt mert segítségével a kor magyar közvélekedésének buddhizmussal kapcsolatos ismereteit szimulálják a szövegek. A másik szempontból látható, hogy Krúdy a buddhizmus mélyebb ismeretével is rendelkezett, s ezt már nem divatos társalgási úton szerzte be, hanem elmélyült olvasmányélményei alapján.

A Krúdy-életműben 1906-ban jelentkezik először Buddha neve. 1906. július 1-jén kezdi meg az Új Idők az *Andráscsik örököse* című kisregény közlését, melyben Buddha „segédisteneiről” található egy elejtett megjegyzés, amellyel a teljesen ismeretlen és értelmezhetetlen közlést jellemzi az elbeszélő.³ Ennél fontosabb azonban

a mű ajánlása, amely Szemere Miklósnak szól⁴, s ebből Kelecsényi László, a kötet *Jegyzeteinek* írója arra következtet, hogy Krúdy már ekkor Szemere társaságába tartozott, így a Buddhával kapcsolatos profán kijelentés talán Szemere hatásának tudható be. Az 1913-as *Reggeli imádság* című novella főhőse Alvinczi Eduárd néven Szemere Miklós, pontosabban Alvinczi babonássága. Krúdy többször írt Szemere babonás szokásairól, melyek főleg a szerencsejátékokra vonatkoztak. Buddha újra „indiai isten”-ként szerepel, kabalaként. A Buddha-szobor Alvinczi ágya mellett rózsafüzérek és egy ezüsfeszület társaságában látja el szerencsehozó feladatát, mivel gazdája úgy gondolja, általában véve jóban kell lenni a különböző istenségekkel, mert nem lehet tudni, melyiknek van igaza. Ez a gondolkodásmód nem írható le ateistaként, sem profánként, sokkal inkább öntudatlan hiányosságként, pontosabban a szakrális öntudat hiányaként, irodalmi szekularizációként.⁵

1911-ben Pongrátz Béla – akit Bonifác Béla néven szerepeltet Krúdy *A vörös postakocsiban* – kapcsán ír a buddhizmusról *A bujdosó P. B. Egy ismeretlen magyar költő élete és szenvedései* című cikkében, amely a Nyugat 1911/1. számában jelent meg. Pongrátz Béla kalandos és nélkülözésekkel teli élete során hosszabb időt töltött Oroszországban, valamint Ázsia közelebről meg nem határozott területein. Hogy már utazása előtt is ismerte a buddhizmust, az Krúdy cikkéből valószínűsíthető, Buddha első említése kapcsán, ahol „ázsiai isten”-nek nevezi az író a vallásalapítót.⁶ Mindenesetre keleti újtárról Pongrátz magát buddhistának vallva érkezett meg, nagy művet tervezett írni Buddháról, a vallás honi terjesztésének szándékával, amint erről Krúdy is beszámol.⁷ Nem sokkal később azonban meghalt, s a cikk róla való emlékezésként született. 1917-ben *Emlék Arany Jánosról* címmel ír cikket Krúdy, s első mondatával ezt a fontos kijelentést teszi: „Arany János költészete szenvedésektől mentes, mint a buddhista vallás célhoz ért hívőinek lelkivilága.”⁸ Az író nem Arany *Chinai dalok*-fordításaira gondolhatott, bár a *Wangné asszony* című párbeszédess alkotás név szerint említi a buddhista papokat.⁹ A moccanatlan nyugalmat és a generációk egymásban folytatódását fűzi egy gondolatmenetbe Arany művészetével, mely szerinte a magyar táj és a magyar alkat legfőbb tulajdonsága, és amely a későbbiekben még alaposabb kidolgozást nyer mind az életműben, mind annak buddhizmussal

1 Kárpáty Ágnes: *Buddhizmus Magyarországon, avagy egy posztmodern szubkultúra múltja és jelene*. Magyar Elektronikus Könyvtár.

2 „Kőrösi Csoma Sándor dolgozatai címmel, Duka Tivadar műveként már 1885-ben megjelent az első komoly híradás Tibetről és buddhizmusról. Nyolc évvel később napvilágot látott Máramaroszigeten a Buddhista Káté című kis könyv, amely kérdés-felelet formában ad képet Buddha tanításairól. Ennél sokkal részletesebb Lénárd Jenő 1911–12-ben megjelent műve, a *Tan*. 1920-ban Schmidt Józsefnek köszönhetően monográfia jelent meg *Buddha élete, tana, egyháza* címmel.” I. m. 11. jegyzet.

3 Krúdy Gyula: *Összegyűjtött művei 6. Regények és nagyobb elbeszélések 3*. Pozsony, Kalligram, 2006, 360.

4 I. m. 307.

5 Krúdy Gyula: *Szerencsés. Válogatott elbeszélések 1912–1915*. Budapest, Szépirodalmi, 1979, 281.

6 Krúdy Gyula: *Irodalmi kalendárium. Írói arcképek*. Budapest, Szépirodalmi, 1989, 269.

7 I. m. 271.

8 I. m. 112.

9 Arany János: *Összes költeményei I–II*. Budapest, Szépirodalmi, 1978, 1/866–868.

kapcsolatos részében. 1917-ben, a világháború negyedik évében az *Egy rossz nap helytelen feljegyzései* című cikk a magyar hadsereg heroikus küzdelmét a hátszág flegma mögé rejtett erkölcsi kiüresedésével ellenpontozva jut el a szorongó, elfojtott békevágy, a túlélés megfogalmazásáig. A hátszágot jellemzi a kétségbeesés és a „buddhista közöny” együttes hiányával.¹⁰ Pessimista értelemben jelenik meg ebben a szövegben a buddhizmus, annak a pesszimizmusnak megfelelően, amely a nyugati kultúrák egyik első (félreértelmező) reakciója volt az ázsiai vallással kapcsolatban. 1923-ban a Nyugat 7. számában Kóbor Tamás életművét méltatja Krúdy *Pók Ádám hetvenhét élete* című új regénye kapcsán. Egy fontosabb tévedés kivételével a buddhizmus rövid, két mondatnyi említésekkel ezúttal valóban azokat a vallási és filozófiai tartalmakat követi Krúdy, melyek Sakjámuni vallását jellemzik: az út végén megtisztult, megvilágosodott állapotba került buddhista zárandokhoz hasonlítja mind Kóbort, mind főhősét.¹¹ A tévedés azonban szándékos is lehet. Krúdy nyolcórétű út helyett hétrétű útról ír két alkalommal is, s ez lehet a Kóbor-regény címére tett utalás is. Bár rögzült tévesztésről is szó lehet, hiszen az 1925-ös *Ady Endre éjszakái* című emlékezésgyűjteményben újra a buddhista hétrétű útját említi hasonlóként Ady kapcsán.¹² Ez az említés azonban az *Andráscsik örököse* és a *Reggeli imádság* című művekben olvashatókhoz hasonlóan fölületes és profanizáló.

1925 az emlékezés szempontjából termékeny évnek bizonyult Krúdy számára. Ebben az évben örökíti meg a világháború lezárultához és az azt követő kaotikus időszakhoz kötődő emlékeit. Az emlékező elbeszélés hasonlatai és metaforái között több, buddhizmussal kapcsolatosat is találunk. Tisza István portréjának megrajzolásakor a *Tisza István utazása a halál felé* című szövegben megvilágosodott, szenvedélyek nélküli buddhistához hasonlítja a politikust, aki hétrétű úton jutott el az erő és bölcsesség teljességéhez, amelyet laikus módon a „predesztináció hegyfoka” jelképez, utalva a protestáns Tiszákra.¹³ A szenvedélyek nélküli végső állapot ezúttal nem vallásbölcseleti kategória, hanem 1918 őszének magyar történelmi-politikai helyzetét illusztrálja rezignált melankóliával. Tisza tántoríthatatlan jellemével és a következetes diszkreciónak köszönhető kiismerhetetlenségével értelmezhető a buddhista hasonlat, mint ahogy az a későbbi is, amikor a Dalai Lámával vonja párhuzamba Tiszát Krúdy.¹⁴ Az Alvinczi-féle szövegekben megjelenő primitív babonáságtól az 1925-ös emlékezésekben Hock János kapcsán a Távol-Kelet kultúrájához (és így a buddhizmushoz is) kötődő misztikus-mágikus rítusok és idézések okkultizmusáig jut el *A kőbányai plébános biliárdjátzmái* című szöveg.¹⁵ Ezek az okkult ismeretek azonban éppen úgy a populáris regiszterhez tartoznak, mint a kabalákhoz fűződő hiedelmek. Később, *A bolsi* című írásban Hock János szájába adja az emlékező a hétrétű útra vonatkozó metaforát, amely a háború utáni ország szenvedéseinek útját

jelképezi, ugyanitt tudhatja meg az olvasó azt, hogy a plébános Buddhát Antikrisztusnak tartotta.¹⁶ Az emlékezések sorát ezúttal *A „bolond Mednyánszky”, a csavargók patrónusa* című munka zárja. A festőművész vándorló, kevés igényű életmódját hasonlítja az elbeszélő a buddhista szerzeteséhez, mely a művészet kapcsán pozitív jelentést kap. Egy évvel később a *Bothmer kapitány, aki a sorssal és medvékkel birkózott* című munkában Szemere Miklós kapcsán említődnek a buddhista kolostorok, ahol azokat az önvédelmi sportokat fejlesztették ki és oktatják az elbeszélő szerint, amelyeket Szemere úr is el szándékozott sajátítani egy japán mestertől.¹⁷ Szemerét, a Krúdy-művek hőstét vonzotta a Kelet, de a szövegekből úgy tűnik, hogy csupán az egzotikum és a ködösen bonyolult magyar őstörténeti elképzelések miatt.

A Barta András által szerkesztett Krúdy-életműsorozat két kötetbe gyűjtötte az író úgynevezett postakocsi-regényeit. A gyűjteményt záró két regényben, az „*Így volt 1914-ben*”-ben és a *Kékszalag hőséiben* (előbbi *Rezeda Kázmér szép élete* címmel található a hivatkozott kiadásban) újra a Szemere-Alvinczi szövegeknek megfelelően rövid és okkult, vagy babonás értelemben vett idézések találhatók. Az 1930-as *Kékszalag hőséiben* Alvinczi órány Buddha-szobrocskáját említi az elbeszélő, akitől szerencsét vár a regényhős, akárcsak a regényfejezetben leltárszerűen felsorolt egyéb tárgyaktól, sőt, szerencsehozó emberektől.¹⁸ Az „*Így volt 1914-ben*” öreg és elmeháborodott mellékszereplője úgy nyilatkozik Buddha ázsiai istenről, mint aki borzalmas büntetésekkel sújtja híveit, holott ez inkább a monoteista vallások egy részére jellemző, majd Kipling vándorló tibeti kolostorfőnökéhez hasonlítja magát fölületes ismeretei alapján.¹⁹ Az 1932-es *Egy boldog korszak Budapest történetéből* című gyűjteményben Szemere saját nevének hőse több történetnek, természetesen újra előkerülnek a kabalaként tartott ázsiai istenszobrocskák, amelyek valójában Buddha-szobrok, s ezúttal megtudhatja az olvasó, hogy a kártyaasztalnál vagy a zöld gyepen mindig nyugodt és közönyös nagyúr otthon kabalabálványain töltötte ki rosszkedvét: „A szobrocscsa nem segített, erre a személtárába került.”²⁰ Nyilvánvalóan minden szakrális jellegűtől megfosztott tárgyról van szó ezekben az esetekben, mint ahogy tulajdonosuk is érintetlen a keleti vallásbölcselettől.

A *vörös postakocsi* két, a buddhizmussal kapcsolatba hozható említést tartalmaz. Az első a profanizáló, ironizáló típust képviseli: Küry Klári színésznő népszerűségének rendkívüli mértékét érzékelteti az elbeszélő, a buddhizmussal összehasonlítva.²¹ A második tulajdonképpen a két évvel korábbi, Nyugatban megjelent, Pongrátz Bélára való emlékezés átstilizálása, beillesztése a regénybe.²² Pongrátz természetesen Bonifác Béla néven szerepel. A buddhizmus a kisember szegénységén, egyszerű életmódján, ugyanakkor vallásbölcseleti elszántsá-

16 I. m. 205.

17 Krúdy Gyula: *Egy krónikás könyvből. Portrészorozatok, emlékezések*. Budapest, Szépirodalmi, 1987, 364.

18 Krúdy Gyula: *Utazások a vörös postakocsin I–II. Regények*. Budapest, Szépirodalmi, 1977, II/183.

19 I. m. 153.

20 17. jegyzet 319–320.

21 Krúdy Gyula: *Összegyűjtött művei 9. Regények és nagyobb elbeszélések 5*. Pozsony, Kalligram, 2007, 209.

22 I. m. 335.

10 Krúdy Gyula: *Magyar tükkör. Publicisztikai írások 1894–1919*. Budapest, Szépirodalmi, 1984, 387.

11 6. jegyzet, 428–429.

12 Krúdy Gyula: *Ady Endre éjszakái*. Budapest, Helikon, 1989, 11.

13 Krúdy Gyula: *A XIX. század vizitkártyái. Portrék*. Budapest, Szépirodalmi, 1986, 155.

14 I. m. 156.

15 I. m. 199–200.

gán keresztül tematizálódik, talán ez az első figyelemre méltó megjelenése az életműben. Ebben az időben Krúdy már föltehetőleg ismerte és olvasta a német származású Lénárd Jenő *Dhammó* című alapvető művét, legalábbis annak 1911-ben megjelent első kötetét (a másodikat éppen *A vörös postakocsi* megjelenésének évében adták ki).²³ Az íróra jelentős hatást gyakorolt a magyar buddhista szakirodalom ezen első alapvetése, s habár az említettekén kívül csupán az *Őszi utazások a vörös postakocsin*, illetve jóval kisebb mértékben a *Napraforgó* című regényeiben fordul elő szó szerint említve a buddhizmus, maga a vallásbölcselet mélyen beépült írásművészetébe. Megtermékenyítő módon kapcsolódott az író történelem-szemléletéhez, magyarsághépehez, regényeinek, novelláinak tájleírásához. Műveiben a fiúk az apák, nagyapák és ősapák kedvenc helyén ülnek a kályha vagy a kandalló mellett, elődeik pipáit szívják, a felvidéki poligám öregek barátaikra hagyják feleségeiket, Alvinczi titkára még életében kiképezi saját tökéletes mását, aki moccsanatlan rendben veheti át elődje szerepét a nagyúr mellett. Ez a rituálé összetettségében hasonlít a Habsburg hivatalnok mítoszra (*Régi császárok ravatalánál* című novellájában Krúdy ehhez hasonló jelenségről ír a több nemzedék által szolgált I. Ferenc Józseffel kapcsolatban²⁴), de míg ez utóbbi összetettsége mellett is egyszerű, megtanulható, áttekinthető, addig az előbbi keletiesen bonyolult és inkább szinte lelkileg öröklődő. Ahogy Lénárd Jenő írja *Dhammó* című könyvében a páli buddhizmus kapcsán:

„az egyéni életekben van a kammának (karma; K. Z.) nagy szerepe és ezek kammamjában az átöröklésnek. Egy lény egy bizonyos családban születik újra, karakterének rokonságánál fogva, melyet annak a családnak a jellemével felmutat, úgy, hogy ami egy különös családi vonásnak, formának vagy aspektusnak, élet- s világnézet átörökléseként tűnik fel, gyakran valóságban csak nyilvánulása – a kammam kiválasztó működése következtében – egy életvonal jellegzetességének, mely ezt a bizonyos lényt is jellemzi. Olyan jellegzetességek ezek, melyek elegendőképpen rokonok a jelen születésbeli szüleinek jellegzetességeivel, hogy megtalálhatja ez utóbbiakban apadhit, vagyis további létezésének és fejlődésének alapját. (...) N. N.-nek a szankhárója egy rendkívül bonyolult rezgés-ként fogható fel, mely N. N.-nek összes gondolatait, cselekedeteit, sőt összes természetes elődeinek gondolatait és cselekedeteit, vagyis egész kammámját magában foglalja. Mert hiszen N. N.-nek nem lehetett semmiféle olyan gondolata, amely nem elődtől vagy másoktól okozati alapon fejlődött volna benne, hanem ősnemzés folytán lépett volna fel benne. Ennek összessége, vagyis N. N.-nek jelleme, kammamja a halála pillanatában eredménye N. N. egész földi életének, melyben minden egyes cselekedete által, minden legkisebb összetevő rész az okság törvénye által van meghatározva.”²⁵

23 Felvinczi Takács Zoltán a Nyugat 1914/12. számában elismerő hangú ismertetést közöl Lénárd művéről, külön említve a buddhizmus és a turáni magyar származástan kapcsolatának fontosságát. Ezzel kapcsolatban lásd még: Szörényi László: *Bécs szimbolikus szerepe Krúdy műveiben*. In Uő: „Multaddal valamit kezdeni”. *Tanulmányok*. Budapest, Magvető, 1989, 228.

24 Krúdy Gyula: *Ferenc József rendet csinál*. Budapest, K. u. K. Kiadó, 2000, 210.

25 Lénárd Jenő: *Dhammó. Bevezetés a Buddhó tanába. I–II*. Budapest,

A lélekvándorlás és a karma tanának összekapcsolása komoly hasonlóságot mutat az *N. N. – egy szerelemgyermek* című regényben, a felvidéki-nyírségi novellákban vagy a *Napraforgó*ban megjelenő „örök életű régi magyarok” figuráival, meg velük szoros összefüggésben azzal, ahogy utódaik életében folytatják létüket az ősapák. Különösen érdekessé válhat ez a feltételezés Lénárd Jenő megállapítását figyelembe véve: „A kammam hatása hasonlít a keresztény felfogáshoz, ha jellemnek fordítjuk.”²⁶ Krúdy „moccsanatlan”, jellemei tehát a páli buddhizmustól is nyerhettek inspirációt, Lénárd Jenő könyvének olvasása kapcsán. Lénárd az ázsiai-altáji magyar őshaza és származás elmélete mellett teszi le a voksát²⁷ akárcsak Szemere Miklós. A *Dhammó* írója a magyar irodalomra tekintve Komjáthy Jenő és Vajda János műveiben látja meg a buddhista hatást, valamint Farnos Dezső buddhista tárgyú regényét (*A Buddhista Káté*, Nagyenyed, 1897., Félix álnéven) említi még.²⁸

Krúdy viszonya Buddha vallásfilozófiájához összetettnek, de ösztönösnek nevezhető, ha tekintetbe vesszük Krúdy közismert vonzódását a gasztronómiához, mind magánéletében, mind írásművészetében, valamint azt, hogy a buddhista hasonlatok gyakorta kapcsolódnak az étkezéshez. Lénárd Jenő okfejtése – mely mindig nyugati, európai kultúrájának korabeli technikai vívmányait használja példaként, ha valamit könnyen érthetővé akar tenni a buddhizmussal kapcsolatban, és mindvégig szem előtt tartja az európai társadalmi erkölcsöket is – minden bizonnyal szintén rokonszenves volt Krúdy Gyulának, és így könnyen beépíthette gondolati rendszerébe. Lénárd Jenő *Dhammó* című könyvéből az derül ki, hogy a buddhista vallásfilozófia analógiás gondolkodásmódja hasonlít Krúdy hasonlatrendszerére (például a mikrovilág és a „belső” valóság párhuzamba állítására gondolhatunk, amit Huszárik Zoltán és operatőre, Sára Sándor is felhasznál *Szindbád* című filmjében). Ez a hasonlatrendszer segíthet abban, hogy a romantikus pátoszt a végső történetekben való megnyugvás váltsa föl. Az elkerülhetetlen romlás, átalakulás, öregség, betegség, halál nem negativitás, hanem szükségszerűség. A nyugalmi állapotra való törekvés: „Szívünk mélyén ugyanis minden gyönyörök forrása a nyugalom.”²⁹

Krúdynál a Kelet nem pusztán a hagyományosnak tartott magyar értékek hordozója. A *Napraforgó* bizonyos szöveghelyzeteibe beemeli a távol-keleti kultúrát, elsősorban a buddhizmust, mégpedig szinte mindig Pistoli Falstaffal kapcsolatban. Pistoli fején búb van, mint Sákjamuni koponyatetején,³⁰ úgy bólogat, mint egy keleti szerzetes. Kakuk pedig, Pistoli postása és szerelmi ügyeinek intézője, úgy ébresztgeti gazdáját (a lábát rángatja), ahogy keleten keltegetik egymást az emberek.³¹ A

Lamper R. Könyvkereskedése (Wodianer F. és fiai) Rt., 1911–1913, 139., 179–180.

26 I. m. I. 151.

27 I. m. II. 10–12.

28 I. m. I. 54., II. 208.

29 I. m. I. 121.

30 Krúdy Gyula: *Összegyűjtött művei 12. Regények és nagyobb elbeszélések 7*. Pozsony, Kalligram, 2008, 142. Erről a testi jellegzetességről egyéb műveiben is megemlékezik. *Tavaszi út 1917-ben* című cikkében például így ír: „ama kis fejek a régi fiskálisok nagy, kopasz koponyáján, amely második fejekben a huncutság lakott.” In: Krúdy Gyula: *Kánaán könyve*. Budapest, Balassi, 1998, 52.

31 Krúdy Gyula: *Összegyűjtött művei 12*, i. m. 145.

Napraforgó esetében a Krúdy-szöveg „tragikus” melankóliája éppen abból adódik, hogy textuálissá teszi, szöveggé alakítja az ismétlődés rituális koherenciáját.

Szauer József véleménye szerint a Krúdy-hős (Szindbád vagy Rezeda Kázmér) az emlékek hőse. Krúdy műveiben „Személy és tárgy, folyamat s történet a múltból él”.³² A személyiség és a próza teremtett világa már a múltban kialakult, jóval azelőtt, hogy az elbeszélés elkezdődött volna. A régmúlt újra és újra megelevenedve uralja Szauer szerint a szereplők jelenét. A személyiség nem változik, mert feladata a múlthoz való igazodás, és jövőjét is előélete szabja meg. „A Krúdy-hős végzete, fejlődésének akadálya a saját múltja, ami formulákban, gesztusokban, változhatatlan magatartásban kristályosodott ki.”³³ Az elbeszélés szereplői nem bonyolítják a cselekményt, mindössze emlékeznek arra a múltra, amelyet vagy azok az elődeik éltek, akikkel azonosulni akarnak, vagy ők maguk éltek ugyan, alakítóik mégsem ők voltak, „hanem a véletlen, a szeszély, a kaland s a történet sodrá-

ba való belenyugvásuk”.³⁴ Kozma Dezső véleménye szerint Krúdy műveiben az idő megáll, megszűnik a történet, a cselekményre többé nincs szükség, a „valóság” nem általa nyilatkozik meg.³⁵ Mintha azt a történetiséget hiányolná Szauer József Krúdy Gyula műveiből, amelyet Rudolf Bultmann szerint Szent Pál „fedezett fel”.³⁶ Észre kell venni, hogy ha a döntést igénylő helyzetek lehetőségét kizárnánk, a Krúdy-hősök könnyen megfeleltethetők lennének a páli követelményeknek. Kemény Gábor a Krúdy-hősöket mint kritikai alteregókat elemzi, a halál és az álmok határvidéke felől közelítve meg a témát. Ebből a szempontból passzivitás helyett inkább valamiféle álomszerű, nehezen meghatározható tudattalan vagy tudat

32 Szauer József: *Tavaszi és őszi utazások. Tanulmányok a XX. század magyar irodalmáról*. Budapest, Szépirodalmi, 1980, 16.

33 Uo.

34 I. m. 16–17.

35 Kozma Dezső: *Krúdy Gyula postakocsiján*. Kolozsvár, Dácia Könyvkiadó, 1981, 36–62.

36 „Az emberi lét történetiségét, azt a történetet, amelyet mindenki maga él át és amely által elnyeri valódi lényegét. Az emberi egyén története azon eseményekből – más emberekkel és történésekkel való találkozásából – formálódik ki, amelyeket az egyén átél; valamint azokból a döntésekből, amiket ezekben a helyzetekben hoz.” Rudolf Bultmann: *Történelem és eszkatológia*. Budapest, Atlantisz, 1994, 56.

alatti aktivitásról van szó a kritikai alteregók esetében.³⁷ Jürgen Habermas Szauder véleményével szemben teljesen természetesnek tartja azt a paradox viszonyt, amely számára az „Én” identitásában fejeződik ki.³⁸ A *Dhammó* ide is vonatkoztatható nézete szerint a buddhizmus három fő alapelve az aniccsam (folytonos változás), dukkhó (folytonos szenvedés) és az anattá (én-nélküliség). Az énnélküliség tehát szerepet játszhat Krúdy hőseinek megformálásakor. Ebből a szempontból a hősök sorsára a karma, valamint a karmikus törvényben való megnyugvás jellemző. A sorsszerűség karmikus felfogása, elszívődése és a történelem megokolása összefonódik Krúdy történelmi tárgyú műveiben a magyar nemzetet sújtó végzet akaratának értelmezési-megfejtési kísérleteivel. A lélekvándorlásról Krúdy kapcsán Szauder József is említést tesz³⁹, ő azonban a tárgyi világ belső idejének megörökítésével indokolja az álló vagy állni látszó időt. Amikor azonban Bonifác Béla történetét elemzi *A vörös postakocsi*-ből és a „történekek vonalának bizonytalanságá”-ról ír⁴⁰, az olvasónak eszébe juthat az *Ezeregyéjszaka* és az ókori, illetve középkori indiai mesék (*Pancsatantra*, *A hulladékon huszonöt meséje* stb.) „hanyag” narrációja, a számtalan egymásba fonódó elbeszélői szál – olykor szándékos – összegabancolása, amely néha azzal is együtt jár, hogy a történet lezáratlanul marad, nem ér véget.

A Krúdy-életmű buddhista hatások szempontjából legfontosabb darabja az *Őszi utazások a vörös postakocsin*. A buddhizmus a szövegben koncentráltan az utolsó, *A vörös postakocsi pihenése* című fejezetben jelentkezik, bár a regény egykori ajánlása, melyet az újabb kiadások mellőznek, szintén segíthet Krúdy buddhista nézeteinek megértésében. Névtelenségbe rejti a szerző ajánlása a hölgyet, akihez a mű szól, s ezt azzal indokolja, hogy „a szent buddhista szerzetes mindennapi céltalansággal nem veszi ajkára Buddhó nevét”.⁴¹ Mintha a monotheista vallások (főképpen a kereszténység) kultuszának feleltetné meg ezzel a szófordulattal Krúdy a buddhizmust. Ebből arra lehet következtetni, hogy az író valójában nem ismerte kellő mélységben ezt a vallást. További adalék lehet ehhez az értelmezéshez a Krúdytól szokatlan, (és még szokatlanabbul) pontosan lábjegyzetelt önidézet. Ugyanazt a bekezdést veszi át *A vörös postakocsi*-ből a másik regény, melyben Bonifác Béla buddhizmusáról olvashatunk, így a cikkel együtt ez már a harmadik fölhasználása ennek a szövegnek az életművön belül.⁴² A regény elismerő kritikái közül Lakatos László a Pesti Naplóban 1917. július 1-jén a beérés, megbölcseülés jelként értelmezte Buddha tanainak jelentkezését az életműben.⁴³ Szabó Ede Krúdy-monográfiájában úgy véli, itt jelentkezik először az életműben a buddhizmus, ettől függetlenül írói és személyes válságtermékek tartja az

Őszi utazások a vörös postakocsin.⁴⁴ Rezeda Kázmér Krónprinc Irma kisasszonnyal való – szándéka szerint utolsó – találkozásakor, Rezeda búcsúja retorikájának lesz sarokköve a buddhizmus. Rezeda a buddhizmus nyugati befogadástörténetére jellemző módon, mint a lelki és lelkiismereti szenvedések elleni gyógyírt ajánlja először Irmának a „vándorló szerzetes” nevét.⁴⁵ Irma jó érzékkel ismeri föl a primitív névmágiában a babonáságot. Rezeda pontosításából, szintén ösztönösen érti meg, hogy a szenvedésektől való megszabadulás a szenvedő-szenvedélyes életről való lemondást jelenti. Ide illesztette Krúdy az immár kétszer fölhasznált Pongrácz-Bonifác-féle szöveget, de kibontva az évekkel azelőtt megkezdett gondolatmenetet ezúttal valóban a buddhista életvitel jellegzetességeiről ír. Ezúttal valóban nyolcstréű útról van szó, s hozzávetőleges pontossággal a meditatív léthelyzetről is szó esik. Bár a Nibbánam-ot (nirvána) a Paradicsommal azonosítja Rezeda, a láng végső kialvásával kapcsolatban pontosan fogalmaz. Hosszan fejtegeti megtérésének történetét, melyhez az első lökést Bonifác Béla adta, hogy később buddhista könyveket tanulmányozzon. Érdemes megemlíteni, hogy a szenvedélyekről való lemondás előterében számára általában a szerelmi szenvedély áll, erre utal egyik, Buddha életére tett megjegyzése is,⁴⁶ valamint az, hogy Irma kedvéért „áruhás bikkhu”-ként még egyszer visszatért a világba. Az állapotot, melyben az Irmával való találkozásig élt, Nibbánamnak nevezi, mint ha már elérte volna a tökéletes állapotot. Ebből a kijelentésből vagy Rezeda buddhista ismereteinek sekélyes voltára lehet következtetni, vagy arra, hogy az elbeszélő iróniával formálja véleményét Rezedáról. Talán a legfontosabb kérdést Irma teszi föl, mikor így fordul Rezedához: „Buddhista lett?”, mert ez a kérdés hívja elő Rezeda buddhizmusértelmezésének lényegi megfogalmazását:

„Mindig az voltam, csak nem tudtam. A legtöbb férfi negyvenedik esztendeje közeledtével buddhista lesz. Ne paráználkodj! – mondja hitvallásom harmadik parancsolata. Csak az eszelős öregemberek nem tartják meg e szabályt.”⁴⁷

Krónprinc kisasszony válasza, utolsó mondatai egyértelműen az irónia és a deszakralizáció irányába mutatnak,⁴⁸ mintha a buddhizmus is azon kordivatok egyike lett volna, melyeket Krúdy fölhasznált a műveiben, de különösebb fontosságot nem tulajdonított neki. A fejezet azonban nem itt zárul. Irma távozásához illesztette be Krúdy Lénárd Jenő *Dhammó*jából a híressé vált hasonlatot a lótuszlevélről,⁴⁹ s bár az elbeszélő kérdőjelet rak a Rezeda elméjében fölmerülő idézet végére, holott az eredetiben pont van, a fejezet utolsó mondata mégis a buddhista Rezeda Kázmértól búcsúzik, aki „emelt fölvel, boldogan ült a tavaszi földön”.⁵⁰

37 Kemény Gábor: *Szindbád nyomában. Krúdy Gyula a kortársak között*. Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézete, 1991, 179–227.

38 „Az Én személyként általában az összes többi személlyel azonos, de individuumként minden más individuumtól különbözik.” Jürgen Habermas: *Képesek-e a komplex társadalmak ésszerű identitás kialakítására?* In Uő: *Válogatott tanulmányok*. Budapest, Atlantisz, 1994, 145.

39 32. jegyzet, 17.

40 I. m. 25.

41 Krúdy Gyula: *Összegyűjtött művei 10. Regények és nagyobb elbeszélések 6*. Pozsony, Kalligram, 2008, 556.

42 I. m. 412. Vö. ezzel Kelecsényi László jegyzeteit! I. m. 557.

43 I. m. 558.

44 I. m. 558–559.

45 I. m. 411.

46 I. m. 413.

47 I. m. 414.

48 „Mindig tudtam, hogy okos ember (...) De azt sohasem gondoltam, hogy vallásos meggyőződések alapján adja ki az utamat.” Uo.

49 „Aki leigázza a vágyakozást, amit nehéz legyőzni, arról leperog a fájdalom, miként a vízcepp a lótuszlevélről.” Uo.

50 I. m. 415.